

การปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติบูโด-สุไหงปาดี
กรณีศึกษา : ชุมชนในตำบลปาลูกาสามเกาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส
Adapting for the Sustainable Livelihoods of Community in Budo-Su-Ngai Padi
National Park : A Case study of Community in Palukasamah Sub District,
Bajoh District, Naratiwat

มูนี่เร๊ะ เจเตเต
Munirah Chetea

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of
Public Administration

Prince of Songkla University

2557

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์	การปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ บูโด - สุโขทัย กรณีศึกษา: ชุมชนในตำบลปาลูกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส
ผู้เขียน	นางสาวมูนี่เร้าะ เจะแต
สาขาวิชา	รัฐประศาสนศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	คณะกรรมการสอบ
.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิทย์ จันทร์เพ็ชร)	(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรพันธุ์ เขมคุณาศัย)
กรรมการ
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิทย์ จันทร์เพ็ชร)
.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษบง ชัยเจริญวัฒน์)	(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษบง ชัยเจริญวัฒน์)
กรรมการ
	(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุฑามณี ตรีกุลมุกดา)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพล ศรีชนะ)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้เป็นผลมาจากการศึกษาของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณ
บุคคลที่มีส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ

.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิทย์ จันทร์เพชร)
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ลงชื่อ

.....

(นางสาวมูนิเร้าะ เจะแต)
นักศึกษา

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อน
และไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ

.....

(นางสาวมูณีเร้าะ เจะแต)

นักศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์	การปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ บูโด - สุโขทัย: กรณีศึกษาชุมชนในตำบลปะลุกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส
ผู้เขียน	มูนิเร๊ะ เจะแต
สาขาวิชา	รัฐประศาสนศาสตร์
ปีการศึกษา	2556

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะในพื้นที่อุทยานแห่งชาติบูโด - สุโขทัย ในประเด็นปัญหาการเข้าถึงและการจัดการทรัพยากร แนวทางการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะก่อนและหลังการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติบูโด - สุโขทัย ในปี พ.ศ. 2542 โดยทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก ซึ่งประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 15 คน และผู้ให้ข้อมูลรอง 17 คน สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์

ผลการวิจัยพบว่า ก่อนการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติบูโด - สุโขทัย ในปี พ.ศ. 2542 ชาวบ้านมีการปรับตัวอย่างเชื่องช้าแบบค่อยเป็นค่อยไป และมีการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติบนเขาบูโดเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งรายได้จากสวนยางพาราและสวนทุเรียน (สวนผลไม้รวม) ชาวบ้านทุกคนสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรภายใต้แนวทางการอนุรักษ์ตามระบบภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ การดำรงชีพในช่วงดังกล่าวมีความยั่งยืนภายใต้บริบทชุมชนที่คงเดิมปราศจากการรบกวนจากภายนอก

แต่หลังจากการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติบูโด - สุโขทัย ในปี พ.ศ. 2542 การเข้าถึงทรัพยากรถูกจำกัดด้วยกฎระเบียบจากรัฐที่ชาวบ้านไม่ให้การยอมรับ และเกิดความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการทับซ้อนระหว่างที่ดินทำกินของชาวบ้านบนเขาบูโดกับอุทยานแห่งชาติบูโด - สุโขทัย ชาวบ้านเกิดการปรับตัวไปพร้อมกับการเรียกร้องขอคืนสิทธิ์ในที่ดินทำกินอย่างเป็นรูปธรรม รูปแบบการดำรงชีพมีแนวโน้มจะถอยห่างจากภาคเกษตรกรรมมากขึ้น หรือหากยังประกอบอาชีพเกษตรกรรมก็จำเป็นต้องทำหลายอย่างมากกว่าในช่วงก่อนมีอุทยานแห่งชาติ ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันรายได้แก่ครอบครัว

การปรับตัวเพื่อดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชาวบ้านต้องประสบกับปัญหาทั้งในช่วงแรกที่ต้องอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก ซึ่งไม่สามารถควบคุมได้ แต่ด้วยกับความอุดมสมบูรณ์และ

ความหลากหลายอีกทั้งไม่มีข้อจำกัดในการจัดการทรัพยากรหรือมีปัจจัยภายนอกเข้ามารบกวน ทำให้ชาวบ้านยังสามารถดำรงชีพได้อย่างยั่งยืน ซึ่งต่างกับช่วงหลังแม้จะมีความเจริญทางด้านวัตถุ แต่ก็มาพร้อมกับปัญหาที่มีอาจหาซื้ออยู่ติภายในกรอบเวลาที่กำหนดได้ ทั้งปัญหาพื้นที่ทับซ้อนกับอุทยาน ปัญหาความมั่นคงในพื้นที่ ปัญหาเศรษฐกิจ เป็นต้น

โดยสรุป การปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชาวบ้านจำเป็นต้องเร่งคืนกรรมสิทธิ์ในที่ดินทับซ้อนแก่ชาวบ้านพร้อมทั้งการจัดหาอาชีพเสริมและส่งเสริมให้ชาวบ้านมีการพัฒนาผลผลิตในชุมชนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม เสริมความเข้มแข็งให้สถาบันการเงินและองค์กรทางศาสนา อิสลามอันเป็นศูนย์รวมความเชื่อของชาวบ้านเข้ามามีบทบาทในเชิงของการพัฒนามากขึ้น ทั้งนี้ จำเป็นต้องเคารพในองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และทุนที่ชาวบ้านมี

Thesis Title	Adapting for the Sustainable Livelihoods of Community in Budo-Su-Ngai Padi National Park: A Case study of Community in Palukasamah Sub Distric, Bajoh District, Naratiwat
Author	Miss Munirah Chetea
Major Program	Public Administration
Academic Year	2013

ABSTARCT

The study is a qualitative research aimed at investigating the adaptation by the Baan Ma-hae and Baan Palugasamoh communities to attain sustainable livelihoods in the Budo-Su-Ngai Padi National Park area. The issues under investigation embraced 1) the access to, and the management of resources, and 2) the approaches to the adaptation for sustainable livelihoods by the two communities before and after the establishment of Budo-Su-Ngai Padi National Park in 1999. Data collection consisted of documentary research and non-participatory action observations together with in-depth interviews of 15 major informants and 17 minor informants using prepared interview questions.

It was found that before the establishment of the Budo-Su-Ngai Padi National Park in 1999 people in the two communities conformed to a slow gradual pace of adaptation mainly depending on the resources available in the Budo Mountain area; their income was derived from rubber and fruit plantations (Dusong plantation). All inhabitants of the area could access and take part in resource management in accordance with an environment conservation approach following the practices inherited from their ancestors. This way of life was considered sustainable under the community context without the interference of external influences.

After the establishment of Budo-Su-Ngai Padi National Park in 1999, however, the access to natural resources was restricted by the government's rules and regulations which were rejected by the people. Conflicts caused by the overlapping of land boundaries belonging to the local people and the park on Budo Mountain started. People learned to adapt their way of life along with demand for the right to live on the land. The changes to their way of life tended to be increasingly removed from agriculture. If they

retained agriculture, they had to adapt their way of life in order to acquire security for their families compared to the period before the establishment of the park

The people's adaptation for sustainable livelihoods before and after the establishment of the park was different. Previously they had depended heavily on natural resources which were seasonal, uncontrollable. Nonetheless, the abundance and variety of resources available, the lack of restrictions imposed on the management of those resources and the lack of external interference helped them attain sustainable livelihoods. In later times, despite the more developed civilization, different types of problems arose which appeared to be insurmountable within the available time, e.g. the overlapping territorial claims, the security problems in the areas, etc.

In summary, to help alleviate the problem of the people's adaptation for the sustainable way of life, the government should 1) accelerate returning land ownerships to people, 2) generate supplementary jobs, and promote product improvements to improve value, 3) strengthen the financial institutions and Islamic organizations which are the centers of the people's beliefs, and 4) increase government involvement in the development of the communities on the basis of respect the body of knowledge, wisdom, and capital owned by the people.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาของพระองค์อัลลอฮ์ และแบบฉบับอันดีงามของท่านรซูล (ช.ล.) ที่ผู้วิจัยใช้เป็นแนวทางในการศึกษาหาความรู้ รวมถึงความร่วมมือของผู้ให้ข้อมูลในภาคสนามทั้งที่ได้กล่าวชื่อไว้ในภาคผนวกและที่ไม่ได้กล่าวไว้ การพูดคุยสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลเป็นไปในลักษณะพี่น้องร่วมศาสนาอิสลาม ที่บ่งบอกถึงการมีไมตรีจิตต่อกันมากกว่าเป็นเรื่องสัมภาษณ์ระหว่างผู้วิจัยกับผู้ถูกสัมภาษณ์ การทำงานในภาคสนามจึงเต็มไปด้วยความรู้สึกร่วมกันที่แสดงออกถึงมิตรภาพในแต่ละช่วงเวลาของการเก็บข้อมูลในพื้นที่

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิทย์ จันทร์เพชร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ที่เฟียรพยายามอธิบายและแนะนำประเด็นต่างๆ ในการเก็บข้อมูลภาคสนามรวมถึงการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ในชุมชนศึกษา กระทั่งผู้วิจัยมีความเข้าใจจนสามารถมองงานวิจัยของตัวเองได้รอบด้านมากยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรพันธุ์ เขมคุณาศัย ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุฑามณี ตระกูลมุกดา และผู้ช่วยศาสตราจารย์จุฬาลักษณ์ พัฒนศักดิ์ภิญโญ ที่คอยให้คำชี้แนะในการปรับปรุงงานวิจัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวกับรายละเอียดในการเตรียมความพร้อมและเทคนิคในการเก็บข้อมูล รวมถึงอาจารย์ในคณะวิทยาการจัดการ และอาจารย์พิเศษทุกท่านที่คอยให้คำปรึกษาและให้กำลังใจตลอดมาทั้งเรื่องการเรียนรู้และเรื่องการทำงาน

ขอขอบคุณ คุณอาหามะ ลีเอ็ง คุณอับดุลฮาгим หะมะ ที่อำนวยความสะดวกให้กับผู้วิจัยในการเก็บข้อมูลภาคสนามเสมอมา และที่ร้อยตรี หาญเม บิลก่อเต็ม ได้สละเวลาช่วยค้นคว้าตำราและแนะนำวิธีการเขียนวิจัยเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่รอบด้าน ซึ่งนับว่ามีความจำเป็นต่อการเติมเต็มให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณเพื่อนๆ พี่ๆ และน้องๆ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิตทุกท่านที่คอยให้กำลังใจ และคอยช่วยเหลือในทุกเรื่อง เป็นแรงกระตุ้นอย่างดีให้สู้และไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้น

สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณ คุณสุปิยาน กาหม๊ะ คู่ชีวิตที่คอยให้กำลังใจ คุณแม่นูรีเยาะ และทุกคนในครอบครัวที่ได้ให้ข้อคิด แนะนำและคอยให้การสนับสนุนตลอดมา ขอพระองค์อัลลอฮ์ ทรงโปรดประทานให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในงานวิจัยนี้ พึงได้รับการชี้นำไปสู่แนวทางอันเที่ยงตรงและดีงาม สำหรับข้อผิดพลาดและข้อบกพร่องของงานวิจัยฉบับนี้ ผู้เขียนขออ้อมรับไว้เพียงผู้เดียว

มุณีเร๊าะ เจะเต

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(5)
Abstract	(7)
กิตติกรรมประกาศ	(9)
สารบัญ	(10)
รายการภาพประกอบ	(12)
บทที่	
1 บทนำ	1
ปัญหาและความเป็นมาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
คำถามการวิจัย	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา	4
ขอบเขตในการศึกษา	5
ข้อตกลงเบื้องต้น	6
นิยามศัพท์เฉพาะ	6
กรอบแนวคิดในการวิจัย	7
2 แนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
แนวคิดนิเวศวิทยาการเมือง (Political Ecology)	10
แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Concepts)	12
แนวคิดทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology)	18
แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน (Community Culture)	20
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	22
3 วิธีดำเนินการวิจัย	30
ผู้ให้ข้อมูล	30
การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล	31
สถานที่ศึกษา	32

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล	33
การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	35
การวิเคราะห์ข้อมูล	36
4 ผลการวิจัย	37
สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านมาแฮและบ้านปะลุกาสาเมาะ	37
ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลหลัก	42
พัฒนาการและรูปแบบการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านมาแฮและบ้านปะลุกาสาเมาะ	49
ปัญหาและอุปสรรคของการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านมาแฮและบ้านปะลุกาสาเมาะ	63
ข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นของชุมชน	65
5 สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล	67
สรุปผลการวิจัย	68
ข้อเสนอแนะจากการวิจัย	72
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	73
บรรณานุกรม	74
บุคลากร	81
ภาคผนวก	84
1. ระเบียบข้อบังคับกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนบ้านมาแฮ (กองทุนการเงินแบบอิสลาม)กองทุนบริหารทรัพยากรที่ดินทำกิน และที่อยู่อาศัยตำบลปะลุกาสาเมาะ	85
2. แบบสัมภาษณ์	90
3. รายงานผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความตรงของเครื่องมือวิจัย	94
4. แบบสรุปเงินค้ำหุ้น/เงินฝาก และผลกำไร ประจำปี 2555	96
ประวัติผู้เขียน	117

รายการภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า	
1	แผนที่อุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาดี	5
2	พลวัตการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนใน ต.ปะลุกาสาเมาะ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส ที่ประสบปัญหาที่ดินทำกินใน พื้นที่ทับซ้อนกับอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาดี	9
3	กรอบการทำงานของ การดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework)	15
4	ห้าเหลี่ยมทรัพย์สิน (The Asset Pentagon)	16
5	แสดงเส้นทางไปชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะ	33
6	พื้นที่ตำบลปะลุกาสาเมาะ	39
7	วิถีชาวบ้านเลี้ยงไว้เพื่อใช้แรงงานในภาคการเกษตรและใช้เป็นแหล่งอาหาร ภายในชุมชน	54
8	สวนสละอินโตของชาวบ้านในชุมชนบ้านมาแฮ	57
9	สวนมะพร้าวแหล่งรายได้เสริมของชาวบ้านในชุมชนบ้านมาแฮ	58
10	สวนปาล์มน้ำมันแสดงถึงฐานะและความมั่นคงในการดำรงชีพของชาวบ้าน	59

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่ประเทศไทยเข้าสู่ความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่โดยอาศัยแผนที่อันเป็นการแสดงออกทางภาษาที่ใช้สื่อสารเพื่ออ้างกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ เป็นการปิดประตูการเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากประเทศที่มีอำนาจทางการทหารเหนือกว่าจากตะวันตก ซึ่งอิทธิพลจากกลุ่มประเทศมหาอำนาจได้ขยายเข้าสู่ประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง จนนำมาซึ่งการกำหนดอาณาเขตประเทศอย่างเป็นทางการ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการจัดทำแผนที่แบบตะวันตกในปี พ.ศ. 2418 เนื่องจากพรมแดนของประเทศไทยยังมีลักษณะซ้อนทับกันจนอาจเป็นเหตุให้ชาวตะวันตกอ้างกรรมสิทธิ์ครอบครองดินแดนและทรัพยากร (กรมแผนที่ทหาร, 2554) ซึ่งต่อมาแผนที่ได้กลายเป็นเครื่องมือของรัฐในการสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจในพื้นที่ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพของคนในพื้นที่อันสืบเนื่องมาจากแผนที่ของรัฐมิได้สร้างจากความจริงที่ปรากฏในสังคมซึ่งมีความเป็นพลวัต แต่มักสอดแทรกนโยบายเพื่อสร้างให้ทุกอย่างเป็นสัดส่วนและเกิดความสะดวกในการบริหารจัดการ

ผลกระทบต่อวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวบ้านปรากฏภาพเด่นชัดเมื่อรัฐมีนโยบายสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้ภายหลังการจัดตั้งกรมป่าไม้ขึ้นในปี พ.ศ. 2439 โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติปี พ.ศ. 2504 ที่รัฐใช้อำนาจเหนือดินแดนและมอบที่ดินที่ไม่มีการถือครองตามความเข้าใจของรัฐให้อยู่ในการควบคุมของกรมป่าไม้ ที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ ก่อให้เกิดการกีดกันสิทธิการใช้ประโยชน์ของชุมชนที่มีอยู่ก่อน ซึ่งรัฐมองว่าการจัดการทรัพยากรเป็นเรื่องของความมั่นคงทางอธิปไตยของรัฐ ในขณะที่ชุมชนมองว่าความมั่นคงในชีวิตคือการมีสิทธิในการแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากร การอ้างกรรมสิทธิ์ของรัฐก่อให้เกิดผลกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน เมื่อรัฐขาดข้อมูลเรื่องสิทธิตามวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนในขณะเดียวกันชุมชนเองก็ขาดความรู้ในรูปแบบการจัดการป่าตามนโยบายของรัฐ ด้วยเหตุดังกล่าวเกิดความเข้าใจที่ไม่ตรงกันระหว่างรัฐและชุมชน นำมาสู่การปรับตัวของชาวบ้านให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของชุมชนจนเกิดวิถีการดำรงชีพหลากหลายรูปแบบ

การกำหนดมาตรการเพื่อการอนุรักษ์และคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังกล่าวข้างต้นเกิดผลดีในเชิงของการอนุรักษ์แต่ขณะเดียวกันเป็นการลดสิทธิ ส่งผลให้ชุมชนในพื้นที่ได้รับความเดือดร้อนในการประกอบอาชีพ เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากที่เคยมีกินมีใช้ด้วยทรัพยากรจากป่ามาสู่การประกอบอาชีพที่ไม่คุ้นเคย เช่น รับจ้างรายวัน

คนงานก่อสร้าง พนักงานบริษัท หรือแม้กระทั่งการออกไปทำงานยังต่างประเทศเพื่อนำรายได้กลับมาสู่ครอบครัว แต่กลับพบว่ามีความจำเป็นที่เลือกจะรักษาวิถีชีวิตแบบพึ่งพาทรัพยากรจากป่าดั้งเดิม อันเนื่องมาจากยังมีความเชื่อมั่นว่าที่ดินหรือป่าผืนดังกล่าวเป็นทรัพย์สินของตนดังที่ได้รับตกทอดมาจากบรรพบุรุษก่อนจะมีการประกาศเป็นเขตอุทยานหรือเขตป่าสงวน หลายชุมชนเกิดการปรับเปลี่ยนการดำรงชีพภายหลังจากการต่อรองกับรัฐในสิทธิ์การใช้ทรัพยากรยังอยู่ระหว่างดำเนินการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะ ตำบลปะลุกาสาเมาะ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส ซึ่งมีพื้นที่ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่อุทยานแห่งชาติบูโด - สุไหงปาดี

ตามคำบอกเล่าของ เปาะจิ ตือราแม (สัมภาษณ์, 2556) บ้านมาแฮแต่เดิมเป็นพื้นที่ป่าจนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. 2220 ได้มี นายโต๊ะลี นายเปาะ เจะลง และนายตือราแมบุกเบิกเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ทำสวน และปลูกมะพร้าวในพื้นที่ราบ ในระยะเวลาต่อมาได้มีการขยายพื้นที่ทำกินไปบนภูเขาเพื่อปลูกสวนพลู สะตอ ทุเรียน และผลไม้หลากหลายชนิด หลังจากนั้นได้มีผู้คนจากถิ่นอื่นทยอยเข้ามาเพื่อขอแบ่งพื้นที่ทำกินจนเกิดเป็นหมู่บ้านที่ประกอบด้วยหลายสิบครอบครัว ชาวบ้านได้เริ่มบุกเบิกพื้นที่ซึ่งแต่เดิมเป็นพรุเพื่อเปลี่ยนเป็นทุ่งนาเอาไว้ปลูกข้าว และได้ตั้งชื่อหมู่บ้านตามชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่งที่ขึ้นอยู่แถวริมพรุซึ่งชาวบ้านนิยมเอาใบมาใช้ห่อขนมตาแป (ข้าวหมาก) ที่นิยมรับประทานในช่วงเทศกาลต่างๆ ว่า “มาแฮ” ส่วนมาแฮในอีกความหมายหนึ่ง หมายถึง ความเข้มแข็ง

ปัจจุบันบ้านมาแฮตั้งอยู่หมู่ที่ 11 ต.ปะลุกาสาเมาะ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส ภายหลังจากทางการปกครองส่วนท้องถิ่นได้แยกให้เป็นหมู่บ้านใหม่จากเดิมที่รวมอยู่กับบ้านมะยุง หมู่ที่ 5 ต.ปาลุกาสาเมาะ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2544 โดยมี นายกอเดร์ เลาะแซ เป็นผู้ใหญ่บ้าน นายโซฟ มะลีแฉ กับนายลีเพ็ง มะแล เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลปะลุกาสาเมาะ และนายอาหามะ เจนะนา เป็นอิหม่ามประจำมัสยิดบ้านมาแฮที่ตั้งบ้านมาแฮอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอบาเจาะไปทางทิศเหนือประมาณ 12 กิโลเมตรและห่างจากตัวจังหวัดนราธิวาส 43 กิโลเมตร

ส่วนชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะ เป็นชุมชนขนาดใหญ่ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ต.ปะลุกาสาเมาะ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส เดิมพื้นที่แห่งนี้จะปกคลุมไปด้วยแมกไม้หนานาชนิดกับมีที่ราบสูงตั้งตระหง่านซึ่งอยู่ทางทิศใต้เรียกว่า “เทือกเขาบูโด” โดยเริ่มมีคนเข้ามาตั้งถิ่นฐานเมื่อประมาณ 300 ปีมาแล้ว ส่วนชื่อหมู่บ้านปะลุกาสาเมาะมาจากคำว่า “ปะลุกา” (บลูกา) หมายถึง ทุ่งหรือ ป่าไผ่ เป็นพื้นที่กว้างที่มีต้นไม้ไม่มากนัก หรือที่มีต้นไม้ขึ้นเป็นหย่อม ๆ หรือเป็นกลุ่ม ๆ และคำว่า “สาเมาะ” คนไทยเรียกว่า “ต้นสมัก” เป็นต้นไม้ยืนต้นชนิดหนึ่ง ซึ่งเมื่อนำคำเหล่านั้นมารวมกันเป็น “บลูกาสาเมาะ” หรือทุ่งสาเมาะ จะหมายถึงพื้นที่ทุ่งที่เต็มไปด้วยต้นสาเมาะ ต่อมาในปี พ.ศ. 2452 ปะลุกาสาเมาะถูกจัดตั้งเป็นตำบลหนึ่งที่ตั้งกับกิ่งอำเภอจำปากอ ซึ่งต่อมาได้ยกฐานะเป็นอำเภอบาเจาะเหนือและได้ย้ายที่ทำการอำเภอใหม่ไปตั้งที่ตำบลบาเจาะ เป็นอำเภอบา

เจาะ (ปัจจุบันตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลบาเจาะ) ซึ่งขณะนั้นอำเภอบาเจาะเป็นส่วนหนึ่งของเมืองสายบุรี ต่อมาทางการได้อโอนอำเภอบาเจาะมาเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดนราธิวาสในปี พ.ศ. 2474 จนถึงปัจจุบัน (สุภัทร ฮาสุวรรณกิจ, 2553:3)

ชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณเทือกเขาบูโด - สุโหลงป่าตีที่มีความสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรป่าไม้ ต้องประสบปัญหาเรื่องพื้นที่ทำกินอย่างรุนแรงนับแต่ทางกรมอุทยานแห่งชาติได้ประกาศให้เทือกเขาบูโดเป็นเขตอุทยานแห่งชาติบูโด - สุโหลงป่าตี เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2542 (อุทยานแห่งชาติบูโด - สุโหลงป่าตี, 2557) ส่งผลให้บริเวณเทือกเขาบูโดกลายเป็นเขตหวงห้าม ชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปทำมาหากินในเขตพื้นที่หวงห้ามดังกล่าวได้อย่างเต็มรูปแบบ ทั้งที่ก่อนหน้าการประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติชาวบ้านได้จับจองพื้นที่ภูเขาบูโดทั้งที่ราบบนภูเขาและที่ลุ่มเพื่อสร้างเป็นชุมชนและแหล่งประกอบอาชีพมาเป็นระยะเวลาหลายชั่วอายุคน (สุภัทร ฮาสุวรรณกิจ, 2553:1) ส่งผลให้ชาวบ้านที่เป็นเจ้าของพื้นที่โดยแท้จริงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำรงชีพเพื่อความอยู่รอด

แม้ชาวบ้านสามารถเข้าไปเก็บผลผลิตจากสวนดุงและสวนยางพาราที่อยู่ในอาณาเขตของอุทยานแห่งชาติบูโด - สุโหลงป่าตี ได้ แต่ยังขาดอำนาจในการจัดการอย่างเป็นรูปธรรมเหมือนในอดีต ส่งผลให้ผลผลิตที่ได้ไม่มีคุณภาพเพียงพอหรือมีปริมาณน้อย ดังเช่นสวนยางพาราที่ให้น้ำยางไม่มีคุณภาพและมีปริมาณน้อย อันเนื่องมาจากต้นยางพาราที่มีอายุมาก น้ำยางที่ได้จึงทำได้เพียงการผลิตเป็นขี้ยางขาย ซึ่งมีราคาต่ำกว่าการขายน้ำยางสดหรือการทำยางแผ่น ปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อรายได้ของชาวบ้านโดยตรง

ชาวบ้านจากชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะรวมถึงหลายๆ องค์กรที่เกี่ยวข้องได้ระดมความคิดและหาวิธีการขอคืนสิทธิในที่ทำกินจากรัฐตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 แต่ยังไม่ได้รับการตอบรับหรือดำเนินการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งการเรียกร้องสิทธิในที่ทำกินต้องประสบกับปัญหาและอุปสรรคหลายประการ จนไม่สามารถที่จะแก้ไขได้ในระยะเวลาอันสั้นถึงอย่างไรก็ตามชาวบ้านยังคงมีความหวังและความพยายามในการหาแนวทางแก้ไขปัญหา ในเมื่อปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไขและยังคงไม่อาจกำหนดเวลาการได้คืนสิทธิในที่ทำกินได้ ชาวบ้านจากทั้ง 2 ชุมชนจึงได้หันมาปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำรงชีพและแสวงหาอาชีพใหม่เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารชดเชยรายได้หลักที่ทั้งหมดมาจากเทือกเขาบูโดไปพร้อม ๆ กับการเรียกร้องสิทธิในที่ทำกิน

หลายอาชีพเกิดขึ้นตามความรู้ความสามารถที่ชาวบ้านมี ทั้งการออกไปทำงานยังต่างประเทศ การรับจ้างรายวัน การเปิดร้านขายของหรือธุรกิจบริการ เป็นต้น แต่อาชีพเกษตรกรรมยังคงไม่หายไปจากชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนปะลุกาสาเมาะ ซึ่งชาวบ้านได้หันมาปรับพื้นที่รอบบ้านใช้เป็นพื้นที่ทำการเกษตรเพื่อชดเชยรายได้ที่ลดลง การนำเครื่องมือหรือเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในภาคการเกษตรสามารถพบเห็นได้อย่างมีนัยสำคัญ การรวมกลุ่ม

อาชีพและสร้างกองทุนภายในชุมชนระหว่างชาวบ้านเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่พบเห็นมาก่อนในอดีต ก่อนมีอุทยานแห่งชาติ อีกทั้งการเลี้ยงสัตว์และการปลูกผักสวนครัวเพื่อใช้เป็นแหล่งความมั่นคงทางอาหารในชุมชนได้รับความนิยมาจากกลุ่มชาวบ้านมากขึ้น ส่งผลให้ได้รูปแบบการดำรงชีพอย่างยั่งยืนอันมีความหลากหลายและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความรู้และข้อจำกัดทางด้านการเข้าถึงทรัพยากรและบริบทของชุมชน

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา เรื่อง “การปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติบูโด – สุโขทัย” เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการใช้สอยทรัพยากรในอดีตของชุมชนดั้งเดิมก่อนมีการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติบูโด – สุโขทัย ตลอดจนการปรับตัวในการดำรงชีพภายใต้กฎระเบียบและข้อจำกัดทางด้านทรัพยากรภายหลังการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติบูโด – สุโขทัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 – พ.ศ. 2556

2. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อศึกษาการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะในพื้นที่อุทยานแห่งชาติบูโด – สุโขทัย

3. คำถามในการวิจัย

1. ชาวบ้านในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะมีรูปแบบการดำรงชีพก่อนประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุโขทัย และมีการปรับตัวหลังประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุโขทัย เพื่อความอยู่รอดอย่างไร

2. ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนและระหว่างชุมชน มีรูปแบบและวิธีการในการปรับตัว การเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์ในการดำรงชีพภายใต้วาทกรรมการอนุรักษ์และการพัฒนาไปสู่ความเป็นสมัยใหม่หรือไม่ และมีความแตกต่างกันอย่างไร

4. ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. ทราบถึงรูปแบบและวิธีการใช้สอยทรัพยากรของชุมชนก่อนการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติบูโด – สุโขทัย รวมถึงแนวทางในการปรับตัวภายใต้กฎระเบียบ และข้อจำกัดทางด้านการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรภายหลังการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติบูโด – สุโขทัย จนนำมาสู่รูปแบบและยุทธวิธีในการดำรงชีพอย่างยั่งยืน

2. เป็นข้อมูลสำหรับหน่วยงานภาครัฐเพื่อนำไปใช้ในการวางนโยบายแก้ปัญหาช่วยเหลือ อำนาจความสะดวกและกำหนดแนวทางแก่ชุมชนที่ประสบปัญหาในลักษณะคล้ายคลึงกันในการประกอบอาชีพเพื่อให้เกิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน

5. ขอบเขตการศึกษา

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

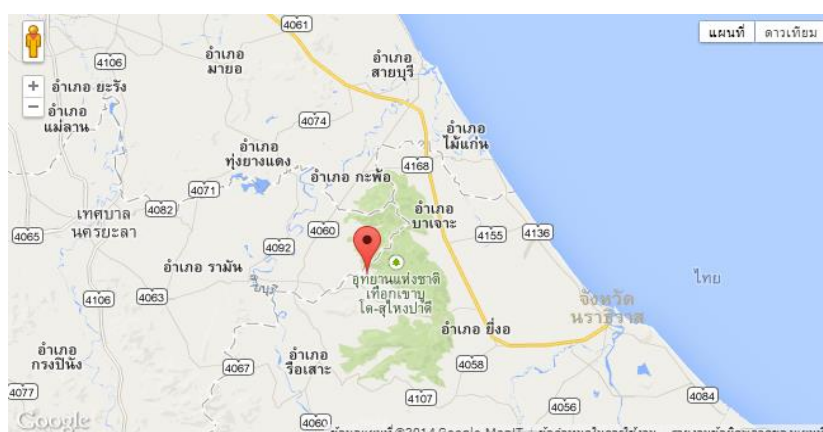
การศึกษาเรื่องการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติบูโด – สุโขทัย: กรณีศึกษาชุมชนในตำบลปะลุกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส มีขอบเขตในการศึกษาดังนี้

1.1 ศึกษาการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะตามวิถีของชุมชนดั้งเดิม

1.2 ศึกษาปัญหาการเข้าถึงและการจัดการทรัพยากร รวมถึงแนวทางการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะหลังการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติบูโด – สุโขทัย ในปีพ.ศ. 2542

1.3 ศึกษาผลจากปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะภายใต้บริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของชุมชนหลังการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติบูโด – สุโขทัย ในปีพ.ศ. 2542

2. ขอบเขตด้านประชากรและพื้นที่

ภาพประกอบ 1 แผนที่อุทยานแห่งชาติบูโด – สุโขทัย

ที่มา: <http://www.reviewthaitravel.com/อุทยานแห่งชาติเทือกเขาบูโด--สุโขทัย/>

การศึกษานี้จะศึกษาเฉพาะชุมชนใน ต.ปาลูกาสาเมาะ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส โดยมีขอบเขตด้านประชากรและครัวเรือนที่ประสบกับปัญหาที่ดินทำกินทับซ้อนกับเขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาตีเป็นหลัก ซึ่งการกำหนดขอบเขตของพื้นที่และประชากรที่จำกัดเฉพาะพื้นที่นั้น เพื่อให้สามารถศึกษาเชิงลึกและวิเคราะห์ให้เห็นถึงวิถีชีวิตและกลไกในการเข้าถึงทรัพยากรของชุมชน การปรับตัวและการกำหนดแนวทางการใช้ทรัพยากรภายใต้ข้อจำกัดเพื่อนำมาสู่รูปแบบการดำรงชีพอย่างยั่งยืน

3. ขอบเขตด้านเวลา

ผู้วิจัยกำหนดที่จะศึกษาข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของการดำรงชีพของชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2556) เนื่องจากปี พ.ศ.2542 เป็นช่วงเวลาที่มีการประกาศให้พื้นที่ชุมชนใน ต.ปะลุกาสาเมาะ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส เป็นเขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาตี ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านที่มีที่ทำกินอยู่ในพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาตี

6. ข้อตกลงเบื้องต้น

ชื่อของผู้ให้สัมภาษณ์เป็นชื่อที่สมมติขึ้นทั้งหมด

7. นิยามคำศัพท์เฉพาะ

พื้นที่ทับซ้อน หมายถึง ขอบเขตพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาตีที่ทับซ้อนกับพื้นที่ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนใน ต.ปาลูกาสาเมาะ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส

อุทยานแห่งชาติ หมายถึง พื้นที่ซึ่งประกอบไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญทางระบบนิเวศน์ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์ที่มีคุณค่าทั้งในเชิงวิทยาศาสตร์และเศรษฐกิจ ในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง อุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาตี ซึ่งมีพื้นที่ครอบคลุมทั้งหมด 3 จังหวัด 9 อำเภอ 25 ตำบล โดยแบ่งเป็นจังหวัดนราธิวาส 7 อำเภอ 20 ตำบล จังหวัดยะลา 1 อำเภอ 2 ตำบล และจังหวัดปัตตานี 1 อำเภอ 2 ตำบล ซึ่งการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาตีได้ทับที่ทำกินของชาวบ้าน 96,216 ไร่ มีผู้เดือดร้อน 6,985 ครัวเรือน (ฐานข้อมูลข่าวจังหวัดชายแดนภาคใต้, ออนไลน์)

ชุมชน หมายถึง ชุมชนในตำบลปาลูกาสาเมาะ โดยการศึกษาครั้งนี้ใช้ชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะเป็นตัวแทนกลุ่มของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ และเกิดปัญหาความขัดแย้งเรื่องกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ทำกิน ซึ่งมีสาเหตุมาจากนโยบายของรัฐที่ประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาตีทับพื้นที่ทำกินของชุมชน

หน่วยงานของรัฐ หมายถึง เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้และที่ดินของหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาตี ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีสิทธิ์ใช้สอยที่ดินให้ปลอดจากการรบกวน มีสิทธิ์ในการครอบครอง หรือเรียกคั้นการครอบครอง ได้ดอกลง และโอนกรรมสิทธิ์ในการครอบครองให้กับบุคคลอื่นมิได้ ยกเว้นบุคคลนั้นจะเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินนั้น

ที่ดิน หมายถึง ที่ดินทั่วไป และหมายรวมถึงภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง หรือลำน้ำ หรือบริเวณพื้นที่ทับซ้อนระหว่างพื้นที่อุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาตีกับพื้นที่การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนใน ต.ปะลุกาสาเมาะ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส

การเข้าถึงทรัพยากร หมายถึง ความสามารถหรือสิทธิ์อันพึงมีของชุมชนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในรูปแบบต่างๆ เช่น การตั้งบ้านเรือน การใช้เป็นพื้นที่ทางการเกษตร การเลี้ยงสัตว์ การใช้ไม้ การเก็บของป่า และการล่าสัตว์ เป็นต้น

การเจรจาต่อรอง หมายถึง รูปแบบหรือวิธีการที่ชุมชนเลือกใช้เพื่อได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรบนพื้นที่ทับซ้อนระหว่างเขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาตีกับพื้นที่ทำกินที่มีมาแต่เดิมของชุมชน

การดำรงชีพอย่างยั่งยืน หมายถึง ความสามารถในการปรับตัวตามสภาพทรัพยากรและทุนที่จำเป็นต่อวิถีการดำรงชีพ เปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำรงชีพให้สามารถธำรงรักษา ฟื้นฟูและดูแลฐานทรัพยากรให้มีความอุดมสมบูรณ์และเพียงพอต่อความต้องการในชุมชนทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ยุทธศาสตร์การดำรงชีพ หมายถึง กลวิธีที่ชาวบ้านใช้รับมือกับสถานการณ์ในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป รวมถึงกิจกรรมและทางเลือกที่ชาวบ้านใช้เพื่อบรรลุเป้าหมายในการดำรงชีพ ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันตามบริบทของเวลา ลักษณะทางภูมิศาสตร์ สภาพเศรษฐกิจ สังคม สถานการณ์ทางการเมือง และทุนของครัวเรือน

การปรับตัวในการดำรงชีพ หมายถึง การปรับพฤติกรรมในการประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิตประจำวัน ขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนค่านิยม เพื่อให้สามารถมีชีวิตรอยู่ได้ภายใต้สภาวะการณ์ที่เป็นปัจจุบัน ตลอดจนการเตรียมพร้อมเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงในอนาคตที่สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้

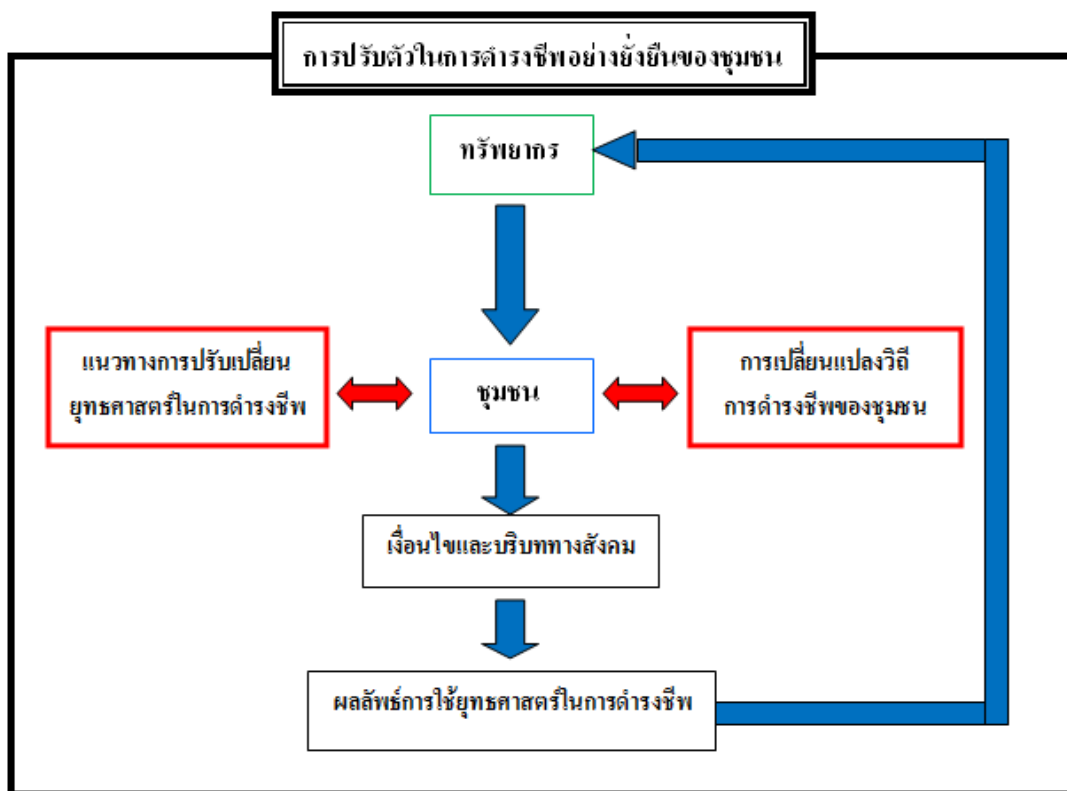
รูปแบบวิธีการใช้สอยทรัพยากร หมายถึง วิธีการการใช้ประโยชน์ การดูแลรักษา การจัดวางกฎระเบียบ จารีต องค์กรความรู้ ภูมิปัญญา ตลอดจนระบบความเชื่อในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่อยู่ในชุมชนทั้งทางกายภาพและทางวัฒนธรรม

8. กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยนี้ ให้ความสนใจในประเด็นการปรับตัวในการดำรงชีพของชาวบ้านในชุมชน ต.ปะลุกาสาเมาะ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส ซึ่งต้องประสบปัญหาในที่ดินทำกินที่ตกอยู่ในพื้นที่ทับซ้อนกับอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาตีหลังการประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติเมื่อปี

พ.ศ.2542 ส่งผลให้ชาวบ้านเกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำรงชีพที่หลากหลายตามความพร้อมและบริบทของชุมชน จนนำมาสู่การได้รูปแบบการดำรงชีพอย่างยั่งยืนภายในชุมชน การศึกษานี้ใช้แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Department for International Development – DFID, 2000) ที่เสนอโดย โรเบิร์ต แคมเบอร์ (Robert Chamber)(Sustainable Livelihoods Guidance Sheets, ออนไลน์) เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์การดำรงชีพของชาวบ้านในภาวะการณ์ที่ต้องพึ่งพาที่ดินทำกินของอุทยานแห่งชาติ ภายใต้กรอบแนวคิดนี้ ผู้วิจัยพิจารณาปัจจัยทุนต่างๆ ที่เป็นต้นทุนสาธารณะซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงและการทดแทนต้นทุนที่ถูกใช้ไปเพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ในพื้นที่ที่ดินทำกินที่ตกอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติบูโด-สุโขงป่าดี ได้สืบไปภายใต้บริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมืองที่เป็นอยู่ การเข้าใจการปรับตัวในการดำรงชีพ รวมทั้งการเจรจาต่อรองรูปแบบต่างๆ ของชาวบ้านที่ทำกินในพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติจะเป็นส่วนสะท้อนปรากฏการณ์ทางสังคมในระดับชุมชนรวมทั้งกิจกรรมและกิจวัตรประจำวันที่เป็นจริงของชาวบ้านในชุมชนได้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจนนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ดังภาพประกอบ 2

ทั้งนี้กรอบแนวคิดซึ่งเป็นแนวทางการศึกษาปรากฏการณ์การปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนใน ต.ปะลุภาสามะ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส ที่ประสบปัญหาที่ดินทำกินในพื้นที่ทับซ้อนกับอุทยานแห่งชาติบูโด – สุโขงป่าดี ดังภาพประกอบ 2

ภาพประกอบ 2 พลวัตการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนใน ต.ปะลุกาสาเมาะ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส ที่ประสบปัญหาที่ดินทำกินในพื้นที่ทับซ้อนกับอุทยานแห่งชาติบูโด - สุไหงปาดี

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “การปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาตี : กรณีศึกษาชุมชนในตำบลปะลุกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส” ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีและแนวคิดต่างๆ มาใช้เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

1. แนวคิดนิเวศวิทยาการเมือง (Political Ecology)
2. แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Concepts)
3. แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology)
4. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน (Community Culture)
5. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดนิเวศวิทยาการเมือง

แนวคิดนิเวศวิทยาการเมือง (Political Ecology) มีที่มาจากทฤษฎีแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงระบบแบบเก่า คือ นิเวศวิทยามนุษย์ (Human Ecology) และนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) ว่าทั้งสองแนวคิดได้เดินทางมาถึงสถานะทางต้นในการทำความเข้าใจปัญหาด้านทรัพยากรที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ไบลีก์และบรูคฟิลด์ (Blaikie and Brookfield, 1987) อธิบายว่านิเวศวิทยาการเมืองเป็นการรวมศาสตร์ทางนิเวศวิทยากับเศรษฐศาสตร์การเมืองเพื่ออธิบายสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม และทรัพยากร โดยพิจารณาถึงชนชั้นและความแตกต่างของกลุ่มคนในสังคม จนนำไปสู่ความเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรในชุมชนภายใต้อิทธิพลทางเศรษฐกิจการเมือง ซึ่งสอดคล้องกับที่ เฮมเพิล (Hempel, 1996) อังโรบบินส์ (Robbins, 2004) ได้อธิบายว่านิเวศวิทยาการเมืองเป็นแนวคิดที่ช่วยสร้างความเข้าใจถึงการพึ่งพาอาศัยของกลุ่มคนในสังคมภายใต้ระบบการเมือง ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางทรัพยากร ส่วนไบรอัน (Bryant, 1992) ได้อธิบายวิธีการใช้แนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองเพิ่มเติมว่า นิเวศวิทยาการเมืองจะไม่สามารถทำความเข้าใจปัญหาในชุมชนขนาดเล็กได้หากใช้หลักการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมจากภาพใหญ่ไปหาภาพเล็ก (Reductionism) ดังนั้น ประเด็นสำคัญของนิเวศวิทยาการเมือง คือ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรเป็นผลมาจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการได้รับประโยชน์หรือการเข้าถึงทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียมกันในสังคม

นิเวศวิทยาการเมืองเป็นแนวคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Approach) ในการศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อม รากฐานของกรอบแนวคิดนิเวศวิทยาการเมือง คือ การผนวกเอาข้อพิจารณาทางด้าน

เศรษฐศาสตร์การเมือง (Political Economy) อันเป็นแนววิเคราะห์เชิงวิพากษ์และชนชั้นเข้ารวมกับหลักการทางนิเวศวิทยา (Ecology) ทั้งยังเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ซึ่งเป็นเรื่องของเศรษฐศาสตร์การเมือง โดยกลุ่มคนที่ได้เปรียบสามารถครอบครองทรัพยากรได้มากกว่ากลุ่มคนที่เสียเปรียบ แนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองมองว่า ในการแสวงหาผลประโยชน์และกำไรสูงสุดของกลุ่มอำนาจทางเศรษฐกิจการเมือง จะมีสถาบันบางอย่างทำหน้าที่สนับสนุนให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว นั่นคือ มีการสร้างระบบชนชั้น (Class System) และการแบ่งแยกสังคมโดยลำดับชั้น (Dominance and Hierarchy) สูงกว่า ต่ำกว่า เหนือกว่า ต้อยกว่า เช่น ตำแหน่งงานที่ใช้ความคิดกับตำแหน่งงานที่ใช้แรงงาน แรงงานมีฝีมือกับแรงงานไร้ฝีมือ ผู้หญิงกับผู้ชาย เป็นต้น การดำรงอยู่ของระบบดังกล่าวเสริมให้กลุ่มอำนาจทางเศรษฐกิจการเมืองสามารถทำการขูดรีดผลประโยชน์จากประชาชน กลุ่มผู้ใช้แรงงาน เกษตรกร ไปพร้อม ๆ กับการเอาเปรียบธรรมชาติไปด้วยในเวลาเดียวกัน (ศูนย์ข้อมูลนิเวศวิทยาการเมือง, 2543)

วิวัฒนาการของแนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองแบ่งเป็น 3 ช่วงคือ 1) นิเวศวิทยาการเมืองกระแสหลัก 2) นิเวศวิทยาการเมืองในประเทศโลกที่สาม และ 3) นิเวศวิทยาการเมืองหลังโครงสร้างนิยมหรือนิเวศวิทยาแห่งการปลดปล่อย โดยเฉพาะประเด็นของนิเวศวิทยาการเมืองในประเทศโลกที่สามซึ่งสนใจกับเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมภายในสังคม และนิเวศวิทยาการเมืองหลังโครงสร้างนิยมที่ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีวาทกรรม (Discourse) เนื่องจากวาทกรรมมีส่วนในการกำหนดพฤติกรรมของคนที่แสดงออกต่อทรัพยากร ซึ่ง เอสโคบาร์ (Escobar, 1996) ได้ให้ความเห็นว่า ธรรมชาติถูกสร้างขึ้นเพื่อหาผลประโยชน์ที่ตอบรับกับระบบทุนนิยม การจะใช้วาทกรรมให้ประสบผลสำเร็จจึงต้องทำให้คนส่วนใหญ่ในสังคมคล้อยตามเกิดความศรัทธาและความเชื่อในตัวของวาทกรรม ซึ่งนั่นหมายถึงที่มาของอำนาจในการควบคุมทรัพยากร (ธานี คามเซต, 2551)

อำนาจ (Power) เป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญในการกำหนดความสามารถที่มีผลต่อผลลัพธ์ที่เกิดจากการกระบวนการตัดสินใจด้านทรัพยากร วิธีการต่อสู้ที่สำคัญเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจคือ การต่อสู้ทางความคิดหรือวาทกรรม มิเชล โฟคัล (Michel Foucault, 1982 อ้างใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540) อธิบายว่า วาทกรรม หมายถึง กระบวนการสร้าง ผลิต (Constitute) เอกลักษณ์ (Identity) และความหมาย (Significance) ให้กับสิ่งต่างๆ ในสังคม ทั้งความรู้ ความจริง อำนาจ หรือกระทั่งตัวตนของเราเองและตรึงสิ่งเหล่านี้ให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับในสังคมวงกว้าง วาทกรรมจึงหมายถึงการสร้างความหมาย คำนิยาม หรือภาพตัวแทน (Representation) ที่นำไปสู่การสร้างความจริงภายใต้อิทธิพลของระบอบความจริงในสังคม (Regime of Truth) หรือหมายถึง การช่วงชิงการนำ (Hegemony) ในการกำหนดหรือสร้างคำนิยามความหมายชุดใหม่ให้กับสิ่งต่างๆ อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่ภายในสังคม โดยมีมนุษย์เป็นผู้กำหนดสิ่งต่างๆ ขึ้นมา ดังนั้น วาทกรรมจึงเปรียบเสมือนเครื่องมือที่ใช้แสดงอำนาจ ซึ่งอาจแสดงออกมาในรูปของการกระทำหรือการใช้ภาษา แต่จะมีความหมายหรือจุดประสงค์ที่แอบแฝงอยู่เบื้องหลัง ดังที่เห็นได้จาก

วาทกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรของรัฐในรูปของการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2538)

อำนาจที่แนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองสนใจมีสามประเด็นคือ 1) วิธีการและรูปแบบที่คนกลุ่มหนึ่งใช้ในการควบคุมเหนือสิ่งแวดล้อมของคนอื่น 2) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจปรากฏให้เห็นในสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอย่างไรและ 3) ทำไมคนที่อ่อนแอถึงยืนหยัดที่จะต่อสู้กับกลุ่มคนที่มีอำนาจเหนือกว่า (ชูศักดิ์ วิทยาภัก, 2549) ประเด็นดังกล่าวสามารถพบเห็นได้จากกรณีของการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติหลายแห่งในประเทศไทย ซึ่งแสดงถึงการพยายามของรัฐในการเพิ่มอำนาจเพื่อการควบคุมการเข้าถึงทรัพยากร ส่งผลกระทบให้ชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้สูญเสียสิทธิ์ตามจารีตดั้งเดิมของตน นโยบายการอนุรักษ์ป่าของรัฐจึงเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดผู้ได้รับประโยชน์และผู้เสียประโยชน์ นูแมน (Nuemann, 1992) ตั้งข้อสังเกตว่าการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติเปรียบเสมือนเป็นการจัดสรรทรัพยากร เป็นช่องทางให้รัฐเข้ามาควบคุมทรัพยากรพร้อมกับปฏิเสธสิทธิ์ในการเข้าถึงทรัพยากรของประชาชน จากนั้นรัฐซึ่งมีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดจะหารายได้จากการเก็บภาษี สัมปทาน หรือทำเป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่ชาวบ้านซึ่งเสียสิทธิ์ในการเข้าถึงและใช้ทรัพยากรอาจต้องลักลอบใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ซึ่งเป็นสาเหตุให้ทรัพยากรมีความเสื่อมโทรมและมีปริมาณลดลง อีกทั้งยังก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนและส่งผลให้วิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เหล่านั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงตามมา

กล่าวโดยสรุปได้ว่า สาระสำคัญของแนวคิดนิเวศวิทยาการเมืองอยู่ที่อำนาจ ซึ่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมก็มีความไม่เท่าเทียมกันเกิดขึ้น จุดนี้เองจึงทำให้การได้มาซึ่งอำนาจของบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งส่งผลต่อความสามารถที่เหนือกว่าในการควบคุมและการจัดการทรัพยากร ปัจจุบันรัฐคือตัวแสดงสำคัญซึ่งมีบทบาทในการควบคุมทรัพยากรของประเทศเกือบทั้งหมด การใช้วาทกรรมการอนุรักษ์ที่สื่อสารผ่านแผนที่เพื่อให้รู้ถึงขอบเขตทางอำนาจโดยไม่คำนึงถึงการมีอยู่ของชุมชนดั้งเดิม จึงส่งผลให้เกิดปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างรัฐกับชุมชน การศึกษาแนวพินิจนิเวศวิทยาการเมือง ช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงที่มาที่ไป เหตุผลในการตัดสินใจ วิธีการ รูปแบบ การปรับเปลี่ยนนโยบาย หรือแม้กระทั่งจุดประสงค์ที่ซ่อนเร้น ซึ่งรัฐใช้จัดการทรัพยากรป่าไม้โดยการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ และยังทำให้เห็นถึงกระบวนการต่อสู้ของชุมชนเพื่อแย่งชิงอำนาจจากรัฐที่ดำเนินอยู่ควบคู่กันไปด้วย

2. แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Concepts)

2.1 พัฒนาการของแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน

ในช่วงกลางทศวรรษ 1980 แนวคิดเรื่องการดำรงชีพ (Livelihoods) หรือการดำรงชีพของชนบท (Rural Livelihoods) ได้ปรากฏในวงวิชาการด้านการพัฒนาในตะวันตก โดยนักวิชาการ โรเบิร์ต แชมเบอร์ (Robert Chambers) และ กอร์ดอน คอนเวย์ (Gordon Conway) เป็นผู้

ริเริ่มนิยามศัพท์ “การดำรงชีพอย่างยั่งยืน” (Sustainable Livelihoods) แนวคิดนี้ได้เปิดมุมมองและทางเลือกของคนชนบทต่อการดำรงชีพที่มากกว่าการผูกติดอยู่กับที่ดิน ขณะเดียวกันได้โต้ตอบแนวคิดความยากจนของนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักซึ่งตั้งสมมติฐานถึงสาเหตุของความยากจนที่ชี้ว่าเกิดจากการขาดรายได้ในรูปแบบเงินตราที่ประสบความสำเร็จล้มเหลวมาตลอด (ปีนแก้ว เหลืองอร่ามสี, 2549)

ตามมุมมองของแชมเบอร์และคอนเวย์ (Chamber and Conway, 1992: 9) การดำรงชีพ ประกอบด้วย สมรรถนะทางทรัพย์สินและกิจกรรมต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับเป็นเครื่องมือในการเลี้ยงชีพ การดำรงชีพยั่งยืนจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อสามารถจัดการหรือฟื้นฟูจากความต่ำและสามารถรักษาหรือเพิ่มพูนการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทั้งในปัจจุบันและในอนาคต โดยที่ไม่เป็นการทำลายฐานทรัพยากรธรรมชาติ

แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืนยังได้อธิบายเพิ่มเติมว่า แท้จริงนั้นปัญหาในการดำรงชีพเกิดจากความสามารถที่จะเข้าถึงทุน ทรัพยากร การมีหรือไม่มีสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของ และไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสถานภาพของทรัพยากร (Asset Status) เพื่อการดำรงชีพได้ แสดงให้เห็นว่า การปรับตัวของครัวเรือนไม่ได้จำกัดอยู่ที่การสร้างรายได้เพียงอย่างเดียว แต่อาจสร้างความหลากหลายในการดำรงชีพ (Livelihoods Diversification) ที่ผสมผสานยุทธวิธีต่างๆ ทั้งในและนอกภาคการเกษตรหรือกิจกรรมในชีวิตประจำวันที่มีความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนภายในครัวเรือนหรือกับสังคมภายนอก การให้ความสำคัญกับความยืดหยุ่นในการปรับตัว ต่อรอง และการปรับใช้ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับสถาบันทางสังคม จะช่วยเปิดมุมมองแนวคิดในการดำรงชีพได้ไม่หยุดนิ่ง มีความเป็นกลไกน้อยลง และยังสามารถสื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความลื่นไหลมากขึ้น (ธานีคามเขต, 2551)

2.2 ความหมายของการดำรงชีพและการดำรงชีพอย่างยั่งยืน

การดำรงชีพ (Livelihoods) หมายถึง งาน กิจกรรม (Activities) ความสามารถ (Capabilities) ทรัพย์สิน (Assets) ทั้งเป็นวัตถุดิบและส่วนประกอบในสังคมซึ่งมนุษย์ทำเพื่อการมีชีวิตอยู่ (สำราญ สารุโน, 2544)

การดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods) หมายถึง การแสดงออกถึงศักยภาพในการต่อสู้หรือรับมือกับความตึงเครียดหรือผลกระทบที่เกิดขึ้น โดยดำรงประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ หรือความมั่นคงของระบบนิเวศน์ ทรัพยากรธรรมชาติ และความเสมอภาคในสังคม ซึ่งเป็นการใช้โอกาสการดำรงชีวิตของคนกลุ่มหนึ่ง หมายถึงความสามารถของมนุษย์ที่จะมีชีวิตอยู่และปรับปรุงคุณภาพชีวิตที่ปราศจากการสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น ทั้งในปัจจุบันและอนาคต (สำราญ สารุโน, 2544)

2.3 แนวทางการดำรงชีพอย่างยั่งยืน

การศึกษาแนวทางการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Approach) มีวัตถุประสงค์ที่จะทำความเข้าใจ ระบบการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นการสนับสนุนโอกาสในการปรับปรุงเพื่อลดความยากจน การทำความเข้าใจการดำรงชีพอย่างยั่งยืน อาศัยแนวความคิดหลัก 6 ประการดังนี้ (แนวทางการดำรงชีพอย่างยั่งยืน, 2551)

1) คนเป็นสำคัญ (People-Centered) เริ่มจากการวิเคราะห์การดำรงชีวิตของเกษตรกรและวิธีการเปลี่ยนแปลงเมื่อเวลาผ่านไป ผลกระทบจากการเปลี่ยนนโยบาย การจัดการองค์กรที่เกิดกับคน การถือครองทรัพย์สินและมิติของความยากจน การทำงานเพื่อนำไปสู่เป้าหมาย เน้นความสำคัญของอิทธิพลด้านนโยบายและการจัดการสถาบันที่เกี่ยวกับวาระของความยากจน ทำหน้าที่สนับสนุนคนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการดำรงชีวิต ซึ่งความยากจนจะลดลงหากการสนับสนุนจากภายนอกทำงานสอดคล้องกับแนวทางของวิธีการดำรงชีวิต สภาพแวดล้อมทางสังคม และความสามารถของคนในชุมชนเพื่อการปรับใช้ในแต่ละท้องถิ่น

2) ความเป็นองค์รวม (Holistic) ทุกสิ่งทุกอย่างมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน ไม่แยกส่วนตามลักษณะภูมิศาสตร์และกลุ่มสังคม สำนึกในอิทธิพลหลากหลายที่มีต่อมนุษย์ ค้นหาทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลเหล่านี้และผลกระทบที่เชื่อมโยงกับการดำเนินชีวิต สำนึกในหน้าที่ที่หลากหลาย ยอมรับวิถีที่หลากหลายของการดำรงชีวิต ค้นหาเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ที่หลากหลายของการดำรงชีวิต

3) ความเป็นพลวัต (Dynamic) ค้นหาเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้จากการเปลี่ยนแปลง เพื่อที่จะสามารถสนับสนุนผลทางบวก บรรเทาผลทางลบที่จะเกิดขึ้นจากผลกระทบภายนอก

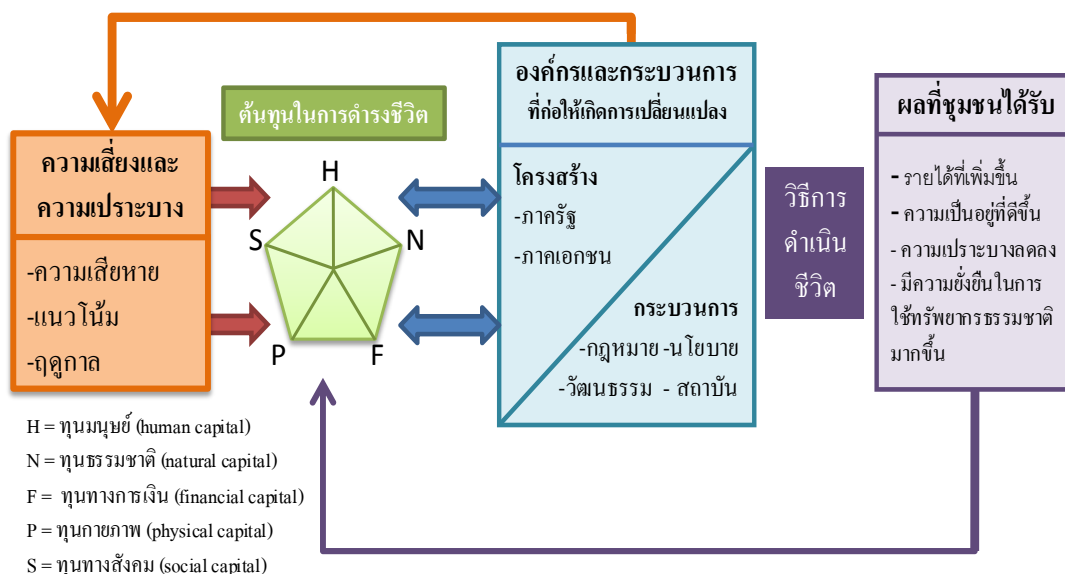
4) การสร้างบนความเข้มแข็ง (Building on Strengths) หลักการสำคัญ คือ การเริ่มวิเคราะห์ความเข้มแข็งมากกว่าความต้องการ

5) มีการเชื่อมโยงมหภาคและจุลภาค (Macro-Micro Links) แนวทางการศึกษาการดำรงชีพอย่างยั่งยืนต้องการที่จะเป็นจุดเชื่อมช่องว่างระหว่างระดับนโยบาย สถาบัน ถึงระดับชุมชนและรายบุคคล

6) มีความยั่งยืน (Sustainability) เป็นการประเมินความยั่งยืนจาก 4 องค์ประกอบหลัก คือ สภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมและสถาบัน

2.4 กรอบการทำงานตามแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihood Framework)

การศึกษาการดำรงชีพอย่างยั่งยืนเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ 5 ประการที่จะนำไปสู่เป้าหมายในการดำรงชีพของเกษตรกร ดังนี้

ภาพประกอบ 3 กรอบการทำงานของการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework) ที่มา : แนวทางการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (2551)

1) องค์กรประกอบด้านการบริบทของความอ่อนแอและไม่แน่นอน (Vulnerability Context) เป็นภาวะที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อทรัพย์สินและผลลัพธ์จากวิถีการดำเนินชีวิต ได้แก่ ภาวะที่เกิดผลกระทบอย่างทันทีทันใดและรุนแรง (Shocks) ส่งผลเสียหายต่อการดำรงชีพ โดยเฉพาะในองค์ประกอบของทรัพย์สิน เช่น ภัยธรรมชาติ การขาดเงินใช้จ่าย ความขัดแย้งในสังคม ปัญหาสุขภาพมนุษย์ พืช สัตว์ แนวโน้ม (Trends) ภาวะแนวโน้มของการเคลื่อนไหวของปัจจัยต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีพ เช่น แนวโน้มประชากร ทรัพยากร เศรษฐกิจ รัฐบาล นโยบาย และเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล (Seasonality) ได้แก่ วัฏจักรต่างๆ เช่น วัฏจักรราคา ผลผลิต สุขภาพ โอกาสการจ้างงาน เป็นต้น

2) ทรัพย์สินในการดำรงชีพ (Livelihoods Assets) เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญหรืออีกนัยหนึ่งคือ เป็นต้นทุนที่เกษตรกรนำมาใช้ในกระบวนการดำรงชีพ (Livelihoods Process) ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเกิดผลลัพธ์ มีผลต่อโอกาสการเลือกวิถีการดำรงชีพ ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากบริบทความอ่อนแอและการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างและสถาบัน ทรัพย์สินที่สำคัญมี 5 ประเภท (ภาพประกอบ 4) ได้แก่

ต้นทุนมนุษย์ (Human Capital) หมายถึง ทักษะ ความรู้ ความสามารถด้านแรงงาน คุณภาพแรงงาน ศักยภาพการเป็นผู้นำ และความสุขภาพดี ซึ่งมีส่วนช่วยให้คนสามารถดำเนินยุทธศาสตร์การดำรงชีพและบรรลุผลเป้าประสงค์ในการดำรงชีพได้

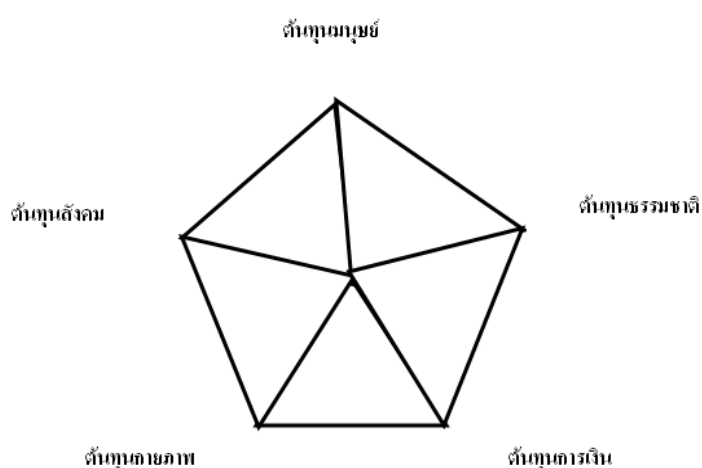
ต้นทุนธรรมชาติ (Natural Capital) หมายถึง ดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ ความหลากหลายทางชีวภาพ และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการดำรงชีพ โดยปกติแล้วการดำรง

ชีพในชนบทขึ้นอยู่กับการไหลเวียนของทรัพยากร เป็นที่ทราบกันดีว่าทรัพยากรธรรมชาติที่คนจนในชนบทใช้ส่วนหนึ่งเป็นทรัพยากรร่วม (Common Properties) ทั้งนี้เนื่องจากคนเหล่านี้ไม่สามารถที่จะเข้าถึงทรัพยากรภายใต้กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลที่มีอยู่ได้อย่างพอเพียงและทั้งหมด ทูทางธรรมชาติเป็นแหล่งที่มาของการดำรงชีพและบริบทของความเปราะบาง ทูทางธรรมชาติในสภาวะปกตินั้นช่วยสนับสนุนทุนหรือทรัพยากรมนุษย์ โดยเป็นทั้งแหล่งอาหารและช่วยเพิ่มพูนสุขภาพ

ต้นทุนการเงิน (Financial Capital) หมายถึง เงินทุนที่แต่ละคนใช้เพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ของการดำรงชีพ ซึ่งประกอบด้วย เงินตราหรือเงินสะสมที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ และเงินไหลเวียน รวมถึงเงินทุนที่แต่ละคนใช้เพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ของการดำรงชีพ ซึ่งประกอบด้วย เงินตราหรือเงินสะสมที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ หรืออาจเป็นทรัพยากรอื่น ๆ ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับยุทธศาสตร์การดำรงชีพในรูปแบบต่างๆ ได้ ทูทางการเงินอาจเป็นได้ทั้งทรัพย์สินสมบัติ และทุนสะสมอื่นๆ ที่สามารถเปลี่ยนแปลงเป็นตัวเงินได้ ซึ่งมีความยืดหยุ่นที่สุดเพราะสามารถแปลงสภาพเป็นทุนประเภทอื่นๆ ได้อย่างหลากหลายและใช้ในการบรรลุเป้าประสงค์ในการดำรงชีพได้โดยตรง

ต้นทุนกายภาพ (Physical Capital) หมายถึง สิ่งอำนวยความสะดวกและวัสดุที่ใช้ในการผลิต เป็นโครงสร้างพื้นฐานและสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพที่ช่วยสนับสนุนให้การดำรงชีพเป็นไปด้วยดี เช่น ความมั่นคงทางด้านที่อยู่อาศัย การคมนาคมและระบบสื่อสาร เป็นต้น

ต้นทุนสังคม (Social Capital) ความหมายของทุนทางสังคมถูกนิยามในลักษณะที่แตกต่างและหลากหลาย ภายใต้กรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ทูทางสังคมมักหมายถึง กลุ่ม เครือข่าย ประชาสังคม การเป็นสมาชิก ความสัมพันธ์ หน้าที่ในสังคม และภาวะการณ์เป็นผู้นำซึ่งจะช่วยเพิ่มความไว้วางใจและพลังความสามารถในการร่วมมือกันทางสังคม

ภาพประกอบ 4 ทำเหลี่ยมทรัพย์สิน (The Asset Pentagon)

ที่มา : ปรับปรุงมาจาก Department for International Development - DFID (2002)

3) การเปลี่ยนผ่านโครงสร้างและกระบวนการ (Transforming Structures and Processes) เป็นองค์ประกอบที่มีผลกระทบโดยตรงที่ทำให้เกิดความอ่อนแอในกระบวนการและส่งผลต่อการเลือกวิถีการดำรงชีพ มีส่วนประกอบย่อย 2 ส่วน คือ

โครงสร้าง (Structures) มี 2 ระดับคือ ระดับสาธารณะ และระดับเอกชน เช่น รัฐบาล องค์กร ประชาสังคม

กระบวนการ (Processes) หมายถึง การขับเคลื่อนของโครงสร้างต่างๆ เช่น นโยบาย กฎหมาย ข้อกำหนดของสถาบันในระดับต่างๆ และวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม ความสามารถในการใช้ทุนต่างๆ เพื่อแปรเปลี่ยนไปใช้ประโยชน์ในวิถีการดำรงชีพภายใต้โครงสร้างและกระบวนการที่เป็นอยู่ เหล่านี้จะช่วยให้ไปสู่เป้าหมายได้ดียิ่งขึ้น

4) ยุทธวิธีดำรงชีพ (Livelihoods Strategies) เป็นทางเลือกหรือโอกาสที่เกษตรกรใช้เป็นกลยุทธ์ในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะมีลักษณะของความหลากหลาย (Diversity) ตามลักษณะพื้นที่ที่ถือครอง ภูมิประเทศและช่วงเวลาเป็นลักษณะที่เคลื่อนไหว (Dynamic) กระจายหลายสถานที่ (Straddling) และมีความเชื่อมโยงกัน (Linkage)

5) ผลลัพธ์ (Livelihood Outcome) เป็นผลได้ที่เกิดจากการเลือกวิถีหรือยุทธวิธีในการดำรงชีพซึ่งแสดงออกถึงการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ได้แก่ การมีรายได้เพิ่มขึ้น (More Income) การเพิ่มการเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (Increased Well-Being) การลดความอ่อนแอ (Reduced Vulnerability) การเพิ่มความมั่นคงด้านอาหาร (Improved Food Security) และการเกิดความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ (Sustainable Use of Natural Resource Based)

กล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ในระบบการดำรงชีพของเกษตรกร มีทรัพย์สิน (Livelihoods Assets) เป็นองค์ประกอบหลักอันดับแรกที่ทำให้เป็นการดำรงชีพหรืออีกนัยหนึ่งคือเป็นต้นทุนที่เกษตรกรนำมาใช้ในกระบวนการดำรงชีพ การเปลี่ยนแปลงฐานะของทรัพย์สินจะได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างและกระบวนการ (Transforming Structures and Processes) ซึ่งแสดงออกมาในลักษณะของบริบทความอ่อนแอ (Vulnerability Context) ที่เกิดขึ้น เช่น การเปลี่ยนนโยบายทางเศรษฐกิจเป็นกระบวนการหนึ่งที่ทำให้เกิดภาวะแนวโน้มสินค้าต้นทุนการผลิตมีราคาสูงขึ้น ทำให้เกษตรกรต้องใช้เงินลงทุนในการผลิตมากขึ้น ส่งผลให้ฐานะทางการเงินของเกษตรกรลดต่ำลง และมีผลต่อเนื่องไปยังโอกาสการเลือกกลยุทธ์การดำรงชีพ (Livelihoods Strategies) หรือการเลือกวิถีการผลิตให้เหมาะสมกับผลกระทบที่เกิดขึ้น หากเกษตรกรมีกลยุทธ์หรือมีการปรับปรุงการผลิตที่เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ระบบจะยังคงให้ผลลัพธ์ (Livelihood Outcome) ในระดับที่สมดุลกับความต้องการ และผลลัพธ์ที่ได้ส่งผลโดยตรงต่อระดับของทรัพย์สินที่เกษตรกรจะนำมาใช้เป็นต้นทุนในการดำรงชีพต่อไป (สำราญ สระอุโน, 2544)

3. แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology)

นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) เป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาแขนงหนึ่งที่สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม โดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่ง จูเลียน สจ๊วต (Steward, 1955: 30) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันได้อธิบายแนวความคิดแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมว่า เป็นการศึกษากระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการศึกษาวิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปรับตัว (Adaptation) ของสังคม แนวความคิดนี้มองสังคมในลักษณะเป็นพลวัตหรือมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อันเป็นผลมาจากการต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานสำคัญคือ เทคโนโลยีการผลิต โครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นเงื่อนไข

จูเลียน สจ๊วต (Steward, 1955) มองว่า “วัฒนธรรม” เป็นเครื่องมือที่ช่วยมนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ง่าย ประเด็นสำคัญสำหรับการศึกษามานุษยวิทยาจึงมีอยู่ว่า วัฒนธรรมมีการปรับตัวอย่างไรให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และมนุษย์มีวิธีการอย่างไรในการใช้เทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม แยกออกจากความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญส่วนหนึ่งในการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ ตัวอย่างเช่น ในสังคมดั้งเดิม (Primitive Societies) มนุษย์มีวิธีการผลิตแบบล่าสัตว์และเก็บหาอาหาร โดยปกติแล้วผู้หญิงจะเป็นผู้เก็บหาอาหารและผู้ขายออกล่าสัตว์ การแบ่งแยกงานในลักษณะเช่นนี้มิได้เป็นเพราะผู้ชายมีร่างกายแข็งแรงกว่า แต่เป็นเพราะผู้หญิงต้องใช้เวลาดูแลลูก ในขณะที่ผู้ชายสามารถเดินทางไกลและจากบ้านไปได้เป็นระยะเวลานาน ตามทัศนะของจูเลียน สจ๊วต (Steward, 1955) มนุษย์เป็นสัตว์มีเหตุผล และวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมวางอยู่บนรากฐานของเหตุผล แต่เป็นเพราะว่าสภาพการณ์และสภาวะแวดล้อมมีความแตกต่างกันออกไป วัฒนธรรมสองวัฒนธรรมจึงมีพื้นฐานของการปรับตัว การแก้ปัญหาและมีวิวัฒนาการแตกต่างกัน เช่น วัฒนธรรมของกลุ่มที่ตั้งรกรากอยู่ใกล้ทะเล ย่อมมีการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือยังชีพประเภทเบ็ด แห อวน ฉมวก เรือ มีการพัฒนาสั่งสมความรู้เกี่ยวกับการเดินทะเลและการจับปลา ในขณะที่เดียวกันชนกลุ่มอื่นที่ตั้งรกรากอยู่ในเขตป่าดงดิบ อาจมีการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือเพื่อใช้ในการยังชีพแตกต่างกันออกไป เช่น หอก ธนู เพื่อใช้ในการล่าสัตว์และหาอาหาร ซึ่งกลุ่มชนทั้งสองกลุ่มนี้ย่อมต้องมีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

จากแนวคิดของจูเลียน สจ๊วต สรุปได้ว่า ส่วนต่างๆ ที่เป็นวัฒนธรรม ไม่จำเป็นต้องมีสภาพของเหตุที่เกี่ยวข้องความสัมพันธ์ แต่มีมุมมองที่จะแสดงอัตลักษณ์เฉพาะของสิ่งนั้นตามวัฒนธรรมของมัน ซึ่งการใช้วิธีการของนิเวศวิทยาวัฒนธรรมมาเป็นหลักการของการศึกษาจะประกอบด้วยหลักการพื้นฐาน 3 ประการคือ

1. ใช้การวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีการผลิต (Exploitative or Productive Technology) และสิ่งแวดล้อม (Environment)
2. ใช้การวิเคราะห์ถึงรูปแบบพฤติกรรมของมนุษย์ ที่มีความเกี่ยวข้องกับขั้นตอนการผลิตที่มีการนำทรัพยากรบางตัวมาเป็นวัตถุดิบในบางส่วนของเทคโนโลยี
3. ดูระดับของปัจจัยที่เป็นรูปแบบของพฤติกรรมที่สัมพันธ์ในกระบวนการผลิตที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและส่วนอื่นๆ ในมิติด้านวัฒนธรรม

นิเวศวิทยาวัฒนธรรม ไม่เป็นเพียงการศึกษาเฉพาะตัวตนของวัฒนธรรมเพียงมิติเดียว แต่ยังศึกษาถึงสิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศ ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างตัวของวัฒนธรรม โดยเฉพาะเทคโนโลยีและองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม และทรัพยากรจากสิ่งแวดล้อม ที่เป็นผลรวมของการมีปฏิสัมพันธ์ของทุกสิ่งทุกอย่าง อย่างเป็นองค์รวมของพฤติกรรมกับตัวแปรทางวัฒนธรรม และปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่ทำให้บุคคลหลีกเลี่ยงที่จะตกอยู่ในหลุมพราง บนความเรียบง่ายของบุคคลต่อวัฒนธรรมหนึ่ง หรือสิ่งแวดล้อมที่สัมพันธ์กัน หรือปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม จึงต้องพึงตระหนักถึงความแตกต่างระหว่างมนุษย์ในแต่ละกลุ่ม ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมเดียวกันในวิถีทางปฏิบัติที่แตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้รูปแบบโครงสร้างทางสังคมที่ดำรงอยู่และประเภทของเทคโนโลยี มนุษย์จึงต้องพยายามหาหนทางในการแก้ปัญหาให้จงได้

นอกจากนี้ จูเลียน สจีวิต (Steward, 1955: 185) ยังได้ศึกษาเพื่อพิสูจน์ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมและค่านิยมทางวัฒนธรรมภายในขอบเขตของระบบนิเวศ โดยได้พิจารณาถึงตัวแปรที่มีลักษณะที่เป็นตัวแปรถาวร เมื่อนำเข้าไปใช้ในระบบนิเวศ พบว่า มโนทัศน์ของวัฒนธรรมเป็นความขัดแย้งจากองค์ประกอบของสสารที่เพิ่มขึ้นและวัฒนธรรมของระบบจะเป็นวัฒนธรรมแบบปิด องค์ประกอบที่อยู่ภายในระบบก็จะมีผลสำคัญอย่างเท่าเทียมกัน และมีความเท่าเทียมกันอย่างจำกัด แต่ถ้าองค์ประกอบของวัฒนธรรมในระบบนั้นๆ มีลักษณะที่มาจากธรรมชาติมาก และมีข้อจำกัดระหว่างกันและกันมาก ก็จะก่อให้เกิดปัญหาได้ แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นมีลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไป และค่อยๆ ขยายวงกว้าง ตั้งแต่จุดกำเนิดจนขยับไปสู่พัฒนาการซึ่งชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลสัมฤทธิ์ส่วนใหญ่จะกลายเป็นตัวแปรภายนอกเข้ามาสู่ระบบ ซึ่งตัวแปรเหล่านี้จะไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกลับมาซ้ำเติมได้อีก

ซึ่งลักษณะของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดตามมาภายหลังนั้น จะไม่ดำเนินต่อไปถ้าหากแก่นแกนของวัฒนธรรมไม่มีการเปลี่ยนแปลง โดยห่วงโซ่ของเหตุที่มาของความสัมพันธ์ภายในระบบที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏออกมาภายหลังนั้น จะเกิดได้จากพลังที่ขับเคลื่อนอันสำคัญมากกว่าสิ่งอื่นที่เป็นปัจจัยที่อยู่รอบนอก แก่นแกนของวัฒนธรรมที่ จูเลียน สจีวิต กล่าวถึง เป็นผลโดยตรงต่อการนำทรัพยากรเข้าสู่กระบวนการผลิตที่ส่งผ่านมาทางสิ่งแวดล้อมและทำให้เกิดศูนย์กลางของการปรับตัวทางวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ และหน่วยของสังคมที่อยู่รอบนอกหรือกฎเกณฑ์ที่ไม่ใช่ศูนย์กลางมีความเกี่ยวข้องกับขบวนการปรับตัวน้อยกว่า อีกทั้งแรงกดดันที่จะบังคับให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจะเกิดได้น้อยกว่า ถ้าปราศจากวัฒนธรรมหรือที่มาจากปัจจัยที่มาจากภายนอก

แก่นแกนของวัฒนธรรมศูนย์กลาง และกฎเกณฑ์ของสังคมของจูเลียน สจีวิต มีลักษณะคล้ายคลึงกับมุมมองทางวัฒนธรรมของโคลเบอ์ (Kroeber, 1963: 62) ที่ประกอบด้วยส่วนที่จำเป็น 2 องค์ประกอบ คือ ลักษณะที่เป็นพื้นฐาน หมายถึง วัฒนธรรมที่แท้จริงหรือวัฒนธรรมดั้งเดิม (Reality Culture) และลักษณะที่เกิดมาภายหลัง หมายถึง ค่านิยมทางวัฒนธรรมหรือวัฒนธรรมในเรื่องของค่านิยม (Value Culture) โดยที่โคลเบอ์ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรมดั้งเดิม คือ ส่วนประกอบที่เกี่ยวกับการปฏิบัติหรือกิจกรรมที่สนองความต้องการที่แท้จริง เช่น กิจกรรมที่ปฏิบัติเพื่อความอยู่รอดตามแบบของธรรมชาติ ส่วนวัฒนธรรมของค่านิยมนั้นเป็นลักษณะของสุนทรียภาพ โดยเรื่องของส่วนบุคคลและเป็นความคิดที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่เกิดขึ้นมาจากหลักการภายในของตัวบุคคลโดยไม่มี ความจำเป็นต้องพึ่งพาหรือขึ้นอยู่กับปัจจัยที่มาจากภายนอก

กล่าวโดยสรุป การอยู่รอดของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับความสามารถทางภูมิปัญญาในการดำรงชีพ ความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอันจำกัดอย่างชาญฉลาดและความสามารถในการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์มนุษย์ล้วนต้องปรับปรุงและผ่อนปรน เพื่อพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลาให้สอดคล้องกับความผันแปรของทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และธรรมชาติ ทั้งนี้เพื่อรักษาระดับความสามารถหรือศักยภาพทางภูมิปัญญาที่สั่งสมสืบทอดกันมาจากประสบการณ์ของบรรพชน ทั้งที่ได้จากท้องถิ่นและต่างถิ่นผสมผสานกับการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ ซึ่งสิ่งที่ปรากฏออกมายืนยันให้เห็นว่าภูมิปัญญาที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ใด ๆ สามารถดำรงและสืบเผ่าพันธุ์อยู่ได้ ย่อมไม่ใช่การมีเพียงเพียงองค์ความรู้เดี่ยว ๆ แค่นี้เพียงระบบหนึ่งผูกขาดอยู่เท่านั้น แต่จะต้องเป็นภูมิปัญญาที่มีความหลากหลาย (Diversities) และมีความผันแปร ยืดหยุ่น เคลื่อนไหว (Dynamism) ไปตามความเหมาะสมของสภาวะการณ์อย่างเป็นองค์รวม (Holistic)

4. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมจำเป็นต้องมีการจัดระเบียบและระบบความสัมพันธ์ระหว่างกัน เพื่อให้การอยู่ร่วมกันในสังคมใหญ่ ๆ รวมถึงสังคมเล็ก ๆ อย่างชุมชนให้เป็นไปอย่างสันติ ความสัมพันธ์และการจัดระเบียบดังกล่าวก่อให้เกิดจารีตประเพณี วัฒนธรรม ระเบียบ กฎเกณฑ์ ระบบคุณค่า ความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งล้วนแล้วเกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงชีวิตทั้งสิ้น

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ระบบความคิดของชาวบ้านที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษซึ่งถือได้ว่าเป็นองค์ความรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน วัฒนธรรมชุมชนก่อตัวขึ้นจากการต่อสู้เพื่อให้ทุกคนมีอยู่มีกินและการมีความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันของชุมชนในลักษณะของการต่อสู้เพื่อการมีอยู่มีกิน (นุชจรินทร์ ทับทิม, 2553 อ้างถึงใน กำไร แก้วเฮียง, 2542: 28) การศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนจึงเป็นกระบวนการศึกษาที่ให้

ความสำคัญกับคุณค่า การดำรงอยู่ของชุมชน โดยมุ่งเน้นการค้นหาวิถีชีวิตและความต้องการของชุมชนจากประวัติศาสตร์และมีการดำเนินการที่พัฒนาสอดคล้องกับชุมชนภายใต้ความร่วมมือของชาวบ้าน มีการให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมในฐานะเป็นสิ่งที่มีความสำคัญภายในชุมชน สามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนโดยอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเองของชุมชน การศึกษาเพื่อการพัฒนาในแนววัฒนธรรมชุมชนเน้นถึงการนำเอาความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ในชุมชนและเกิดการสืบทอดต่อๆ กันมาภายในชุมชนมาเป็นวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ ในวัฒนธรรมของชุมชนปรากฏชัดตั้งแต่ต้นของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ที่แสดงให้เห็นว่าความรู้ทั้งหลาย จำเป็นต้องมีวัฒนธรรมเกื้อหนุนให้ดำรงอยู่และสามารถนำไปเผยแพร่ให้คนในชุมชนได้ (นุชจรินทร์ ทับทิม, 2553 อ้างถึงใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2543: 43-45)

นุชจรินทร์ ทับทิม (2553 อ้างถึงใน สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์, 2546: 21) ได้เสนอระบบหรือโครงสร้างทางวัฒนธรรมของชุมชนไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. ระบบการผลิต หรือระบบการทำมาหากิน
2. ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน ประกอบด้วย ครอบครัวยุติธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน

3. ระบบทางความเชื่อ ประกอบด้วย ศาสนา คุณค่า และพิธีกรรม

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (2555) ได้อธิบายถึงบทบาทของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนที่มีผลต่อวิถีคิดและการดำรงอยู่สังคมไทยว่า แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนที่เกิดขึ้นในช่วงกลางทศวรรษ 2520 ได้เป็นทางเลือกที่สำคัญในสังคมไทยในช่วงสองทศวรรษต่อมา อันเนื่องมาจากการที่ชาวบ้านจำนวนมากไม่ยอมในทุกภูมิภาคได้เข้ามาร่วมเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์ทรัพยากรของชุมชนและสร้างแนวทางการดำเนินชีวิตลักษณะใหม่ที่ทำให้สามารถต่อกรกับการขยายตัวของทุนและรัฐในขณะนั้นได้เป็นอย่างดี สามารถยับยั้งการขยายตัวของทุนและรัฐ (ในระดับหนึ่ง) ที่กำลังเข้าไปเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบ้านและเข้าริบ แย่งชิงทรัพยากรต่างๆ จากชาวบ้าน พัฒนาการของแนวคิดและปฏิบัติการของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทย ทำให้เห็นถึงการพัฒนาแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนอันจะเป็นฐานที่สำคัญในการเผชิญหน้ากับระบบเศรษฐกิจของสังคมไทยที่จะมีความผันผวนและไม่แน่นอนมากขึ้นในอนาคต

การเคลื่อนไหวของชาวบ้านในกรอบปฏิบัติการวัฒนธรรมชุมชน ได้ทำให้เกิดความคิดใหม่ๆ มากมายในสังคมไทย เช่น การสร้างและรักษา “ป่าชุมชน” การค้นพบและยอมรับ “ปราชญ์ชาวบ้าน” “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” และการสร้างรูปแบบการดำรงชีวิตใหม่ด้วยการปรับแนวทางทำเกษตรแบบเดิมให้เหมาะสมมากขึ้น เช่น ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม เป็นต้น ซึ่งการค้นคว้า “อดีต” ของชาวบ้าน จะช่วยให้การประยุกต์ใช้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนมีความเหมาะสมกับสถานการณ์ร่วมสมัย รวมทั้งเป็นการทวนกลับไป “มองเห็น” พลังของวัฒนธรรมชุมชนที่เกื้อหนุนการดำรงอยู่ของชุมชนชาวบ้าน อันเป็น

การส่งผลให้การพัฒนาชนบทเปลี่ยนมาสู่การทำงานพัฒนาที่เน้นการแสวงหาและปลูกจิตสำนึกจากวัฒนธรรมชาวบ้านให้ก้าวพ้นจากการครอบงำของรัฐและทุน (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2555)

กล่าวสรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน เป็นการอธิบายและทำความเข้าใจวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชนในอดีตและที่กำลังดำรงอยู่ในปัจจุบัน การต่อสู้เพื่อความอยู่รอด การมีอยู่มีกิน ก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการผลิต มีการผลิตซ้ำขึ้นทางวัฒนธรรม มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หรือการรวมกลุ่มจนก้าวมาสู่ระบบเศรษฐกิจเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชนโดยชาวบ้านในชุมชนยังคงสามารถรักษาวัฒนธรรมชุมชนไว้ให้คงอยู่และสามารถต้านทานต่อปัจจัยแวดล้อมจากภายนอกได้อย่างเข้มแข็งและมั่นคง

5. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาทบทวนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีดังต่อไปนี้

จากการศึกษาของ พงศา ศุภจรรย์วัตร (2540) เรื่อง “ปัญหาที่ดินทำกินบ้านหนองโนกับบ้านหนองอีดำ ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม” พบว่า การเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินมีสาเหตุมาจากที่ในอดีตที่ดินสาธารณะประโยชน์หนองโนไม่มีหลักฐานในที่ดิน จึงมีชาวบ้านจำนวน 96 ราย แสดงตนเข้าครอบครองใช้เป็นพื้นที่ทำนาและทำไร่ในเนื้อที่ 4,360 ไร่ มานานกว่า 20 ปี ทั้งนี้ที่ดินที่ได้รับเอกสารสิทธิ์จากราชการมีทั้งหมด 45 แปลง แบ่งเป็นโฉนด 16 แปลง น.ส. 314 แปลง และ น.ส. 3 ก 15 แปลง ต่อมาสถาบันราชภัฏมหาสารคามขอใช้ที่ดินในการขยายการศึกษา รัฐได้กล่าวหาชาวบ้านบุกรุกที่ดินสาธารณะและออกคำสั่งสั่งให้ออกจากที่ดินทำกิน ทว่าชาวบ้านกลับร้องเรียนว่ารัฐประกาศพื้นที่สาธารณะทับที่ทำกิน

รัฐเสนอแนวทางแก้ปัญหาพร้อมกับชาวบ้านโดยการปักเขตแดนเพื่อแสดงอาณาเขตพื้นที่สาธารณะประโยชน์หนองโนเป็นหลักฐานให้เด่นชัดพร้อมทำแผนที่ประกอบ และในการขอใช้พื้นที่สาธารณะประโยชน์หนองโนควรส่งเจ้าหน้าที่เข้าชี้แจงกับผู้เสียหายโดยตรง ส่วนการแก้ไขปัญหาก็เกิดขึ้นจากภายนอกหมู่บ้าน ทางรัฐควรหาทางยุติการร้องเรียนตามแนวทางของกระทรวงมหาดไทย พร้อมทั้งป้องกันบุคคลภายนอกที่จะเข้ามาบีบบังคับในการส่งเสริมการชุมนุมของชาวบ้าน

จากปัญหาและแนวทางแก้ไขที่เกิดขึ้น ทำให้ชาวบ้านได้ทราบถึงแนวเขตพื้นที่สาธารณะประโยชน์หนองโนที่แท้จริง และเข้าใจในความต้องการ ตลอดจนวัตถุประสงค์ของทางราชการที่ขอใช้ที่ดินในการพัฒนาการศึกษาทำให้ความขัดแย้งระหว่างรัฐและชาวบ้านลดลง

จากการศึกษาของ สดล บุรารักษ์ (2535) เรื่อง “การประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในการศึกษาการใช้ที่ดินและความเหมาะสมของการใช้ประโยชน์ที่ดิน” พบว่า การใช้ที่ดินของชาวเขาสวนมากไม่สอดคล้องกับความเหมาะสมทางด้านกายภาพของที่ดิน มีการใช้พื้นที่แบบหมุนเวียนเพาะปลูกพืชไร่ในบริเวณที่ควรอนุรักษ์เป็นป่าต้นน้ำลำธาร พื้นที่ส่วนใหญ่มีการใช้ที่ดินทำการเพาะปลูกพืชไร่โดยขาดความระมัดระวังในปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการเสื่อมสภาพของดิน

ผลการศึกษาพบว่าหากมีการใช้ที่ดินตามความเหมาะสมทางด้านกายภาพโดยมีมาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำแล้ว พื้นที่ลุ่มน้ำห้วยต่าง ๆ จะสามารถรองรับประชากรได้มากกว่า 2 เท่าของจำนวนประชากรในปี พ.ศ. 2536

จากการศึกษาของ สายฝน เปี้ยวงศ์ (2550) เรื่อง “ขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนเพื่อกรรมสิทธิ์ในที่ดิน : กรณีศึกษาการออกโฉนดชุมชนบ้านโป่ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า เงื่อนไขที่นำไปสู่การก่อเกิดขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนเกิดขึ้นจากปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับที่ดินทำกิน การเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคมและเศรษฐกิจ การคัดค้านการต่อสัมปทานการดูดทรายและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับนักพัฒนาเอกชน ส่วนปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ ทิศทางการพัฒนาประเทศที่ไม่สมดุล การกำหนดยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของขบวนการเกิดขึ้นจากการจัดให้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน การเคลื่อนไหวร่วมกับกลุ่มแนวร่วมเกษตรกรภาคเหนือ และการทำงานร่วมกับนักพัฒนาเอกชนในฐานะพี่เลี้ยง การเคลื่อนไหวของขบวนการมีรูปแบบที่หลากหลาย แบ่งออกเป็นยุทธวิธีหลัก ได้แก่ การยึดครองทำประโยชน์ในที่ดินว่างเปล่าโดยกลุ่มปฏิรูปที่ดินโดยชุมชนบ้านโป่ง การชุมนุม การขยายเครือข่ายพันธมิตร ส่วนยุทธวิธีเสริม ได้แก่ การสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเอง การดำเนินกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจและสังคม และปัญหาของขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชน แบ่งออกเป็น ปัญหาจากภายนอกชุมชน ได้แก่ ปัญหาภาพลักษณ์และความเข้าใจต่อการปฏิรูปที่ดินโดยชุมชน ปัญหาดำเนินคดีกับชาวบ้าน ปัญหาการต่อสู้ที่ยืดเยื้อยาวนาน และปัญหาความไม่ต่อเนื่องของนโยบายในการแก้ไขปัญหาที่ดิน ปัญหาจากภายนอกชุมชน ได้แก่ ปัญหาการควบคุมสมาชิกไม่ได้และปัญหาความไม่สม่ำเสมอในการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม

การออกโฉนดชุมชนเป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งในการจัดการและควบคุมการใช้ที่ดินของสมาชิกกลุ่มปฏิรูปที่ดินโดยมีกฎเกณฑ์ในการห้ามซื้อ-ขายที่ดินให้กับคนที่อยู่นอกชุมชน เพื่อป้องกันการเก็งกำไรในที่ดินและลดปัญหาการสูญเสียที่ดินของเกษตรกร นอกจากนี้ การใช้ที่ดินสาธารณะร่วมกันของสมาชิกกลุ่มปฏิรูปที่ดินชุมชนบ้านโป่งเป็นการต่อยอดให้สังคมได้รับรู้ว่าการนำระบบกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนทางภาคเหนือในอดีตมาใช้ในการจัดการพื้นที่สาธารณะของชุมชนจำนวน 40 ไร่ เพื่อใช้ประโยชน์ในการปลูกข้าวโพดหารายได้เข้ากลุ่มและใช้ทำกิจกรรมร่วมกันโดยการสร้างศาลาประชุม ซึ่งแนวคิดดังกล่าวเป็นการรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เรียกว่าหลักการสิทธิหน้าหมู่ที่เน้นในเรื่องของสิทธิการใช้มากกว่าการถือครองเป็นสมบัติส่วนตัว โดยชุมชนจะเป็นผู้กำหนดว่าใครบ้างที่เป็นผู้มีสิทธิใช้และควรใช้อย่างไร ดังนั้น แนวคิดในการใช้ที่ดินสาธารณะร่วมกันของชุมชนเป็นการแสดงออกถึงสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรและเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการจัดการที่ดินที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและจารีตประเพณีของท้องถิ่นชุมชนเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งอันเกิดจากการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างคนในชุมชนและคนจากภายนอกชุมชน ตลอดจนนำไปสู่เป้าหมายในการจัดการทรัพยากรให้เกิดความเป็นธรรมและยั่งยืน

จากการศึกษาของ เชษฐา มุหะหมัด (2554) เรื่อง “การปรับยุทธวิธีในการดำรงชีพของชาวประมงมุสลิมขนาดเล็กในภาวะขาดแคลนทรัพยากร: กรณีศึกษาชุมชนชายทะเล ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา” พบว่า การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในชุมชนชายทะเล คริวเรือนของชาวประมงมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต การบริโภคและค่านิยมในการดำเนินชีวิตโดยมีความต้องการทางวัตถุมากขึ้น การเติบโตในภาคอุตสาหกรรมทำให้ระบบการผลิตในภาคประมงเปลี่ยนไปจากการผลิตแบบยังชีพสู่การผลิตแบบตลาด โดยที่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนเป็นอย่างมากและได้รุกคืบเข้าสู่วิถีชีวิตเกือบทุกด้านจนทำให้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่เคยมีต้องปฏิสัมพันธ์กับตลาดมากขึ้นตามมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำรงชีพของคนในชุมชนชายทะเล ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของการดำเนินชีวิตและต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นองค์ประกอบสำคัญต้องปรับเปลี่ยนไป

ดังนั้นเมื่อสภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เป็นฐานสำคัญของการดำรงชีพได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อมโทรมลง ส่งผลให้คนในชุมชนชายทะเลต้องปรับตัวและปรับยุทธวิธีในการดำรงชีพเพื่อตอบสนองต่อความต้องการและความปรารถนาที่จะถูกกระตุ้นให้เพิ่มขึ้นจากการพัฒนา จึงส่งผลกระทบต่อคนทุกกลุ่มอาชีพในชุมชนรวมทั้งชาวประมงขนาดเล็กที่ต้องมีการปรับตัวในภาคประมงเพื่อพยายามแสวงหายุทธวิธีในการดำรงชีพอื่น ๆ ควบคู่กันไป เช่น การปรับใช้เครื่องมือในการประมงที่มีความถี่มากขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็พยายามสร้างความหลากหลายในอาชีพเพิ่มขึ้นตามมา เนื่องจากสัตว์น้ำที่เคยมีอยู่สมบูรณ์ในอดีตได้ร่อยหรอลงไปพร้อมกับการพัฒนาประเทศที่สร้างความเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรเหล่านี้เป็นสำคัญ

จากการศึกษาของ เสถียร ฉันทะ (2552) เรื่อง “การต่อสู้ของชุมชนในการดำรงชีพพื้นที่ชุ่มน้ำลุ่มน้ำอิงทางภาคเหนือของไทย” พบว่า ลุ่มน้ำอิงตอนบนเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำขนาดใหญ่สุดบริเวณกว๊านพะเยาจึงกลายเป็นเวทีแห่งการต่อสู้ การต่อรอง การแย่งชิงภายใต้วาทกรรมการพัฒนาของกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งรัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ สื่อมวลชน และชุมชน โดยเฉพาะผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจของชุมชนประมงริมกว๊านพะเยา ขณะที่ชุมชนประมงกว๊านพะเยาก็ตอบโต้ด้วยวาทกรรมการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำนานาชาติขึ้นมาต่อสู้ซึ่งเป็นข้อบังคับระดับโลก จึงนำไปสู่การต่อสู้ และการปรับตัวของชุมชนในการเคลื่อนไหวรูปแบบต่างๆ และการสร้างเครือข่ายประชาสังคมของชุมชนประมงกว๊านพะเยาเพื่ออ้างสิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำและทรัพยากรประมงกว๊านพะเยา

ลุ่มน้ำอิงตอนกลางเป็นพื้นที่ราบลุ่มน้ำอิงที่สำคัญของการทำนาของชุมชนชาวนามาตั้งแต่อดีต ภายหลังจากที่รัฐมีการแทรกแซงผ่านการพัฒนาลุ่มน้ำอิงด้วยสร้างประตูปิดเปิดระบายน้ำกว๊านพะเยาและการสร้างฝายระบบชลประทานรัฐแทนการจัดการทรัพยากรน้ำแบบเดิมทำให้การจัดการทรัพยากรน้ำแบบเหมืองฝายเดิมของชาวนาล่มสลายจนนำไปสู่ความขัดแย้งและการแย่งชิงน้ำระหว่างชุมชนชาวนากับรัฐ และระหว่างชุมชนชาวนาด้วยกันเอง และยังส่งผลกระทบต่อเรื่องราคา

ผลผลิตข้าวที่ตกต่ำของชาวนา จึงทำให้ชาวนาลุกขึ้นมาสู้ด้วยการประท้วงรัฐและสร้างเงื่อนไขต่อรองกับอำนาจรัฐ

ลุ่มน้ำอิงตอนล่างเป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศลุ่มน้ำโขง จึงมีพื้นที่ชุ่มน้ำที่เป็นระบบนิเวศย่อยมากมายที่ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ในการดำรงชีพ การปิดล้อมข้ามชาติด้วยการพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงกับการพัฒนาพื้นที่ภาคเหนือด้วยโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ทำให้ชุมชนลุ่มน้ำอิงตอนล่างได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และทรัพยากรของชุมชน นำไปสู่การลุกขึ้นสู้ของชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องจนขยายปริมณฑลรูปแบบการต่อสู้ไปสู่ขบวนการประชาสังคม เพื่อตอบโต้การปิดล้อมของรัฐและการปิดล้อมข้ามชาติ โดยมียุทธศาสตร์การปรับตัวของชุมชนบนศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการปรับใช้เพื่อตอบโต้รัฐในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากรพื้นที่ชุ่มน้ำของระบบนิเวศแม่น้ำ

นอกจากเป็นพื้นที่เส้นทางแห่งการค้าที่สำคัญแล้ว ทรัพยากรจากลุ่มแม่น้ำโขงและลำน้ำสาขาแม่น้ำอิงตอนล่างเป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานได้ใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีพ โดยเฉพาะชุมชนที่ตั้งติดอยู่กับแม่น้ำโขงและปากแม่น้ำอิงจะมีอาชีพทำประมงนอกเหนือจากการทำเกษตรอย่างเช่น ชุมชนหาดไคร้ที่มีการจับปลาบึก อันเป็นปลาน้ำจืดที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก เพื่อนำมาเป็นอาหารและแบ่งปันกันภายในกลุ่มญาติพี่น้องที่มีมากกว่าศตวรรษ ส่วนปากแม่น้ำอิงที่ไหลลงสู่แม่น้ำโขงจึงเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติทั้งดิน น้ำ ป่าและความหลากหลายทางชีวภาพที่ชุมชนในระบบนิเวศแม่น้ำได้ใช้ประโยชน์ในการยังชีพ คือ ทรัพยากรประมง โดยเฉพาะปลาแม่น้ำอิงที่เป็นแหล่งโปรตีนที่สำคัญของกลุ่มคนหลากหลายในสังคมลุ่มน้ำอิงได้ใช้เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญมาหลายชั่วอายุคน

จากการศึกษาของ รุ่งโรจน์ แสงนอก (2553) เรื่อง “ยุทธศาสตร์เพื่อการดำรงชีพของครัวเรือนชาวประมงชายขอบในเขตบึงทุ่งสร้าง จังหวัดขอนแก่น” พบว่า โครงการพัฒนาบึงทุ่งสร้างเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ชาวประมงพื้นบ้านกลายเป็นคนชายขอบด้วยกระบวนการ 2 ด้าน ได้แก่

1) กระบวนการผนวกรวมชาวประมงพื้นบ้านเข้ากับการพัฒนาบึงทุ่งสร้าง โดยที่ชาวบ้านขาดการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการพัฒนาและยินยอมเปิดพื้นที่แหล่งทรัพยากรด้วยการรื้อถอนเครื่องมือประมงออกจากบึงทุ่งสร้างโดยปราศจากการจ่ายค่าชดเชยก่อนการดำเนินการพัฒนา 2) กระบวนการกีดกันและลดรอนสิทธิชาวประมงในการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรด้วยกลไกของกฎหมายและนโยบายการพัฒนา ซึ่งกระบวนการดังกล่าวได้กีดทับ เบียดขับ ให้ชาวประมงกลายเป็นคนชายขอบของการพัฒนาและเสี่ยงต่อความยากจนมากขึ้น

ส่วนยุทธศาสตร์เพื่อการดำรงชีพของครัวเรือนประมงพื้นบ้าน ผลการวิจัยพบว่าการต่อสู้ต่อรองทางสังคมและการเมือง และการปรับตัวทางเศรษฐกิจ ครัวเรือนประมงพื้นบ้านได้เลือกใช้ยุทธศาสตร์การยังชีพที่สำคัญ มี 5 ประการ คือ 1) การต่อสู้ต่อรองของชาวประมงเพื่อเข้าถึงทรัพยากร ได้แก่ การลักลอบหาปลาในบ่อบำบัดน้ำเสียหลังปิดปรับปรุงบึงทุ่งสร้าง การร้องเรียนเรียกรื้อถอนและการหวนคั้นของตัวตนคนประมงแบบวิถีแพะดั่ง 2) การปรับใช้ทุนทางสังคมเพื่อทดแทน

ทุนธรรมชาติที่ถูกกลืนหายไปโดยกลไกรัฐ 3) การคงอยู่ของทำประมงแบบพื้นบ้านและการแปรรูปผลผลิตด้วยการใช้แรงงาน ทักษะ และภูมิปัญญา เพื่อสร้างรายได้ของครัวเรือน 4) การแตกกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างหลากหลาย นอกจากการทำอาชีพประมงแล้วชาวบ้านยังรับจ้างทั่วไปในท้องถิ่นและในเมือง หรือประกอบกิจการทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ผู้รับเหมา บรรจุสินค้าส่งร้าน ผ่าถ่านขาย และเก็บของเก่า 5) การใช้ทุนมนุษย์ในครอบครัวและรักษาบทบาทของครอบครัวเพื่อดำเนินยุทธศาสตร์ภายในครัวเรือน โดยมีการใช้แรงงานของสมาชิกในครอบครัวอย่างเข้มข้น มีการจัดสรรแรงงานที่ขึ้นอยู่กับรอบฤดูกาล เวลา และสภาพแวดล้อม และมีการจัดสรรการใช้ทรัพยากรเพื่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ยุทธศาสตร์ของครัวเรือนประมงพื้นบ้านมีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาภายใต้ข้อจำกัดและโอกาสของทรัพยากรสินทรัพย์ของครัวเรือน ทรัพยากรสินทรัพย์ที่สำคัญของครัวเรือนและชุมชน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนภูมิปัญญาและทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือของครัวเรือนประมงพื้นบ้านในการดำเนินยุทธศาสตร์ของครอบครัวเพื่อความอยู่รอดในภาวะวิกฤติของทุนทรัพยากรธรรมชาติ

จากการศึกษาของ ศุภสิทธิ์ ศรีสว่าง (2545) เรื่อง “การปรับตัวในการดำรงชีวิตของชุมชนภายหลังจากการสร้างเขื่อน กรณีศึกษาหมู่บ้านภูโค้ง ตำบลเขื่อนอุบลรัตน์ อำเภอเขื่อนอุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น” พบว่า หมู่บ้านภูโค้งเดิมเป็นหมู่บ้านที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน แหล่งน้ำหรือป่าไม้ ชาวบ้านสามารถพึ่งพาประโยชน์จากทรัพยากรดังกล่าวในการผลิตและดำรงชีพของชุมชน ภายหลังจากการสร้างเขื่อนอุบลรัตน์ ระบบนิเวศของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าจะเป็นที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ และที่สำคัญพื้นที่เกือบทั้งหมดของหมู่บ้านถูกน้ำท่วมโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ดินทำกินส่วนใหญ่จมหายไป สภาพความเป็นชุมชนล่มสลาย ชาวบ้านภูโค้งต้องอพยพโยกย้ายจากหมู่บ้านเพื่อแสวงหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยใหม่ จนกระทั่งเริ่มมีชาวบ้านบางส่วนตัดสินใจอพยพกลับเข้ามาตั้งบ้านเรือนใหม่ บริเวณรอบพื้นที่อ่างเก็บน้ำใกล้กับที่ตั้งหมู่บ้านภูโค้งเก่า ต่อมาชาวบ้านจึงก่อตั้งเป็นหมู่บ้านภูโค้งใหม่จนถึงปัจจุบัน

จากการที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินทำกิน ทำให้สูญเสียระบบการผลิตหลักของหมู่บ้าน คือ การเพาะปลูกข้าวซึ่งเดิมหมู่บ้านนี้เป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญ โดยเป็นแหล่งขายและแลกเปลี่ยนข้าวกับชุมชนอื่น แต่ปัจจุบันชาวบ้านต้องพึ่งพานุเคราะห์นอกระบบในการดำรงชีพ เช่น พ่อค้าและนายทุนจากภายนอกหมู่บ้าน โดยเฉพาะการทำประมงและรับจ้างนอกชุมชน นอกจากนี้ผลกระทบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ความเชื่อและประเพณีที่มีความสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนรวมทั้งที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตของหมู่บ้านต้องหยุดชะงักหรือถูกยกเลิกไป ซึ่งไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงตามแบบอย่างความเชื่อและประเพณีของหมู่บ้านในภาคอีสานโดยทั่วไป อันมีลักษณะค่อย ๆ ยกเลิกการปฏิบัติไปตามกาลเวลาหรือข้อจำกัดต่าง ๆ ที่มี

การปรับตัวในการดำรงชีพของชุมชน สามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ 1) ช่วงก่อนการสร้างเขื่อน เป็นช่วงความร่วมมือของชุมชนในการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร การแสวงหาที่ดินทำกินและที่ตั้งบ้านเรือนใหม่ 2) ช่วงการอพยพ เป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านขาดการรวมตัวกันเพราะแต่ละครัวเรือน

กระจัดกระจายไปอยู่ยังพื้นที่ใหม่ ตามแต่ว่ามีญาติพี่น้องที่ช่วยเหลืออยู่แห่งใด เป็นช่วงที่ชาวบ้านต้องดิ้นรนต่อสู้กับการดำรงชีพในถิ่นที่อยู่ใหม่ ซึ่งชาวบ้านตกอยู่ในฐานะผู้อาศัยในสังคมใหม่ 3) ช่วงก่อตั้งชุมชนใหม่จนถึงปัจจุบัน เป็นช่วงเวลาที่ชุมชนปรับตัวในการดำรงชีพโดยเป็นการปรับตัวด้านการประกอบอาชีพ ด้านระบบสังคมและด้านระบบความคิดความเชื่อ อนึ่งลักษณะเด่นในการปรับตัวของชาวบ้านให้ดำรงชีพอยู่รอด คือ มีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่สำคัญหลายประการ เช่น ทักษะด้านอาชีพ ความสามารถในการเข้าถึงแหล่งทุน หรือโอกาสในการสะสมทุน จำนวนแรงงานในครัวเรือนและเครือข่ายงานนอกภาคการเกษตร

จากการศึกษาของ ธาณี คามเขต (2551) เรื่อง “การเข้าถึงทรัพยากรและยุทธศาสตร์ในการดำรงชีพของชุมชนในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษาตำบลชะอม อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี” พบว่า เงื่อนไขสำคัญซึ่งเป็นชนวนเหตุผลของปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้น เริ่มจากการที่รัฐได้ประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ขึ้นในปี พ.ศ. 2505 ซึ่งทำให้พื้นที่ของอุทยานฯ บางส่วนซ้อนทับกับพื้นที่การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนซึ่งตั้งอยู่ก่อนที่รัฐจะกำหนดขอบเขตพื้นที่อนุรักษ์ โดยที่สิทธิและอำนาจการตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรของชาวบ้านก่อนหน้านั้นเป็นไปในลักษณะที่ค่อนข้างเสรีและเท่าเทียมกัน

ต่อมาเมื่อรัฐเข้ามามีอำนาจในการควบคุมจัดการทรัพยากรที่เคยเป็นของชุมชน ประกอบกับเงื่อนไขทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ได้ส่งผลให้รูปแบบแนวทาง และปัญหาในการใช้ทรัพยากรของชุมชนเปลี่ยนไป โดยเฉพาะการที่ต้องเผชิญกับข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรที่ดินและแหล่งน้ำซึ่งเกิดจากกฎระเบียบและข้อบังคับของอุทยานฯ ฉะนั้นเมื่อรัฐมีอำนาจในการควบคุมทรัพยากรเหนือชุมชน จึงก่อให้เกิดแรงกดดันกับพื้นที่ทางทรัพยากรและพื้นที่ทางสังคม ผลักดันให้ชุมชนต้องต่อสู้ช่วงชิงอำนาจในการใช้และควบคุมทรัพยากรกับรัฐ

ภายใต้กระบวนการต่อรองเชิงอำนาจในการควบคุมทรัพยากรระหว่างรัฐกับชุมชน พบว่าระบบสิทธิรูปแบบต่างๆ ที่กลุ่มคนซึ่งมีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ใช้ในการควบคุมการเข้าถึงทรัพยากรคือสิทธิการเข้าถึง สิทธิการใช้ สิทธิการจัดการ สิทธิการถือกัน และสิทธิในการจำหน่ายหรือถ่ายโอน ซึ่งวิธีการอ้างสิทธิเหล่านี้จะมีความสลับซับซ้อนภายใต้เวลา สถานที่ บริบททางสังคม และมุมมองที่แตกต่างกันของกลุ่มคน อย่างไรก็ตามรัฐกลับยึดถือระบบการควบคุมทรัพยากรโดยระบอบสิทธิเชิงเดี่ยวจึงทำให้เกิดการปฏิเสธรูปแบบการควบคุมทรัพยากรของชุมชนที่มีความสลับซับซ้อนและหลากหลายซึ่งนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งในรูปแบบต่างๆ

เมื่อต้องเผชิญกับความกดดันจากอุทยานฯ ชุมชนได้ปรับเปลี่ยนแนวทางและรูปแบบการดำรงชีพเพื่อต่อรองกับเงื่อนไขที่เข้ามามีอิทธิพลในขณะนั้นๆ โดยการเลือกใช้ทุนหรือทรัพยากรในการดำรงชีพประเภทต่างๆ คือ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนทางธรรมชาติ ทุนทางกายภาพ ทุนทางการเงิน และทุนทางการเมือง ซึ่งในกระบวนการใช้ทุนแต่ละประเภทยังพบความสัมพันธ์ระหว่างทุนที่มีต่อกันทั้งในแง่ที่เกื้อหนุน ปิดกั้น หรือขัดแย้งไม่ลงรอยกัน อย่างไรก็ตามเนื่องจากมีข้อจำกัดในท้องถิ่นจากการที่ชุมชนต้องอาศัยอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ซึ่งทำให้ไม่สามารถเข้าถึงทุนในการดำรงชีพได้ จึงส่งผลให้

ลักษณะการดำรงชีพของชุมชนมีความเชื่อมโยงกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกมากขึ้น ทั้งนี้ไม่ว่ารูปแบบการดำรงชีพจะแตกต่างกันอย่างไร แต่ชาวบ้านทุกคนมีเป้าหมายเดียวกันคือการรักษา ระดับความยั่งยืนในการดำรงชีพ

จากการศึกษาของ สิริพันธ์ เชษฐตระกูล (2550) เรื่อง “การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน และการสร้างความหลากหลายของวิถีการดำรงชีพในพื้นที่ศูนย์กลางการเกษตรของภาคเหนือของประเทศไทย” มีผลการศึกษาที่สำคัญ 3 ประการหลัก คือ

ประการแรก รูปแบบการใช้ที่ดินของชุมชนบ้านเมืองวะในปัจจุบันมีการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรแบบเข้มข้น เนื่องจากพื้นที่การเกษตรมีขนาดลดลง โดยมีสาเหตุมาจากชาวนาขายที่นา ให้กับนายทุนเป็นจำนวนมาก และลักษณะของการเกษตรในปัจจุบันเป็นแบบเกษตรอินทรีย์ ชุมชนมีความตระหนักและเล็งเห็นถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม ส่วนที่ใช้ประโยชน์ที่ดินบ้านป่าบุก นั้นมีการเปลี่ยนแปลงประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างชัดเจน โดยพื้นที่ส่วนใหญ่เปลี่ยนจากที่นาเป็น สวนลำไย

ประการที่สอง สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงของการใช้ที่ดินของเมืองวะอยู่ภายใต้ บริบทของการเปลี่ยนสถานภาพการถือครองพื้นที่ จากการเป็นเจ้าของที่นาเปลี่ยนสถานภาพเป็นผู้เช่า ที่นาภายใต้พื้นที่ที่มีขนาดลดลง ส่งผลให้การใช้ที่ดินมีความเข้มข้นมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของชาวบ้านเปลี่ยนจากนาข้าวเป็นสวนลำไยเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดและ ราคาของลำไยที่สูงในขณะนั้น ซึ่งเป็นผลมาจากการมองเห็นความคุ้มค่าต่อการลงทุน

ประการสุดท้าย ชาวนามีการปรับตัวและการปรับใช้ความรู้ในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็น การกลับเข้าหาธรรมชาติ การเปลี่ยนอาชีพเป็นบางเวลาเพื่อเป็นอาชีพเสริม แต่ส่วนใหญ่เน้นอาชีพใน ภาคเกษตรกรรม การมีรายได้จากการสืบทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ การส่งเสริมจากภาครัฐอย่างต่อเนื่องทำให้ชุมชนมีรายได้ตลอดปีจากการทำหัตถกรรมในครัวเรือน จึงเห็นได้ว่าชาวบ้านมีการสร้าง วิถีการดำรงชีวิตที่หลากหลายขึ้น

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพภายใต้อิทธิพลของความเป็นเมืองและ อุตสาหกรรมนั้น ชุมชนรับเอาการเปลี่ยนแปลงโดยมีการถ่วงดุลพร้อมทั้งมีการสะสมประสบการณ์ จากการเรียนรู้และการจัดความสัมพันธ์ทางสังคม โดยการนำประเพณีและความรู้ดั้งเดิมมาประยุกต์ใช้ เพื่อเลือกสรรในสิ่งที่เหมาะสมให้กับตนเองและชุมชนได้ ซึ่งเป็นผลให้ชุมชนมีความหลากหลายของวิถี ชีวิตมากขึ้นในขณะเดียวกันความสัมพันธ์ที่เป็นหนึ่งเดียวกันของความสัมพันธ์ในชุมชนก็ได้รับการรักษา ไว้ด้วยเช่นกัน

จากการศึกษาของ บุญช่วย อรรถวรรณ (2535) เรื่อง “ผลกระทบของสภาพ เศรษฐกิจ สังคม การใช้ประโยชน์ที่ดินและการบริโภคไม้ของราษฎรต่อการจัดพื้นที่อุทยาน แห่งชาติเอราวัณ จังหวัดกาญจนบุรี” พบว่า ราษฎรส่วนใหญ่มีขนาดการถือครองที่ดินน้อย ไม่พอเพียงต่อการประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัว ที่ดินส่วนใหญ่ขาดเอกสารสิทธิ์ในการถือครอง การใช้ประโยชน์ที่ดินขาดการปรับปรุงบำรุงดินทำให้ได้ผลผลิตค่อนข้างต่ำ ซึ่งราษฎรแก้ไขปัญหาโดย

การบุกรุกพื้นที่ป่าเอราวัณ นำพื้นที่มาเพาะปลูก เพิ่มผลผลิตและราษฎรส่วนใหญ่มีความต้องการที่ดินทำกินเพิ่มรวมถึงการใช้ไม้ ซึ่งเชื้อเพลิงส่วนใหญ่ยังใช้ไม้ฟืนและถ่านกันอยู่เป็นจำนวนมาก แหล่งไม้ใช้สอย ฟืนและถ่านมีทั้งที่ได้จากที่ดินของตนเองและป่าสงวนแห่งชาติเอราวัณ เนื่องจากไม้ใช้สอยในแต่ละหมู่บ้านเริ่มหายากขึ้นจึงมีการลักลอบเข้าไปตัดไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติเอราวัณมาใช้ ดังนั้นทางราชการจึงสมควรส่งเสริมให้มีการปลูกไม้ใช้สอยไว้ใช้เพื่อป้องกันการเข้าตัดไม้ในอุทยานแห่งชาติเอราวัณมาใช้ประโยชน์

จากการศึกษาของ สิริมาศ พาหุรักษ์ (2549) เรื่อง “การพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ของราษฎรที่อาศัยอยู่ในและรายรอบพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์” พบว่า คริวเรือนส่วนใหญ่มีรายได้ในครัวเรือนเฉลี่ย 252,411.1 บาท/ปี จำนวนสมาชิกในครัวเรือนและจำนวนแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 4.73 คน และ 2.62 คน ตามลำดับ ระดับคะแนนความรู้ความเข้าใจด้านทรัพยากรป่าไม้เฉลี่ย 17.16 คะแนน การพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ของราษฎรจำแนกออกเป็น 9 ประเภท ได้แก่ พืชสมุนไพร ผลไม้ ไม้ไผ่ เห็ด หน่อไม้ พืชผัก แมลงกินได้ สัตว์ป่า และไม้ฟืน คริวเรือนส่วนใหญ่เก็บหาเห็ดมาใช้ประโยชน์มากที่สุด โดยเก็บหามาใช้ประโยชน์คิดเป็นปริมาณเฉลี่ยต่อครัวเรือนเท่ากับ 3.27 กิโลกรัมต่อปี หรือคิดเป็นปริมาณที่เก็บหามาได้ 729 กิโลกรัม/ปี การเก็บหาทรัพยากรป่าไม้ทุกประเภทรวมกันมีมูลค่ารวม 3,740,062.26 บาท/ปี จากการศึกษาทดสอบสมมติฐาน พบว่าอาชีพหลักมีความสัมพันธ์กับการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ประเภท พืชสมุนไพร ผลไม้ ไม้ไผ่ เห็ด หน่อไม้ พืชผัก แมลงกินได้ สัตว์ป่า และไม้ฟืน รายได้รวมของครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ประเภท พืชสมุนไพร ผลไม้ ไม้ไผ่ เห็ด หน่อไม้ พืชผัก แมลงกินได้ และสัตว์ป่า ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ประเภท ผลไม้ ไม้ไผ่ เห็ด และหน่อไม้ การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการอนุรักษ์ มีความสัมพันธ์กับการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ประเภท ผลไม้ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนและคะแนนความรู้ความเข้าใจด้านการอนุรักษ์มีความสัมพันธ์กับการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ประเภทไม้ฟืน

จากการศึกษาของ สันติภาพ วรรณเพิ่มพูล (2543) เรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของราษฎรบ้านโสกโขมงในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาสามหลัน จังหวัดสระบุรี” ผลการศึกษาพบว่า ตัวแปรทางด้านเศรษฐกิจสังคมที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของราษฎรบ้านโสกโขมงในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแห่งนี้ ได้แก่ เพศและอายุของหัวหน้าครัวเรือน รวมทั้งการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มทางสังคมของสมาชิกในครัวเรือน นอกจากนี้ยังพบว่าราษฎรส่วนใหญ่ในพื้นที่ยังขาดความรู้และไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดังนั้นการที่จะสามารถรักษาพื้นที่ป่าอนุรักษ์แห่งนี้ให้เกิดความยั่งยืนได้นั้น โครงการด้านการประชาสัมพันธ์ควบคู่กับการจัดการฝึกอบรมในหลักสูตรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเร่งดำเนินการให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้

กล่าวสรุปได้ว่า การศึกษาเกี่ยวกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืนเพื่อนำมาใช้ในการกำหนดแนวทางสัมภาษณ์ เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม รวมไปถึง

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับ เพื่ออธิบายถึงการปรับตัวจนนำมาซึ่งผลลัพธ์ของการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ภายใต้บริบทและข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากร นำมาสู่การได้ข้อสรุปที่ถูกต้องตามปรากฏการณ์ การปรับตัวเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืนพร้อมทั้งสามารถนำเสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนเพื่อส่งเสริม ความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้มีความยั่งยืนสืบไป

จากการศึกษาแนวคิดและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืนให้มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชาวบ้านในชุมชน นอกจากจะต้องคำนึงถึงปริมาณและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรแล้ว จำเป็นต้องให้ความสำคัญและตระหนักถึงความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากร ทุน ความเชื่อ วัฒนธรรม เงื่อนไขและบริบททางสังคม รวมถึงความไว้วางใจต่อกันเพื่อที่จะนำมาแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้มีความยั่งยืน สอดคล้องและเหมาะสมกับอัตลักษณ์ของชุมชน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติบูโด – สุโขทัย : กรณีศึกษา ชุมชนในตำบลปะลุกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส” เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืนในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชน บ้านปะลุกาสาเมาะ ซึ่งเป็นชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการประกาศอุทยานแห่งชาติบูโด – สุโขทัย ในปี พ.ศ. 2542 จนนำมาสู่การปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำรงชีพ โดยทำการศึกษาใน 3 ประเด็น คือ รูปแบบการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ผลที่ได้รับจากการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคของปรับตัวเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตาม ลำดับ ต่อไปนี้

1. ผู้ให้ข้อมูล
2. การพิทักษ์สิทธิ์ผู้ให้ข้อมูล
3. สถานที่ศึกษา
4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ
6. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ผู้ให้ข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ได้วางไว้ จึงได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง กล่าวคือ

กลุ่มที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน 15 คน ประกอบด้วย บุคคลต่างๆ ดังนี้

- 1.1 กลุ่มผู้นำชุมชนทั้งด้านการปกครองและด้านศาสนาที่มีบรรพบุรุษ ตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชนไม่น้อยกว่า 20 ปี และมีอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป จำนวน 5 คน
- 1.2 กลุ่มผู้ประสบปัญหาพื้นที่ทำกินทับซ้อนจากการประกาศเขตอุทยาน แห่งชาติบูโด – สุโขทัย ระหว่าง พ.ศ. 2542 – พ.ศ. 2556 จำนวน 5 คน
- 1.3 กลุ่มผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุโขทัย ระหว่าง พ.ศ. 2542 – พ.ศ. 2556 มีอายุตั้งแต่ 20 ปี ขึ้นไป จำนวน 5 คน ประกอบด้วย

กลุ่มผู้เข้าสวนยางพารา สวนดงหรือที่ดิน 1 ราย กลุ่มรับจ้างทำสวน 2 ราย และกลุ่มผู้ที่ต้องพึ่งพา รายได้จากคนในครอบครัว เช่น คนชรา 2 ราย

ทั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักโดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบ เฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ทำการศึกษา

กลุ่มที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลรอง จำนวน 17 คน ประกอบด้วยบุคคลต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ชาวบ้านทั่วไป ที่มีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป อาศัยในชุมชนบ้านมาแฮ และชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะจำนวน 12 คน

2.2 บุคคลจากหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง และการพัฒนา หรือองค์กรเอกชนที่ทำงานด้านวิชาการในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะ จำนวน 5 คน

ทั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเลือกผู้ให้ข้อมูลด้วยวิธีการคัดเลือกแบบไม่เฉพาะเจาะจง (Non Purposive Sampling) ในการสัมภาษณ์ชาวบ้านทั่วไป และแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดย เลือกจากผู้ปฏิบัติงานในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะไม่น้อยกว่า 3 ปี ในการสัมภาษณ์ บุคคลจากหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง และการพัฒนา หรือองค์กรเอกชนที่ทำงาน ด้านวิชาการในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ประกอบความ เข้าใจ และครบถ้วนรอบด้านมากขึ้น

2. การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “การปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่ง ชาติบูโด – สุไหงปาตี : กรณีศึกษา ชุมชนในตำบลปะลุกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส” เนื่องจากการวิจัยมีการสัมภาษณ์ในบางประเด็นคำถามที่เจาะลึก ซึ่งอาจกระทบต่อความรู้สึกและความ เป็นส่วนตัว รวมไปถึงความปลอดภัยของการให้ข้อมูลในบางประเด็น ผู้วิจัยต้องคำนึงถึง จรรยาบรรณของนักวิจัยอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะในขั้นตอนการเก็บข้อมูล จึงทำการพิทักษ์สิทธิผู้ให้ ข้อมูล ดังนี้

1. ผู้วิจัยแนะนำตัว อธิบายวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย และขอความร่วมมือใน การให้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล โดยแจ้งให้ทราบว่า จะขอสัมภาษณ์เกี่ยวกับรูปแบบการปรับตัวเพื่อการ ดำรงชีพอย่างยั่งยืน ผลที่ได้รับจากการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรค ของปรับตัวเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืน รวมไปถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษา โดยไม่ก่อให้เกิดความเสียหายใด ๆ ต่อผู้ให้ข้อมูล และบุคคลที่เกี่ยวข้อง

2. อธิบายให้ทราบว่าขณะสัมภาษณ์จะขอบันทึกเสียง เพื่อความครบถ้วนและถูกต้อง ของข้อมูล ซึ่งเทปบันทึกการสัมภาษณ์จะเก็บไว้เป็นความลับและจะทำลายเมื่อสิ้นสุดการศึกษา และ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในประเด็นที่มีความล่อแหลมที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้ให้ข้อมูล

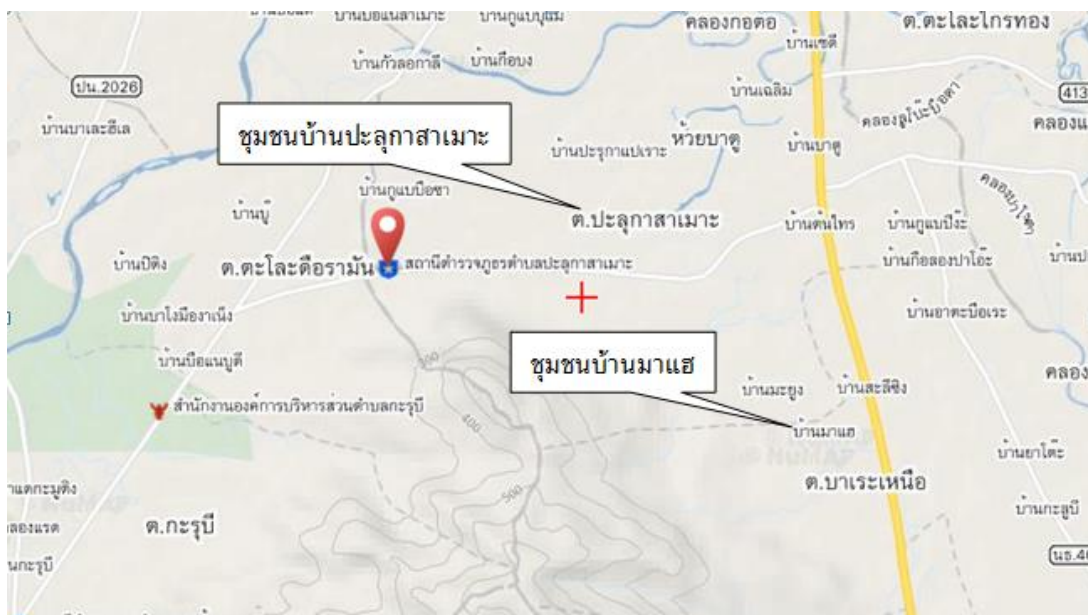
ผู้วิจัยนำเสนอโดยให้นามสมมติ จะไม่ก่อให้เกิดความเสียหายใด ๆ ต่อผู้ให้ข้อมูล โดยจะปกปิดชื่อและข้อมูลส่วนบุคคลไว้เป็นความลับ

3. แจ้งให้ผู้ให้ข้อมูลทราบ ถึงระยะเวลาในการสัมภาษณ์แต่ละครั้ง แต่อาจเปลี่ยนแปลงได้ ขึ้นอยู่กับความพร้อมของผู้ให้ข้อมูลและความสมบูรณ์ครบถ้วนของข้อมูลตามวัตถุประสงค์ จึงจะยุติการสัมภาษณ์

4. แจ้งให้ผู้ให้ข้อมูลทราบว่า ผู้ให้ข้อมูลสามารถที่จะไม่ตอบคำถาม หากมีลักษณะคำถามที่ก่อให้เกิดความอึดอัดใจ ไม่สบายใจ หรือไม่สามารถที่จะให้คำตอบได้ และสามารถยุติการสัมภาษณ์เมื่อใดก็ได้ตามความต้องการ

3. สถานที่ศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้เลือกพื้นที่ในการวิจัย คือ ชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะ ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานมาเป็นระยะเวลายาวนานและได้รับผลกระทบ ประสบปัญหาพื้นที่ทำกินทับซ้อนจากการประกาศอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาตี ในปี พ.ศ. 2542 โดยชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะมีจุดเด่น คือ ชุมชนทั้งสองได้รับผลกระทบและประสบปัญหาพื้นที่ทำกินทับซ้อนกับเขตอุทยานแห่งชาติเหมือนกัน แต่มีนัยของการปรับที่นำเสนอใจต่างกัน กล่าวคือ ชุมชนบ้านมาแฮมีความใกล้ชิดและผูกพันเขาบูโดมากกว่า อันเนื่องจากสภาพของที่ตั้งชุมชนต้องพึ่งพาทรัพยากรจากเขาบูโดเป็นหลัก แนวทางการปรับตัวยังมีการอิงกับความอุดมสมบูรณ์ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและอาชีพทางการเกษตรมากกว่าชุมชนปะลุกาสาเมาะที่มีความเป็นเมืองและมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อและหนุนให้การปรับตัวลดการพึ่งพาภาคการเกษตรและทรัพยากรจากเขาบูโด ทางเลือกในการปรับตัวจึงมีความหลากหลายเพื่อประกันความมั่นคงทางด้านรายได้ อาชีพที่เกิดใหม่มีเกี่ยวข้องกับภาคการเกษตรอย่างเต็มรูปแบบ แต่ยังคงต้องอาศัยเม็ดเงินจากเศรษฐกิจในชุมชนที่เกือบทั้งหมดยังต้องพึ่งพาภาคการเกษตร โดยที่ในช่วงที่ผ่านชุมชนบ้านมาแฮมีแนวโน้มการปรับตัวสู่ความเป็นเมืองตามชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะอย่างน่าสนใจ จึงทำให้ผู้วิจัยต้องการศึกษาถึง การปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่ง ชาติบูโด – สุไหงปาตี ซึ่งผู้วิจัยได้แสดงแผนที่การเดินทางเข้าสู่พื้นที่ชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะดังภาพประกอบ 5

ภาพประกอบ 5 เส้นทางไปชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลูกาสาเมาะ

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้มีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิ จากหนังสือ รายงานการศึกษา เช่น ตำรา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย บทความวิชาการและเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น รายงานการพัฒนาตำบลปะลูกาสาเมาะ ประวัติการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลูกาสาเมาะ เป็นต้น

2. วิธีการเก็บข้อมูลปฐมภูมิ มีวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ ดังนี้

2.1 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เป็นวิธีการเก็บข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน วิถีชีวิตของชาวบ้าน และการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนในชุมชน และเพื่อศึกษารูปแบบการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ผลที่ได้รับจากการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคของปรับตัวเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืน โดยใช้แนวทางการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำชุมชนทั้งด้านการปกครองและด้านศาสนา ผู้ประสบปัญหาพื้นที่ทำกินทับซ้อนและผู้ที่ได้ผลกระทบจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาดี ชาวบ้านทั่วไปที่อาศัยในชุมชน และบุคคลจากหน่วยงานราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง และการพัฒนา หรือองค์กรเอกชนที่ทำงานด้านวิชาการในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลูกาสาเมาะ

1) แนวทางสัมภาษณ์ผู้รู้ ใช้สัมภาษณ์ข้อมูลทั่วไปของชุมชน ได้แก่ ประวัติความเป็นมา ลักษณะทางกายภาพต่างๆ ของชุมชน เช่น ที่ตั้งและอาณาเขต สภาพเศรษฐกิจและสังคมภายในชุมชน วิธีการดำรงชีพและรูปแบบการประกอบอาชีพของชาวบ้านในชุมชน

การสัมภาษณ์ในส่วนนี้ โดยมีการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล ซึ่งจะมีการสัมภาษณ์กับกลุ่มผู้นำชุมชนทั้งด้านการปกครองและด้านศาสนา ผู้ประสบปัญหาพื้นที่ทำกินทับซ้อนและผู้ที่ได้ผลกระทบจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาดี ชาวบ้านทั่วไป และบุคคลจากหน่วยงานราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง และการพัฒนา หรือองค์กรเอกชนที่ทำงานด้านวิชาการในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเกาะ

2) แนวทางการสัมภาษณ์ระดับกลุ่ม ใช้สัมภาษณ์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มผู้ประสบปัญหาพื้นที่ทำกินทับซ้อนและผู้ที่ได้ผลกระทบจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาดี ความสัมพันธ์ระหว่างการเข้าถึงทรัพยากร การต่อรองเรื่องกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกิน การปรับตัว และการดำรงชีพ รวมไปถึงการปรับเปลี่ยนหรือเลือกประกอบอาชีพ

การสัมภาษณ์ระดับกลุ่ม ซึ่งการสัมภาษณ์ใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กลุ่มกลุ่มผู้ประสบปัญหาพื้นที่ทำกินทับซ้อนจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาดี 1 กลุ่ม จำนวน 1 ครั้ง และกลุ่มผู้ที่ได้ผลกระทบจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาดี 1 กลุ่ม จำนวน 1 ครั้ง เป็นการสัมภาษณ์ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนไม่น้อยกว่า 10 ปี เป็นอย่างต่ำ ซึ่งหลังจากการสนทนากลุ่มแล้ว จะมีการคัดเลือกผู้ที่ให้ข้อมูลที่มีความละเอียดชัดเจนมาเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์แบบรายบุคคล

3) แนวทางการสัมภาษณ์ปัจเจกบุคคล ใช้สัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนภายในชุมชนที่ได้รับผลกระทบและประสบปัญหาพื้นที่ทำกินทับซ้อนจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาดี

การสัมภาษณ์ในส่วนนี้ เป็นการสัมภาษณ์รายบุคคลโดยมีการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำชุมชนทั้งด้านการปกครองและด้านศาสนา ผู้ประสบปัญหาพื้นที่ทำกินทับซ้อนและผู้ที่ได้ผลกระทบจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาดี ชาวบ้านทั่วไป และบุคคลจากหน่วยงานราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง และการพัฒนา หรือองค์กรเอกชนที่ทำงานด้านวิชาการในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเกาะ ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์ทั้งประเด็นในเชิงบวก และเชิงลบ และการกำหนดนโยบายการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนของชุมชนผ่านการปรับตัวโดยอาศัยชุมชนเป็นองค์กรสถาบันหลัก

4) แนวทางการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนภายในชุมชนที่ได้รับผลกระทบและประสบปัญหาพื้นที่ทำกินทับซ้อนจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาดี ประกอบด้วย ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเกาะที่ไม่ใช่กลุ่มผู้นำชุมชนทั้งด้านการปกครองและด้านศาสนา ผู้ประสบปัญหาพื้นที่ทำกินทับซ้อนและผู้ที่ได้ผลกระทบจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาดี และบุคคลจากหน่วยงานราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง และการพัฒนา หรือองค์กรเอกชนที่ทำงานด้านวิชาการในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเกาะ การสัมภาษณ์ในส่วนนี้ เป็นการสัมภาษณ์รายบุคคล โดยมีการสัมภาษณ์ประเด็นที่เกี่ยวกับปัจจัยเสริมด้านต่างๆ ทั้งจากภายในและ

ภายนอกชุมชน ที่มีผลต่อการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนได้เป็นผลสำเร็จ ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนหลังมีการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืน และความสัมพันธ์รูปแบบของการปรับตัวกับนโยบายต่างๆ ในการพัฒนาชุมชน เป็นต้น

2.2 การสังเกตการณ์ (Observation) โดยผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตการณ์เกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชน สภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อศึกษาผลของการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืนในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสะเกาะ โดยใช้วิธีการถ่ายภาพและการจดบันทึกข้อความ ซึ่งไม่มีแบบฟอร์มการสังเกตการณ์แบบเป็นทางการ

5. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

องอาจ นัยวัฒน์ (2551) กล่าวว่า การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นกระบวนการดำเนินงานที่มีลักษณะยืดหยุ่น กล่าวคือ ไม่กำหนดโครงสร้างแบบตายตัว และดำเนินไปอย่างต่อเนื่องตามลักษณะเฉพาะของบริบทและสถานการณ์ศึกษาวิจัยหนึ่ง ๆ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลมุ่งเน้นไปที่การระบุลักษณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะที่ไม่สามารถมองเห็นหรือสัมผัสได้ (Intangibility) ของสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวกับประเด็นคำถามย่อยๆ ที่แยกแยะมาจากหัวข้อปัญหาหรือโจทย์การวิจัยที่ต้องการแสวงหาคำตอบ โดยอาศัยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลักฐานและแหล่งที่ให้ข้อมูลหลักฐานอันหลากหลาย

ผู้วิจัยทำการตรวจสอบ ความตรง (Validity) ของแนวทางการสัมภาษณ์ โดยก่อนที่ผู้วิจัยจะนำเครื่องมือไปเก็บรวบรวมข้อมูล จำเป็นต้องได้รับการตรวจสอบคุณภาพความเหมาะสมเกี่ยวกับการใช้ภาษา ระเบียบวิธีการวิจัย และความครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยนำแนวทางการสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นจากการศึกษาทบทวนเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องไปทำการศึกษานำร่อง (Pilot Study) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเป็นกลุ่มผู้นำชุมชนทั้งด้านการปกครองและด้านศาสนา ผู้ประสบปัญหาพื้นที่ทำกินทับซ้อนและผู้ที่ได้ผลกระทบจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาดี ภายใต้การแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา แล้วนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือ หลังจากนั้นจึงนำมาปรับให้มีความครบถ้วนสมบูรณ์ แล้วจึงนำแนวทางการสัมภาษณ์ไปทดสอบ Try Out ก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลในการวิจัยต่อไป

เครื่องมือรวบรวมข้อมูลในการวิจัยนั้น ต้องมีความตรง โดยเฉพาะความตรงตามเนื้อหาและความตรงตามโครงสร้าง การที่จะสร้างให้มีความตรงดังกล่าว ก่อนสร้างจะต้องกำหนดเนื้อหาและพฤติกรรมให้ชัดเจนว่า ต้องการสร้างให้วัดเนื้อหาและพฤติกรรมอะไรบ้าง เป็นปริมาณมากน้อยเพียงใด เมื่อสร้างแล้วก็ต้องมีการตรวจสอบโดยอาศัยความเห็นของผู้เชี่ยวชาญและการนำไปทดลองใช้

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลได้ทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูล โดยการเก็บข้อมูลจะอาศัยประเด็นคำถามเป็นแนวทางในการรวบรวมข้อมูล พร้อมทั้งใช้กรอบแนวคิดในการศึกษาจัดลำดับความสัมพันธ์และลำดับความเชื่อมโยงของข้อมูล โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลภายใต้บริบทของชุมชนในลักษณะของภาพรวม (Holistic) หลังจากนั้นนำข้อมูลมาแจ้งพร้อมกับตีความ โดยใช้แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาอภิปรายปรากฏการณ์ที่ศึกษา จนได้ข้อสรุป จึงเขียนรายงานผลการศึกษาในที่สุด

ในกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินไปพร้อม ๆ กับการตรวจสอบข้อมูลทุกขั้นตอน ตั้งแต่ช่วงเริ่มเก็บข้อมูลจนกระทั่งขั้นตอนสุดท้าย ในการประมวลผลและการวิเคราะห์ภาพรวม หากพบว่าข้อมูลประเด็นใดมีความขัดแย้งเกิดขึ้น หรือข้อมูลยังไม่ชัดเจน ผู้วิจัยจะใช้วิธีการตรวจสอบเนื้อหาที่มีอยู่เป็นเบื้องต้น หรือมีการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลภาคสนามเพิ่มเติมอีกครั้ง ซึ่งจะทำในลักษณะเช่นนี้จนกว่าข้อมูลมีความสมบูรณ์และถูกต้องมากที่สุด

ภายหลังจากการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้แนวทางการสัมภาษณ์ แล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้ออกไปตรวจสอบความถูกต้องโดยบุคคลที่เกี่ยวข้อง (Member Checks) ทั้งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความครบถ้วนของข้อมูลหลักฐานและผลการวิจัยที่สร้างสรรค์ขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดกระบวนการแสวงหาความรู้ความจริงเกี่ยวกับการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูโต – สุโหงป่าดี

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าข้อมูลหลักฐานและผลการวิจัยที่อาศัยการตีความหมายของข้อมูลหลักฐานที่เก็บรวบรวมได้มีความวางใจได้ว่า มีความถูกต้องตรงกับความเป็นจริงที่สร้างสรรค์ขึ้น โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรองที่มีความเกี่ยวข้องกับการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูโต – สุโหงป่าดี ที่แตกต่างกัน รวมไปถึงการใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย คือ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการสังเกตการณ์ (Observation) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องสมบูรณ์และตรงตามความเป็นจริงของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมะ

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติบูโด – สุโขทัย : กรณีศึกษาชุมชนในตำบลปะลุกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส” ในบทนี้กล่าวถึงลักษณะทางกายภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา โดยเน้นประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการปรับตัวตามทุนที่มีอยู่ของแต่ละครอบครัวและชุมชนอันมีทรัพยากรที่สามารถเข้าถึงได้เป็นปัจจัยขับเคลื่อน เป็นการฉายให้เห็นการเชื่อมโยงระหว่างความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรชุมชนกับประสิทธิภาพด้านความสามารถของชาวบ้านในการใช้ประโยชน์สูงสุดจากทรัพยากร นำมาสู่การสร้างรูปแบบการดำรงชีพอย่างยั่งยืนอันเป็นผลลัพธ์มาจากการปรับตัวอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน ทั้งนี้ผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษาดังนี้

ส่วนที่ 1 สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านมาแฮและบ้านปะลุกาสาเมาะ

ส่วนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลหลัก

ส่วนที่ 3 พัฒนาการและรูปแบบการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านมาแฮและบ้านปะลุกาสาเมาะ

ส่วนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคของการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านมาแฮและบ้านปะลุกาสาเมาะ

ส่วนที่ 5 ข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นของชุมชน

1. สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านมาแฮและบ้านปะลุกาสาเมาะ

ตำบลปะลุกาสาเมาะอันเป็นที่ตั้งของชุมชนบ้านมาแฮและบ้านปะลุกาสาเมาะ ชุมชนทั้งสองเป็นชุมชนที่วิถีชีวิตของชาวบ้านส่วนใหญ่อาศัยอยู่บริเวณเทือกเขาบูโด – สุโขทัย ซึ่งในอดีตเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านใช้เป็นแหล่งทำมาหากิน ทำยางพารา ทำสวนผลไม้แบบผสมหรือสวนดง ซึ่งแทบทั้งหมดจะอยู่ในบริเวณเขาบูโด เขาบูโดในอดีตนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ มีต้นไม้ใหญ่และสัตว์หายากอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำรงชีพมีอิทธิพลต่อการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนในชุมชน ผู้วิจัยจะกล่าวถึงบริบททั่วไปของชุมชนบ้านมาแฮและบ้านปะลุกาสาเมาะที่ตั้งอยู่บริเวณเขาบูโดในเขตพื้นที่ตำบลปะลุกาสาเมาะ สภาพทรัพยากร พลวัตของการดำรงชีพ การปรับตัว ที่จะทำให้เห็นภาพรวมของพลวัตชุมชนและการดำรงชีพของชาวบ้านในชุมชน เนื้อหาที่นำเสนอได้จากการบอกเล่า

ของคนในพื้นที่ และได้จากการบันทึกข้อมูลทางประวัติศาสตร์เอาไว้ของคนในชุมชน รวมถึงการศึกษาสภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญของตำบลปะลุกาสาเมาะ ดังต่อไปนี้

1. สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญ

1.1 ที่ตั้ง อาณาเขตติดต่อและลักษณะภูมิประเทศ

ตำบลปะลุกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ตั้งอยู่ห่างจากจังหวัดนราธิวาสประมาณ 43 กิโลเมตร และห่างจากที่ว่าการอำเภอบาเจาะ ประมาณ 13 กิโลเมตร ตำบลปะลุกาสาเมาะมีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ 18,775 ไร่ หรือประมาณ 30.04 ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศของตำบลปะลุกาสาเมาะมีลักษณะเป็นภูเขา ที่ราบและทุ่งนาซึ่งลักษณะดินเป็นดินเหนียว ปนทราย เหมาะแก่การทำอาชีพเกษตรกรรมเพาะปลูก ซึ่งในพื้นที่มีภูมิอากาศแบบร้อนชื้น มีเพียง 2 ฤดูกาล คือ ฤดูร้อน และฤดูฝน

ซึ่งที่ตั้งของตำบลปะลุกาสาเมาะ มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ จรด ตำบลละหาร อำเภอสายบุรี

ทิศใต้ จรด ตำบลบาเราะเหนือ อำเภอบาเจาะ

ทิศตะวันออก จรด เทศบาลตำบลตันไทร อำเภอบาเจาะ

ทิศตะวันตก จรด ตำบลตะโล๊ะดีอรัมัน อำเภอกะป้อ

ภาพประกอบ 6 พื้นที่ตำบลปลุกสาเหาะ
ที่มา : รายงานการพัฒนาตำบลปลุกสาเหาะ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส

1.2 เขตการปกครองของตำบลปลุกสาเหาะ

ตำบลปลุกสาเหาะ มีการปกครองเป็น 2 รูปแบบประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบลปลุกสาเหาะ และเทศบาลตำบลตันไทร (ประกอบด้วยหมู่ที่ 1 บางส่วนของหมู่ที่ 2 และบางส่วนของหมู่ที่ 6) โดยที่ตำบลปลุกสาเหาะ แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 11 หมู่บ้านประกอบด้วย

- หมู่ที่ 1 บ้านบือแนปีแย
- หมู่ที่ 2 บ้านปลุกสาเหาะ
- หมู่ที่ 3 บ้านตาโละตา
- หมู่ที่ 4 บ้านเชิงเขา

- หมู่ที่ 5 บ้านมะยุง
- หมู่ที่ 6 บ้านป้อแฉะมอง
- หมู่ที่ 7 บ้านปะลุกาแปเราะ
- หมู่ที่ 8 บ้านกือดาฮือริง
- หมู่ที่ 9 บ้านกาบู
- หมู่ที่ 10 บ้านชะมุแเว
- หมู่ที่ 11 บ้านมาแฮ

1.3 การศึกษา

ในพื้นที่ตำบลปะลุกาสาเมาะ มีสถานศึกษา และแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน โดยแบ่งเป็นโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 4 แห่ง โรงเรียนตาดีกา จำนวน 10 แห่ง โรงเรียนปอเนาะสอนศาสนาอิสลาม จำนวน 3 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 4 แห่ง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน จำนวน 1 แห่ง และที่อ่านหนังสือพิมพ์ จำนวน 10 แห่ง กล่าวได้ว่าตำบลปะลุกาสาเมาะให้ความสำคัญกับการศึกษาทั้งในมิติของทางโลกและทางธรรมครอบคลุมบุคคลทุกวัย โดยเริ่มตั้งแต่ระดับเด็กเล็กจนไปถึงการจัดสถานที่อ่านหนังสือพิมพ์อันเป็นการเติมเต็มความรู้และก้าวทันข่าวสาร

1.4 การสาธารณสุข

ในพื้นที่ตำบลปะลุกาสาเมาะมีองค์กรที่ดูแลรักษาสุขภาพในพื้นที่จำนวน 2 แห่ง คือ สถานีอนามัยบ้านปะลุกาสาเมาะและสถานีอนามัยบ้านเซิงเขา ซึ่งสถานีอนามัยทั้ง 2 แห่งถือว่ามีความเพียงพอในการบริการรักษาในเบื้องต้นหรือการให้ความรู้เกี่ยวสุขภาพและสาธารณสุขภายในตำบล

1.5 สถาบันและองค์กรทางศาสนา

ภายในพื้นที่ตำบลปะลุกาสาเมาะมีผู้นับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 90 และมีผู้นับถือศาสนาพุทธร้อยละ 10 โดยมีสถาบันและองค์กรศาสนาที่ทำหน้าที่ในการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และขัดเกลาสังคมให้ยึดมั่นในศีลธรรม บ่อยครั้งที่สถาบันหรือองค์กรทางศาสนามีบทบาทในการพัฒนาและเป็นแหล่งแสวงหาความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งประกอบไปด้วยวัด จำนวน 1 แห่ง มัสยิด จำนวน 9 แห่ง และบาหลีซาเซ จำนวน 10 แห่ง

1.6 อาชีพ เศรษฐกิจชุมชน

ชาวบ้านตำบลปะลุกาสาเมาะส่วนใหญ่มีการประกอบอาชีพเกี่ยวกับการเกษตรที่หลากหลาย เช่น ทำนา ทำสวน เช่น สวนมะพร้าว สวนยางพาราสวนลองกอง สวนเงาะสวนทุเรียน ฯลฯ บางคนเลือกทำอาชีพเกษตรแค่เพียงอย่างเดียวแต่อีกจำนวนไม่น้อยเลือกที่จะทำอาชีพอย่างอื่นควบคู่ไปกับการทำเกษตร เช่น รับจ้าง (รับจ้างทั่วไป รับจ้างทำสวน ฯลฯ) ค้าขาย (ค้าขายของชำ ค้าขายผลไม้ ค้าขายพืชผลทางการเกษตร รับราชการ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่า

ชาวบ้านอีกบางส่วนเลือกประกอบอาชีพที่ไม่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตรเลย เช่น การไปทำงานในตัวจังหวัดนราธิวาสหรือต่างประเทศ ซึ่งคนกลุ่มนี้เกือบทั้งหมดเป็นคนหนุ่มสาวที่มีอายุน้อยและมีโอกาสได้เรียนหนังสือในระดับที่สูงหรือมีโอกาสได้ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก

1.7 แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนและทรัพยากรทางธรรมชาติ

ในพื้นที่ตำบลปะลูลาสาเกาะมีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ จำนวน 3 แห่ง คือ อุทยานแห่งชาติบูโด – สุโขทัย ซึ่งเป็นจุดชมทัศนียภาพและนกเงือกบนเทือกเขาบูโดที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวในพื้นที่และต่างจังหวัด การมีนกเงือกอยู่มากแสดงถึงความสมบูรณ์และภูมิปัญญาของชาวบ้านในการอนุรักษ์และอยู่ร่วมกับทำธรรมชาติ นอกจากนี้ในพื้นที่ยังมีน้ำตกปะลูลาสาเกาะที่ชาวบ้านและนักท่องเที่ยวมักแวะเวียนเข้ามาในช่วงวันหยุดหรือเทศกาล แต่สำหรับชาวบ้านที่นับถือศาสนาพุทธ นอกจากการท่องเที่ยวธรรมชาติแล้วการแวะเวียนเข้ามาสักการะหลวงพ่อแดงวัดเชิงเขายังเป็นอีกหนึ่งสถานที่ที่ได้รับความนิยมเช่นกัน ความอุดมสมบูรณ์ของปะลูลาสาเกาะสามารถพบเห็นได้ผ่านทรัพยากรป่าไม้และแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์กับความสมบูรณ์ของป่าไม้

1.8 การคมนาคม

ในพื้นที่ตำบลปะลูลาสาเกาะมีถนนจำนวน 17 สาย สภาพผิวถนนร้อยละ 80 เป็นถนนลูกรัง มีถนนลาดยาง 6 สาย ถนนหินคลุก จำนวน 3 สาย และถนนคอนกรีตเสริมเหล็กจำนวน 2 สาย (พิน นิบุรี, 2554 : 13)

1.9 ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี เทศกาล ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ชาวบ้านส่วนใหญ่ในตำบลปะลูลาสาเกาะนับถือศาสนาอิสลาม มีขนบธรรมเนียมประเพณีตามลักษณะของสังคมมุสลิม มีความเชื่อและค่านิยมตามหลักศาสนาอิสลามที่พระเจ้าประทานให้มวลมนุษย์โดยผ่านศาสนทูตผู้ห่มหมัด โดยมีหลักปฏิบัติ คือ ต้องปฏิญาณตนต้องละหมาด ต้องถือศีลอด ต้องจ่ายซะกาต ต้องไปประกอบพิธีฮัจย์สำหรับผู้ที่มีความสามารถ โดยชาวที่นับถือศาสนาอิสลามจะเรียกว่ามุสลิมและเมื่อพบปะกันก็จะกล่าวคำทักทายว่า “อัสลามูออลัยกุม” (ขอความสันติสุขจงมีแด่ท่าน) และมีการรับตอบว่า “วาออลัยกุมุสลาม” (ขอความสันติสุขจงมีแด่ท่านเช่นกัน) และอาจมีการยื่นมือมาจับกันถ้าหากเป็นเพศเดียวกันหรือต่างเพศในกรณีที่เป็นการปฏิบัติใกล้ชิดที่ไม่สามารถแต่งงานกันได้ตามบทบัญญัติทางศาสนาอิสลาม หลังจากจับมือแล้วบางครั้งนำมือมาลูบหน้า บางครั้งก็มาแตะบริเวณหน้าอก

การสื่อสารในพื้นที่ใช้ภาษามลายูท้องถิ่นเป็นหลัก และมีการใช้ภาษาไทยบ้างในการทับศัพท์เพื่อความสะดวกในการสื่อสาร แต่หากเป็นการพบปะกับผู้ที่ไม่สามารถสื่อสารภาษามลายูได้ชาวบ้านจะหันมาใช้ภาษาไทย เช่น การติดต่อราชการ เป็นต้น สำหรับการแต่งกายของชาวบ้านผู้ชายนิยมนุ่งโสร่งหรือกางเกงขายาว สวมเสื้อแขนยาวถึงข้อมือและสวมหมวกกาปิเยาะ ส่วนผู้หญิงก็สวมเสื้อแขนยาวถึงข้อมือและนุ่งผ้าถุงจนเลยตาตุ่มคลุมปิดข้อเท้าตามข้อบัญญัติในศาสนาอิสลาม

ในพื้นที่ยังมีวันสำคัญทางศาสนาที่ชาวบ้านถือเป็นเรื่องสำคัญที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธาในศาสนาอิสลาม คือ วันอีดิลฟิตร ซึ่งเป็นการเฉลิมฉลองหลังจากการถือศีลอดในเดือนรอมฎอนได้สิ้นสุดลง และวันอีดิลอฎฮา อันเป็นวันเฉลิมฉลองในเดือนซุนฮิจญะฮ์ที่มุสลิมบางส่วนกำลังประกอบพิธีฮัจญ์

นอกจากวันสำคัญที่มีข้อสั่งใช้โดยตรงมาจากศาสนาแล้ว ชาวบ้านยังมีการกำหนดวันสำคัญอันสืบทอดการปฏิบัติมาจากบรรพบุรุษ แม้ว่าจะไม่มีข้อสั่งใช้หรือเป็นสิ่งอุตริกรรมที่เกิดขึ้นใหม่ในศาสนาอิสลาม คือ วันเมาลิด อันเป็นวันที่ระลึกถึงศาสนทูตผู้มหัศจรรย์ของศาสนาอิสลาม นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีประเพณีอีกหลายอย่างที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่น ประเพณีมาแกปูโละ มาแกปูโละเป็นภาษาถิ่น แปลว่า “กินเหนียว” จะใช้ในหลายโอกาส เช่น แต่งงาน เข้าสู่นัด ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

ส่วนพิธีเข้าสู่นัดซึ่งถือเป็นหลักการของศาสนาอิสลาม คือ การขลิบหนังหุ้มปลายอวัยวะเพศชาย ภาษาถิ่นเรียกว่า “มาโซะยาวิ” ซึ่งปกติจะกระทำกันในวัยเด็กระหว่างอายุ 2 -15 ปี แต่สำหรับผู้ที่มาแต่งงานหรือเข้ารับอิสลามใหม่แม้จะเลยเข้าสู่วัยผู้ใหญ่แล้วก็ต้องผ่านการเข้าสู่นัดเช่นกัน นอกจากนี้ในตำบลปะลุกาสาเมาะยังมีชาวบ้านที่นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งจะมีวันสำคัญและขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นของตนเอง เช่น วันเข้าพรรษา วันสงกรานต์ วันลอยกระทง วันผู้สูงอายุ และงานทำบุญเดือนสิบ เป็นต้น

2. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลหลัก

ชาวบ้านในชุมชนบ้านมาแฮและบ้านปะลุกาสาเมาะรับรู้มาโดยตลอดถึงความจำเป็นที่จะต้องปรับตัวภายหลังจากมีการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด - สุไหงปาตี เหตุการณ์ดังกล่าวมีผลต่อวิถีคิดและการเลือกแนวทางเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืนภายใต้กฎปฏิบัติที่ได้ถูกกำหนดขึ้นมา การอยู่ร่วมเพื่อใช้ทรัพยากรภายใต้บริบทที่เปลี่ยนแปลงไปหรือการออกแสวงหาทางเลือกในการประกอบอาชีพที่ต่างจากเดิม หรือแม้กระทั่งการปรับการใช้พื้นที่รอบบ้านให้สร้างคุณประโยชน์นำมาซึ่งรายได้หล่อเลี้ยงครอบครัว สร้างให้เกิดรูปแบบการดำรงชีพใหม่ ๆ ตามสภาพความพร้อมทางด้านทุนของชาวบ้านแต่ละคน บางคนเลือกที่จะปรับตัวโดยยังคงความเป็นเกษตรกรหรือแสวงหาอาชีพใหม่หลังจากเสร็จสิ้นจากกิจกรรมเชิงเกษตร แต่อีกจำนวนหนึ่งเลือกที่จะมีส่วนกับภาคเกษตรเพียงการเป็นผู้ให้เช่าหรืออาศัยชุมชนเกษตรเป็นที่พักพิงเท่านั้น

2.1 กลุ่มผู้นำชุมชนทั้งด้านการปกครองและด้านศาสนา

ชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนปะลุกาสาเมาะมีการตั้งถิ่นฐานมาอย่างยาวนานตามคำบอกเล่าของชาวบ้าน การเกิดขึ้นของผู้นำในชุมชนมาจากการยอมรับของชาวบ้านเป็นหลัก ซึ่งชาวบ้านจะยึดหลักของผู้นำตามวัฒนธรรมของตนมากกว่ายึดตามสายบังคับบัญชาตามระบอบราชการหรือเอกชนที่พบเห็นได้ทั่วไป กล่าวคือ เราจะพบว่าอำนาจของอิหม่ามมิได้จำกัดอยู่เฉพาะเรื่องของการเป็นผู้นำด้าน

พิธีกรรมทางศาสนาเพียงอย่างเดียว ในด้านการปกครองอิหม่ามยังมีบทบาทในการอาศัยอำนาจการเป็นผู้นำโดยใช้มัสยิดเป็นฐานในการร่างกฎระเบียบของชุมชน ผ่านระบบความเชื่อในศาสนาอิสลาม เช่น การกำหนดการลงโทษทางสังคมแก่ผู้ดื่มเหล้า พัวพันกับยาเสพติดหรืออบายมุข เป็นต้น

บทบาทการเป็นผู้นำชุมชนทั้งด้านการปกครองและด้านศาสนาของอิหม่ามสะท้อนให้เห็นผ่านมุมมองของชาวบ้านเมื่อเกิดเหตุการณ์หรือปัญหาที่เกินความสามารถจะแก้ไขได้โดยลำพัง การมอบหน้าที่สำคัญในการตักเตือนและตรวจสอบบุตรหลานในเรื่องของความจำเป็น ถือเป็นเรื่องสำคัญที่ชาวบ้านมอบหมายให้อิหม่ามเป็นผู้ดูแล การลงโทษผู้ที่ประพฤติผิดหลักการศาสนา จะได้รับการลงโทษ คำบาตรทางสังคม โดยผ่านมัสยิด เป็นตัวขับเคลื่อนภายใต้การนำของอิหม่าม เช่น การไม่ร่วมงานบุญของผู้ที่ยุ่งเกี่ยวกับการพนัน การละมดเพียงคนเดียวให้แก่ศพที่ดื่มเหล้า การไม่เข้าร่วมพิธีนิกะฮ์หรือสมรสของคู่บ่าวสาวที่ผิดประเวณี เป็นต้น บทบาทและหน้าที่ของอิหม่ามครอบคลุมและได้รับการยอมรับจากชาวบ้านตั้งที่นายอาดีลหนึ่งในกรรมการมัสยิดปะลุกาสาเมาะสะท้อนออกมาได้อย่างน่าสนใจว่า

“ การเป็นอิหม่ามไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ ที่ใคร ๆ ก็สามารถเป็นได้ อิหม่ามต้องนำละหมาด 5 เวลา จัดการศพคนตาย จัดพิธีนิกะฮ์ อิหม่ามเป็นคนที่มีความรู้ศาสนามากที่สุดในหมู่บ้าน ชาวบ้านทุกคนให้ความเคารพและเชื่อฟัง ไม่ว่าคน ๆ นั้นจะอาวุโสหรือมีอายุน้อยกว่าอิหม่าม เมื่อทำผิดหลักการศาสนา อิหม่ามจะตักเตือนก่อน แต่ถ้ายังไม่เชื่อฟังมาตรการที่ตกลงกันไว้จะถูกนำมาใช้ และทุกคนต้องยอมรับ”

(นายอาดีล วันที่ 20 ธันวาคม 2556 : สัมภาษณ์)

การทำงานของอิหม่ามยังประกอบไปด้วยคณะทำงานบริหารกิจการมัสยิดหรือที่ชาวบ้านเรียกว่ากรรมการมัสยิด ซึ่งได้จากการคัดเลือกชาวบ้านที่มีความสามารถเหมาะสมในแต่ละตำแหน่งหลังจากที่ผ่านการพิจารณาในด้านของคุณธรรมเป็นหลัก ซึ่งต้องอาศัยการยอมรับจากชาวบ้านเป็นเบื้องต้น การตรวจสอบและคัดเลือกสามารถเสนอชื่อและให้อิหม่ามรับรอง เนื่องจากชาวบ้านรู้อยู่แล้วว่าคนที่เสนอเข้าไบนั้นมีความเหมาะสมหรือไม่ เนื่องจากรู้จักนิสัยใจคอกันเป็นอย่างดี ส่วนวาระการทำงานของอิหม่ามและกรรมการมัสยิดจะสิ้นสุดลงเมื่อเสียชีวิตหรือลาออกจากตำแหน่ง

บทบาทของผู้นำมาได้จำกัดอยู่แต่เพียงอิหม่ามเท่านั้น โต๊ะครูหรือครูสอนศาสนาในหมู่บ้านถือเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่มีความสำคัญในการเป็นผู้นำชุมชนทั้งด้านการปกครองและด้านศาสนา เพียงแต่ว่าครูสอนศาสนาจะไม่มีอำนาจในการบริหารจัดการมัสยิด แต่ในแง่ทางสังคมแล้วถือว่ามีส่วนต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในระดับสูง อันเนื่องมาจากชาวบ้านทุกคนหรือเกือบทั้งหมดได้รับการรำเรียนวิชาศาสนาจากท่าน เช่น เรียนการละหมาด เรียนอัลกุรอาน เรียนกิตาบ (หนังสือ) ภาษามลายู เป็นต้น ซึ่งการประกอบพิธีกรรมทางศาสนานั้นในบางกรณีครูสอนศาสนาทำหน้าที่แทนอิหม่ามโดยการรับรู้ของชาวบ้าน ซึ่งการมีผู้นำชุมชนทั้งด้านการปกครองและด้านศาสนาที่หลากหลาย

ส่งผลต่อวิถีคิด การดำรงชีพ และการปรับตัวของชาวบ้านให้ยังคงยึดมั่นอยู่กับศาสนา ดังจะเห็นได้จากการไปละหมาดมัสยิดร่วมกันในทุก ๆ วันของชาวบ้าน ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่สามารถพบเห็นได้โดยง่ายนอกชุมชนมุสลิม

2.2 กลุ่มผู้ประสบปัญหาพื้นที่ทำกินทับซ้อนจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด - สุไหงปาตี ระหว่าง พ.ศ. 2542 - พ.ศ. 2556

หลังการประกาศเขตเขตอุทยานแห่งชาติบูโด - สุไหงปาตี เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2542 (อุทยานแห่งชาติบูโด - สุไหงปาตี, 2557) ส่งผลให้ชาวบ้านที่มีส่วนเป็นของตนเองตกอยู่ในเขตอุทยานต้องประสบกับปัญหาในที่ดินทำกินอย่างเลื่องเลียงไม่ได้ เนื่องจากชุมชนในตำบลปะลุกาสาเมาะตั้งอยู่ก่อนการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด - สุไหงปาตี แหล่งที่ดินทำกินของชาวบ้านเกือบทั้งหมดอยู่บนเขาบูโด ซึ่งได้จากการที่บรรพบุรุษของแต่ละคนได้เริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานและเริ่มจับจองเขาบูโดเป็นที่ทำกิน การแบ่งเขตแดนบนเขาบูโดเพื่อให้เกิดความชัดเจนในอาณาเขตของแต่ละคนเป็นที่รับรู้กันของชาวบ้านโดยมิต้องมีการกำหนดหลักโฉนดอย่างที่พบเห็นในชุมชนเมือง หลังจากตั้งรกรากในปะลุกาสาเมาะ หมู่บ้านได้ขยายใหญ่ขึ้นจนแยกเป็นหลายหมู่บ้านดังในปัจจุบัน ส่วนที่ดินก็ส่งมอบเป็นมรดกตกทอดลูกหลานเพื่อเอาไว้เป็นที่ทำมาหากินประกอบสัมมาอาชีพสุจริต

ชุมชนปะลุกาสาเมาะมีความเป็นเมืองมากกว่าชุมชนบ้านมาแฮที่มีอาณาเขตหมู่บ้านติดกับเขาบูโด แต่ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรจะมีรูปแบบและวิถีชีวิตในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งยังคงเป็นการใช้แรงงานภายในครอบครัวในการทำการเกษตรเป็นหลัก ซึ่งมีเพียงบางคนที่กำลังซื้อหรือมีเงินทุนเพียงพอจะใช้รถไถเป็นเครื่องทุ่นแรงทดแทนแรงงานคน ซึ่งชาวบ้านที่ได้รับที่ดินมาจากบรรพบุรุษและสามารถเก็บรักษาเอาไว้ทำกินได้ค่อนข้างจะมีความเป็นอยู่ที่ดีกว่าชาวบ้านหลายคนที่เขาทำกินจากคนอื่น อนึ่งแม้หลังการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด - สุไหงปาตี จะทำให้พื้นที่ทั้งหมดที่ทับซ้อนตกอยู่เป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐในทางกฎหมาย แต่ในความรู้สึกของชาวบ้านยังคงเชื่อมั่นว่าที่ดินในพื้นที่ทับซ้อนยังคงเป็นกรรมสิทธิ์ของตนในเชิงวัฒนธรรม และมองรัฐเป็นผู้แย่งชิงทรัพยากรโดยมิสนใจการถือครองหรือร่วมใช้ประโยชน์ของชาวบ้านในพื้นที่ นางซีตีแอเซาะซึ่งมีส่วนยางพาราเป็นของตนเองเล่าถึงวิถีการดำรงชีพของตนเองว่า

“...กรีดยางบนที่ดินของตนเองบนเขาบูโดประมาณ 8 ไร่ ได้รับมรดกมาจากพ่อที่เสียชีวิต ชีวิตความเป็นอยู่ถือว่าดีกว่าคนที่ไม่มีส่วนยางเป็นของตนเอง หรือต้องเช่าเขา ส่วนที่ว่างข้างบ้านมีเวลาจะปลูกผักสวนครัวพริก ข่า ตะไคร้ มะเขือ เอาไว้ทำอาหารกินในครอบครัว...”

(นางซีตีแอเซาะ วันที่ 20 ธันวาคม 2556 : สัมภาษณ์)

การได้รับที่ดินทำกินของแต่ละคนจะไม่เหมือนกัน บางคนได้รับเป็นมรดกหลังจากที่พ่อแม่เสียชีวิต แต่อีกหลายคนพ่อแม่จัดการแบ่งให้เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่หรือแต่งงาน

ออกเรือนไป ทั้งนี้เพื่อจะได้มีอาชีพเอาไว้อหารายได้หล่อเลี้ยงครอบครัว นายดีอราแม่เป็นอีกคนหนึ่งที่พ่อแม่บอดี้ดินให้หลังจากแต่งงานและใช้เป็นแหล่งทำกินมาจนถึงทุกวันนี้

“...พ่อแม่บอดี้ดินให้ 5 ไร่บนเขาบูโด เป็นสวนยางพารา เป็นยางที่ต้นแก่แล้ว อาจเดินทางไปลำบากหน่อยในช่วงหน้าฝน แต่ก็ถือว่าเป็นทรัพย์สินเพียงไม่กี่ชิ้นของตน นี่ก็กรีดยางเลี้ยงครอบครัวมากกว่า 20 ปีแล้ว...”

(นายดีอราแม่ วันที่ 20 ธันวาคม 2556 : สัมภาษณ์)

ชาวบ้านที่มีสวนยางพาราอยู่บนเขาบูโดจะไปกรีดยางตั้งแต่เช้าตรู่ซึ่งจะเสร็จสิ้นประมาณ 10 โมงเช้า น้ำยางที่ได้จะปล่อยให้แข็งเป็นก้อนและเก็บมาทำเป็นขี้ยางขาย เนื่องจากต้นยางพาราบนเขาบูโดมีอายุมากจึงให้น้ำยางที่มีคุณภาพไม่สูง ซึ่งการที่เจ้าของสวนยางเลือกขายขี้ยางแทนน้ำยางสดหรือยางแผ่นนั้น ถือเป็นการปรับตัวตามสภาพของต้นยางพาราที่มีอายุมาก ซึ่งการขายขี้ยางยังช่วยลดเวลาในการเก็บยางลงได้มากพอสมควร ชาวบ้านที่มีอาชีพกรีดยางจึงมีเวลาไปประกอบอาชีพเสริมอย่างอื่นบนสวนของตนเองได้อีก ดังที่นายมะรอดติงได้ปรับพื้นที่สวนรอบบ้านเพื่อปลูกพืชผลสร้างได้แก่ครอบครัว

“...มีสวนยางอยู่บนเขาบูโดเหมือนกัน 8 ไร่ กรีดยางทั้งหมด 3 สัปดาห์จะเก็บขี้ยางขายสักครั้งหนึ่งหากไม่มีความจำเป็นต้องใช้เงินเร่งด่วน ส่วนรอบบ้านเริ่มปลูกต้นยางพาราบ้างแล้ว แต่ความสมบูรณ์ของดินสู่เขาบูโดไม่ได้รอบ ๆ บ้านยังปลูกสละอินโดเอาไว้อาย กิโกลกรัมละ 50-80 บาท ก็พอมีรายได้เลี้ยงครอบครัว...”

(นายมะรอดติง วันที่ 20 ธันวาคม 2556 : สัมภาษณ์)

ชาวบ้านที่มีสวนยางพาราเป็นของตนเอง หลายคนมีความต้องการที่ปลูกต้นยางใหม่ทดแทนต้นเดิมที่มีอายุมาก แต่ด้วยระเบียบของอุทยานแห่งชาติบูโด-สุไหงปาตี จึงไม่สามารถที่จะกระทำตามความต้องการของตนได้ จึงจำต้องกรีดยางพาราที่มีอายุมากต่อไป

นอกจากสวนยางพาราแล้วชาวบ้านยังมี “สวนดุษง” ซึ่งเป็นสวนที่มีการปลูกต้นไม้หลากหลายชนิดปนกันไปในสวนเดียวกัน อันเป็นการเลียนแบบและใช้ประโยชน์จากความอุดมสมบูรณ์ของเขาบูโด ไม้ผลหลายชนิดเป็นที่ต้องการของตลาดและมีรสชาติดี เนื่องจากเป็นการปลูกที่ปราศจากการใช้สารเคมีเพื่อเร่งผลผลิตหรือกำจัดแมลง ผลไม้ที่มีมากในสวนดุษง เช่น ทุเรียน ลองกอง มังคุด เงาะ ลางสาด สะตอ สละ ระกำ จำปาตะ ขนุน เป็นต้น ซึ่งการดูแลสวนดุษงแทบจะไม่ต้องทำอะไรเลย แต่ก็มิใช่อันตรายได้รับมาจากบรรพบุรุษในชุมชนว่า ห้ามตัดต้นไม้ แม้จะเป็นไม้เนื้ออ่อนก็ตาม ทั้งนี้เพื่อให้ต้นไม้รักษาความชุ่มชื้นและอุ้มน้ำเอาไว้อหล่อเลี้ยงสวนดุษงให้เจริญงอกงาม

แต่ทั้งนี้การดำรงชีพของเกษตรกรที่มีสวนเป็นของตนเองยังจำเป็นต้องอาศัยภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ซึ่งถือว่ามีคุณค่าไม่น้อยไปกว่าที่ดินทำกินที่ได้รับ แม้ชาวบ้านจะมีต้นไม้ใหญ่ในสวนของตนเองบนเขาบูโด แต่กลับไม่มีใครตัดต้นไม้ นอกจากมีความจำเป็นเพื่อนำไปสร้างบ้านเท่านั้น ซึ่งจะตัดเฉพาะต้นที่มีขนาดพอดีไม่เล็กหรือใหญ่จนเกินความต้องการ แต่หากเป็นต้นไม้ใหญ่จะประกาศหาเพื่อนบ้านที่ต้องการไม้เพื่อสร้างบ้านให้มาแบ่งไม้ไปใช้ร่วมกัน ทั้งนี้จารีตดังกล่าวได้มาจากการดำรงชีพของชาวบ้านที่ต้องอาศัยความสมบูรณ์ของเขาบูโดเป็นหลัก

ความแตกต่างระหว่างชาวบ้านในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะที่มีสวนเป็นของตนเอง คือ ชาวบ้านจากปะลุกาสาเมาะมีแนวโน้มจะมอบที่ดินหรือสวนบนเขาบูโดให้คนอื่นเช่ามากกว่าจะทำเองทั้งหมดอย่างที่เคยเป็นมาในอดีต เนื่องจากสภาพชุมชนที่มีความเจริญและมีลักษณะเป็นชุมชนเมืองมากกว่าบ้านมาแฮ ส่งผลให้มีทางเลือกมากกว่าเพียงแค่การทำงานในภาคเกษตรที่ใช้กำลังแรงงานและเวลามากกว่าเพียงอย่างเดียว ซึ่งอาจเข้ามาเกี่ยวข้องกับภาคเกษตรเพียงแค่การเป็นเจ้าของสวนที่ได้รับค่าตอบแทนเป็นค่าเช่ารายเดือนในรูปของเงินตราหรืออาจเป็นผลผลิตที่ดินตามแต่ตกลง บางครั้งหากว่างเว้นจากงานประจำหรือในวันหยุดก็จะเข้าไปยังสวนในเขาบูโดเพื่อเก็บค่าเช่าและดูแลความสมบูรณ์ของสวน นายรอมลีเป็นอีกคนหนึ่งที่มีสวนยางพาราและสวนดงบนเขาบูโด ซึ่งปัจจุบันได้ให้ชาวบ้านในชุมชนบ้านมาแฮเป็นคนเช่า

“...ทำงานเป็นพนักงานขององค์การบริหารส่วนตำบลปะลุกาสาเมาะ เมื่อก่อนเคยกรีดยางด้วยแต่ตอนนี้ให้คนอื่นเช่าไปแล้ว สวนดงก็เช่นกัน คิดค่าเช่าเป็นรายเดือนตามจำนวนของผลผลิตโดยจะแบ่งเงินเท่า ๆ กัน เมื่อขายผลผลิตได้ ว่าง ๆ จึงจะเข้าไปดูแลสวนบ้าง นาน ๆ ครั้ง...”

(นายรอมลี วันที่ 20 ธันวาคม 2556 : สัมภาษณ์)

การประกอบอาชีพของชาวบ้านในชุมชนปะลุกาสาเมาะมีความหลากหลายและไม่ยึดติดกับภาคเกษตรในอดีต ซึ่งแตกต่างกับชุมชนบ้านมาแฮที่ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพหลักเกี่ยวข้องกับภาคการเกษตร และมักได้รับผลกระทบที่รุนแรงต่อรายได้เมื่อสินค้าเกษตรมีราคาตกต่ำหรือในช่วงหน้าฝนที่มีความยากลำบากในการเข้าไปเก็บผลผลิตจากสวนในเขาบูโด นางซาฮารา ซึ่งเป็นชาวบ้านจากชุมชนบ้านมาแฮสะท้อนให้เห็นถึงความยากลำบากของการเข้าไปในสวนบนเขาบูโดในช่วงหน้าฝนอย่างน่าสนใจ

“...ช่วงหน้าฝนเข้าสวนลำบาก ถนนเป็นโคลนติดล้อรถ ฝนหนักเข้าก็กรีดยางไม่ได้ ขาดรายได้มาเลี้ยงครอบครัว อยู่แบบนี้มาหลายปีแล้ว...”

(นางซาฮารา วันที่ 20 ธันวาคม 2556 : สัมภาษณ์)

ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพในภาคการเกษตรเป็นหลักจึงไม่มีโอกาสหรือทุนทรัพย์เพียงพอที่จะไปประกอบอาชีพอย่างอื่น ทว่าชาวบ้านหลายคนสะท้อนให้เห็นถึงความคิดและรูปแบบในการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ โดยการออกหาปลาในช่วงหน้าฝนเพื่อนำมาขายหรือประกอบอาหารทดแทนรายได้จากการกรีดยาง และพยายามส่งลูกหลานให้มีการศึกษาสูงๆ เพื่อเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพที่มีความมั่นคงทางด้านรายได้ แม้ทางครอบครัวจะไม่มีกำลังทรัพย์เพียงพอ ซึ่งสังเกตเห็นได้จากการที่มีการหยิบยืมเงินระหว่างเครือญาติหรือเพื่อนบ้านเพื่อจ่ายค่าเล่าเรียนโดยไม่มีการคิดดอกเบี้ยแต่อย่างใด

เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการดำรงชีพของชาวบ้านในตำบลปะลุกาสาเมาะที่มีการปรับตัวตามสภาพบ้านเมืองที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา รวมไปถึงการรักษาวิถีชีวิตที่มีความคุ้นชินกับการใช้ทรัพยากรภายใต้ระเบียบที่ถูกกำหนดเอาไว้ การปรับตัวตามสภาพดินฟ้าอากาศ ฤดูกาล และการเตรียมความพร้อมแก่บุตรหลานผ่านระบบการศึกษาเพื่อเพิ่มทางเลือกให้แก่ชีวิตในอนาคตในแง่ของการประกอบอาชีพ

2.3 กลุ่มผู้ที่ได้ผลกระทบจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด - สุไหงปาดี ระหว่าง พ.ศ. 2542 - พ.ศ. 2556

หลังการประกาศเขตเขตอุทยานแห่งชาติบูโด - สุไหงปาดีเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2542 (อุทยานแห่งชาติบูโด - สุไหงปาดี, 2557) ได้สร้างปัญหาพื้นที่ทำกินทับซ้อนจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด - สุไหงปาดี แก่ชาวบ้านที่ถือครองที่ดินอยู่บนเขาบูโด ซึ่งปัญหาดังกล่าวยังส่งผลกระทบในวงกว้างมาสู่ชาวบ้านที่เป็นลูกจ้างหรือเช่าสวนของคนอื่นบนเขาบูโดเป็นที่ทำกินสร้างรายได้เลี้ยงครอบครัว

พื้นที่ว่างในตำบลปะลุกาสาเมาะตามความเข้าใจของชาวบ้านยังมีอีกมากที่สามารถปรับใช้เป็นพื้นที่ทำกินได้ แต่เนื่องด้วยติดอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติบูโด - สุไหงปาดี ภายหลังจากประกาศเขตเขตอุทยานแห่งชาติเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2542 ชาวบ้านจึงไม่สามารถนำมาใช้เป็นพื้นที่ทำกินได้ เว้นแต่พื้นที่ที่เคยเป็นแหล่งทำกินมาอย่างยาวนาน แต่ก็ต้องอยู่ภายใต้กฎระเบียบของอุทยาน ดังนั้นลูกหลานชาวบ้านในชุมชนปะลุกาสาเมาะและชุมชนมาแฮบางส่วนจึงขาดที่ดินกินทำกินในช่วงหลัง แต่ด้วยองค์ความรู้และภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพเกษตรที่เต็มเปี่ยมอยู่ในชุมชนส่งผลให้ชาวบ้านกลุ่มนี้เลือกเช่าที่ดินหรือเป็นลูกจ้างกรีดยางบนเขาบูโด

การเช่าที่ดินของชาวบ้านชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะมิได้จ่ายค่าตอบแทนเป็นเงินตราเพียงอย่างเดียวแต่จะแบ่งผลผลิตร่วมกันตามตกลง โดยส่วนมากจะแบ่งกันคนละครึ่งเท่า ๆ กัน การเช่าที่นาจะแบ่งข้าวกับเจ้าของที่นาเมื่อได้ผลผลิตคนละครึ่ง ส่วนสวนยางพาราจะแบ่งเงินเมื่อขายขี้ยางได้แล้ว ซึ่งอาจจะขายทุกวัน ทุกสัปดาห์ หรือเดือนละ

ครั้งตามแต่จะตกลงกัน นางฟาตีเมาะฮฺชาวบ้านที่เช่าสวนยางของเพื่อนบ้านในชุมชนเดียวกันเล่าให้ฟังถึงการดำรงชีพของคนไร่ที่ทำกินในชุมชนว่า

“...จะออกไปกรีดยางที่เขาบูโดกับสามี หลังจากขายซี่ยางได้จะแบ่งเงินกับเจ้าของสวนคนละครึ่ง เท่า ๆ กัน แต่ช่วงหน้าฝนจะลำบากหน่อย เพราะกรีดยางไม่ได้ รายได้หลักจะหายไป ที่ดินที่บ้านก็มีเพียงแค่ออสว่างบ้าน จะซื้อเพิ่มก็ไม่มีเงิน ที่ดินราคาแพงขึ้นทุกวัน...”

(นางฟาตีเมาะฮฺ วันที่ 20 ธันวาคม 2556 : สัมภาษณ์)

ส่วนแบ่งที่ได้รับสำหรับเจ้าของสวนแล้วถือว่าเป็นรายได้ที่ดีพอสมควรอีกทั้งยังเป็น การช่วยเหลือเกื้อกูลให้เพื่อนบ้านได้มีรายได้ ส่วนรายได้สำหรับผู้เช่าสวนยางที่เป็นคนกรีดยางจะ มากยิ่งขึ้นหากสวนยางพารามีพื้นที่มาก ดังนั้นผู้กรีดยางหลายคนจึงเลือกที่จะเช่าสวนยางพารา มากกว่าหนึ่งสวนเพื่อแลกกับรายได้ที่มากขึ้น อันเนื่องมาจากภาระค่าใช้จ่ายในแต่ละวันรวมถึงการ ต้องเก็บเงินไว้ใช้ยามหน้าฝนที่ไม่อาจกรีดยางได้เลย นายแวญโชะ ที่เช่าสวนยางของเพื่อนบ้านบน เขาบูโดมากกว่าหนึ่งสวนบนเนื้อที่รวมกว่า 10 ไร่ เล่าถึงเรื่องนี้ให้ฟังว่า

“...ทำอาชีพกรีดยางมาตั้งแต่หนุ่ม ๆ แล้ว เช่าที่ของเพื่อนบ้านและลูกพี่ลูกน้องที่อยู่ บนเขาบูโด ทำแบบนี้มาหลายปีเพื่อให้มีรายได้มาก ๆ เพราะกรีดยางเป็นอยู่อย่างเดียว จึงต้องขยัน หน่อย และจะเก็บเงินไม่ใช้จ่ายในส่วนที่ไม่จำเป็น เพราะต้องส่งลูก ๆ อีก 2 คนเรียนหนังสือ...”

(นายแวญโชะ วันที่ 20 ธันวาคม 2556 : สัมภาษณ์)

คุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่ไร่ที่ดินทำกินของตนเองขึ้นอยู่กับ การปรับตัวในการทำงาน ดังเช่นการเพิ่มขนาดพื้นที่ของสวนยางพารา ถึงแม้จะทำงานหนักกว่าคนอื่น แต่ชาวบ้านกลับมีความภาคภูมิใจที่ได้ทำงานอยู่ที่บ้าน ไม่ต้องออกไปไหนไกลหรือต้องไปทำงาน ยังฝั่งประเทศมาเลเซีย แต่การปรับตัวของชาวบ้านกลุ่มนี้มีได้มีเพียงในเรื่องของการทำงานที่ มากขึ้น แต่ยังมีความคิดที่จะส่งลูกหลานให้ได้รับการศึกษาในระดับสูงเพื่อเพิ่มทางเลือกในการ ประกอบอาชีพ ชาวบ้านหลายคนแม้จะทำงานหนักแต่การได้เห็นบุตรหลานเข้าเรียนในระดับ มหาวิทยาลัยและกลับมาทำงานที่มีหน้ามีตาในสังคมถือเป็นความภาคภูมิใจอย่างหนึ่งที่เกษตรกร อันมีทุนจำกัดอย่างตนสามารถทำได้ การส่งลูกหลานไปเรียนยังสะท้อนมุมมองของชาวบ้านที่ ต้องการสร้างต้นทุนทางสังคมให้แก่ลูกหลานของตนเอง ดังที่นายมะรอฮี เล่าให้ฟังถึงการ ทำงาน ส่งลูกเรียนของตนว่า

“...การทำอาชีพกรีดยางอย่างเดียวรายได้ไม่พอ มีสวนดงอยู่บนเขาบูโดนิดหน่อย ที่พอแบ่งให้ แต่ก็ยังเช่าสวนยางพาราของลูกพี่ลูกน้องเพื่อกรีดยางเพิ่มรายได้ อาหารการกินก็หาปลา

ในบึง ปลุกผักกินเองลูก ๆ ก็พยายามส่งเรียนสูง ๆ ให้ได้จบปริญญาจะได้มีงานดี ๆ ทำ เขาจะได้ไม่ต้องมาลำบากอย่างรุ่นพ่อแม่...”

(นายมะรอซี วันที่ 20 ธันวาคม 2556 : สัมภาษณ์)

การปรับตัวของกลุ่มชาวบ้านที่ไม่มีที่ทำกินของตนเองปรากฏให้เห็นในรูปแบบของการเช่าที่ดินหรือสวนยางพารา ซึ่งถือเป็นเรื่องที่พบเห็นได้ไม่ยากในตำบลปลุกสาเหาะ การปรับตัวของชาวบ้านกลุ่มนี้บางคนยังนำมาสู่การเข้าร่วมกับกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนเพื่อใช้เป็นแหล่งฝากเงิน หรือบางครั้งในกรณีที่มีความจำเป็นต้องใช้เงินเร่งด่วนจะหยิบยืมจากญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านมากกว่าสถาบันการเงินอย่างเช่น ธนาคาร อีกทั้งระยะเวลาการคืนก็มีได้กำหนดตายตัวหรือมีการเก็บดอกเบี้ยเพิ่มเติม ซึ่งถือว่าชาวบ้านในตำบลปลุกสาเหาะล้วนมีผลเกี่ยวเนื่องในการปรับตัวของกันและกันเพื่อนำมาสู่การได้รูปแบบการดำรงชีพอย่างยั่งยืนร่วมกัน

3. พัฒนาการการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนตำบลปลุกสาเหาะ

พลวัตของการดำรงชีพในชุมชนตำบลปลุกสาเหาะ

ช่วงที่ 1 ก่อนปี พ.ศ. 2542: ก่อนมีการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติบูโด - สุโขทัย

จากคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ เดิมทีตำบลปลุกสาเหาะก่อนตั้งอำเภอบาเจาะเป็นพื้นที่ในเขตของอำเภอสายบุรี เมื่อตั้งอำเภอขึ้น ข้าราชการส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธพูดภาษาไทย อ่านเขียนภาษาไทยได้ดี จึงเป็นการสะดวกที่จะติดต่อกับหน่วยงานราชการสำหรับผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับภาษาไทย แต่สำหรับคนในพื้นที่ถือว่าภาษาไทยเป็นเรื่องที่ยากลำบากพอสมควร ส่งผลทำให้คนในพื้นที่มีจำนวนน้อยที่เป็นข้าราชการ แต่สำหรับคนไทยพุทธเองก็ประสบปัญหาการทำบุญในวันสำคัญอยู่พอสมควร เนื่องจากในเขตอำเภอบาเจาะไม่มีวัดเลย ซึ่งวัดที่ใกล้ที่สุดอยู่ที่บ้านเชิงเขา ต่อมาทางราชการได้โอนตำบลที่มีวัดให้มาอยู่ในอำเภอบาเจาะ หนึ่งตำบลปลุกสาเหาะก่อตั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2240 ซึ่งก่อนที่จะจัดตั้งเป็นตำบลปลุกสาเหาะดินแดนแห่งนี้ถูกปกครองไปด้วยแมกไม้มานานาชนิดและมีที่ราบสูงตั้งตระหง่านอยู่ทางทิศใต้ของตำบลเรียกว่า “เทือกเขาบูโด”

คำว่า “ปลุก” (บลูก) หมายถึง ทุงหรือ ป่าไผ่ เป็นพื้นที่กว้างที่มีต้นไม้ขึ้นเป็นหย่อม ๆ หรือเป็นกลุ่ม ๆ และคำว่า “สาเหาะ” คนไทยเรียกว่าต้นสมัก เป็นต้นไม้ยืนต้นชนิดหนึ่งที่มีลำต้นขนาดใหญ่ ผลสาเหาะสามารถกินได้เหมือนกับลูกหว้า ซึ่งเมื่อเอาทั้งสองคำมารวมกัน “บลูกสาเหาะ” จึงหมายถึงพื้นที่ทุงที่เต็มไปด้วยต้นสาเหาะ

ชุมชนในตำบลปลุกสาเหาะตั้งอยู่บริเวณเทือกเขาบูโด - สุโขทัย เป็นระยะเวลากว่า 300 ปี ซึ่งเทือกเขาบูโด - สุโขทัย มีพื้นที่ครอบคลุมทั้งสามจังหวัดชายแดน

ภาคใต้ คือ หนึ่งอำเภอของจังหวัดปัตตานี หนึ่งอำเภอของจังหวัดยะลา และเจ็ดอำเภอของจังหวัดนราธิวาส พื้นที่ที่กล่าวมาทั้งหมดต่างประสบปัญหาเดียวกัน คือ ปัญหาที่ดินทำกินที่เกิดขึ้นสืบเนื่องจากเมื่อปี พ.ศ. 2542 ทางกรมอุทยานแห่งชาติได้ประกาศให้เทือกเขาบูโด เป็นเขตอุทยานแห่งชาติบูโด - สุโขงป่าดี ทำให้บริเวณเทือกเขาบูโดกลายเป็นเขตหวงห้าม ชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปทำมาหากินในเขตพื้นที่หวงห้ามดังกล่าว ซึ่งก่อนหน้านี้ชาวบ้านได้เข้าไปจับจองพื้นที่บริเวณนั้นเพื่อทำมาหากินมาเป็นระยะเวลานานนับเป็นร้อย ๆ ปีมาแล้ว แต่เมื่อได้มีการประกาศให้เป็นเขตอุทยานแห่งชาติชาวบ้านจึงไม่มีสิทธิ์ที่จะเข้าไปทำประโยชน์ในที่ดินบริเวณนั้นได้อีก ทั้ง ๆ ที่เป็นพื้นที่ที่เคยลงหลักปักฐานเป็นหลักแหล่งในการทำมาหากินบริเวณนั้นมาตลอด

การกรีดยางและทำนา การประกอบอาชีพแบบยังชีพและภูมิปัญญา

ในช่วงนี้ชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะแทบจะไม่มี ความแตกต่างในเรื่องการดำรงชีพหรือด้านอื่น ๆ อย่างเด่นชัด เนื่องจากวิถีชีวิตจำต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและความสมบูรณ์ในพื้นที่เป็นหลัก การเกษตรถูกจัดระบบโดยธรรมชาติอันหมายถึงรวมถึงการมีเป้าหมายเพื่อการบริโภคและแจกจ่ายภายในชุมชนมากกว่าการทำเพื่อการค้าอย่างที่เกิดขึ้นในยุคหลัง ชาวบ้านมุ่งเน้นการใช้สิ่งที่มีในชุมชนมาเป็นเครื่องมือหรือเครื่องทุนแรงในการประกอบอาชีพมากกว่าการพึ่งพาเทคโนโลยีจากภายนอกที่มีราคาแพงและต้องอาศัยความรู้เกินกว่าที่ชาวบ้านมี การสานไม้ไผ่เป็นกระด้ง ครกตำข้าวจากไม้ตะเคียน กลองหนังควายจากโคนต้นตาล แรงงานวัวควายในทุ่งนา น้ำมันเชื้อไฟจากต้นยางนา ทุ่งหญ้าสำหรับเลี้ยงสัตว์ ผักบุงในทุ่งนา ฯลฯ วิธีการดำรงชีพแบบพึ่งพาองค์ความรู้ในท้องถิ่นและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถเข้าถึงได้โดยง่ายนำมาสู่การมีอยู่มีกินอย่างไม่ขาดสาย ซึ่งสามารถพบเห็นได้ไม่ยากทั้งในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะ การปรับตัวของชาวบ้านจึงเป็นไปในลักษณะต่อเนื่องและเชื่อมโยงอันเนื่องจากการไม่มีปัจจัยบีบบังคับทั้งจากภายนอกหรือภายในชุมชนเอง หรืออาจกล่าวได้ว่าการปรับตัวในช่วงนี้เป็นการปรับตัวตามธรรมชาติมากกว่ากฎระเบียบหรือแบบแผนทางสังคม เช่น เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา เป็นต้น

ชาวบ้านทุกครัวเรือนมีพื้นที่ที่ใช้ทำการเกษตร หรืออาจกล่าวได้ว่าไม่มีใครที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ บ้านมาแฮ บ้านปะลุกาสาเมาะ หรือชุมชนใกล้เคียงที่ขาดพื้นที่ทำกิน หากมีสมาชิกเกิดใหม่และต้องการที่ทำกินก็อาจขอแบ่งจากครอบครัวหรือเครือญาติหรืออาจจะเข้าไปปรับแต่งพื้นที่บนเขาบูโดในส่วนที่ยังไม่มีใครจับจองเพื่อใช้เป็นที่ทำกิน เช่น การทำสวนยางพารา สวนผลไม้แบบผสม เป็นต้น ซึ่งพื้นที่ในการทำสวนยางพาราและสวนผลไม้แบบผสมส่วนใหญ่อยู่บนเขาบูโดเท่านั้น ส่วนพื้นที่ราบในชุมชนจะเป็นที่ตั้งของบ้านเรือนและพื้นที่ลุ่มจะปรับใช้เป็นที่นาสำหรับปลูกข้าวและเลี้ยงสัตว์แรงงานจำพวกวัวควาย แต่ละครัวเรือนยังถือครองที่ดินไม่มากนัก เนื่องจากไม่มีความจำเป็นอย่างอื่นนอกจากใช้เป็นที่ทำกินและสร้างบ้านเพื่ออยู่อาศัย ส่วนสวน

ยางพาราและสวนผลไม้ที่แต่ละครอบครัวครอบครองจะมีไม่เกิน 15 ไร่ และที่นาไม่เกินครอบครัวละ 8 ไร่ หากชาวบ้านคนใดที่ถือครองที่ดินตามจำนวนที่กล่าวมาถือว่าเป็นคนที่มีฐานะดี ส่วนครอบครัวที่มีฐานะยากจนจะถือครองที่ดินน้อยกว่านี้มาก หรือบางครอบครัวเรือนอาจมีเพียงที่ดินเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยและทำกินเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ซึ่งหากต้องการจะทำนาจะเช่าที่นาจากคนอื่นในชุมชนเพื่อแลกกับข้าวเปลือกตามที่ตกลงสัดส่วนกับเจ้าของที่นา ซึ่งจะแตกต่างจากการทำสวนยางพาราที่ต้องมีการแบ่งเงินรายได้เมื่อมีการขายผลผลิตจากน้ำยางแล้วทันที ส่วนสวนดงนั้น มีทั้งการแบ่งผลผลิตตามตกลงหรือการแบ่งเงินหลังจากขายผลผลิตได้ ซึ่งการดำรงชีพในช่วงนี้ยังมีความพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ค่อนข้างสูง อีกทั้งความสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชนเน้นการช่วยเหลือเชิงสังคมมากกว่าผลตอบแทนเชิงวัตถุเพียงอย่างเดียวเป็นหลัก

ในช่วงเวลานี้การทำสวนยางพาราและการทำนาจะใช้แรงงานวัวหรือควายเป็นหลัก การใช้เครื่องจักรยังไม่เป็นที่นิยมเนื่องจากมีราคาค่อนข้างสูง เมื่อถึงฤดูฝนซึ่งเหมาะแก่การปลูกต้นยางพาราใหม่คนในชุมชนจะช่วยกันทำ เช่น การปลูกกล้ายางจะขอแรงคนในชุมชนมาช่วยกัน เจ้าของสวนมีการเลี้ยงข้าว เลี้ยงขนมหวานเป็นการตอบแทน การทำนาก็เช่นเดียวกันชาวบ้านจะช่วยกันดำนา และลงแขกในช่วงเวลาเก็บเกี่ยว เนื่องจากไม่มีเครื่องจักรจึงต้องใช้เกี่ยวมือหรือ “กะ” หรือ “ตาแม” ตามชื่อเรียกในภาษามลายูท้องถิ่น ซึ่งคนในชุมชนหากบ้านไหนจะเกี่ยวข้าวจะประกาศให้สมาชิกในชุมชนทราบ ใครว่างจากงานอื่นสามารถมาช่วยได้ก็จะมาช่วยกันเก็บเกี่ยวข้าว เจ้าของมีหน้าที่เลี้ยงข้าว เลี้ยงน้ำให้แก่เพื่อนบ้านที่มาช่วยเกี่ยวข้าว เมื่อได้ข้าวใหม่ส่วนมากชาวบ้านจะมีการเลี้ยงขนมจีนให้แก่เพื่อนบ้านและเครือญาติที่มาช่วยกัน ซึ่งการทำอาชีพเกษตรในช่วงนี้เพียงเพื่อให้ครอบครัวมีอาหารบริโภคมากกว่าการขาย

ชาวบ้านในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะ จะปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครอบครัวเพียงปีละ 1 ครั้ง เนื่องจากพื้นที่ลุ่มที่เหมาะสมแก่การทำนามีน้อยและอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ชาวบ้านส่วนใหญ่จะนิยมทำนาดำ ไม่ว่าครอบครัวนั้นจะมีที่นามากหรือน้อย โดยจะเพาะข้าวกกล้าข้าวไว้ในแปลงเพาะกล้าแยกออกจากแปลงที่นาสำหรับดำเพื่อให้ง่ายต่อการถอนกล้าก่อนที่จะย้ายมาปลูกในแปลงนาดำ นางปาดีละฮ์ชาวบ้านจากชุมชนบ้านมาแฮบอกถึงวิธีการทำนาในพื้นที่ตำบลปะลุกาสาเมาะซึ่งมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในแถบนี้ไว้อย่างน่าสนใจ

“...ก่อนที่จะนำกล้าข้าวลงไปดำพื้นที่นาจะมีการไถกลบก่อน 1 ครั้งและไถเพื่อให้ดินร่วนอีก 1 ครั้ง จากนั้นจะถอนกล้าข้าวมัดรวมกันแช่น้ำก่อน 1-2 วัน แล้วจึงเอากล้าไปปักดำโดยไม่ต้องอาศัยเครื่องมือใดๆ เนื่องจากดินร่วนและมีน้ำขังอยู่แล้วทำให้ง่ายต่อการปักดำ .การปักดำกล้าข้าวควรเว้นระยะห่างประมาณ 1 ฟุต แล้วปักเรียงกันเป็นแถวยาวจนสุดที่นา..”

(นางปาดีละฮ์ วันที่ 20 ธันวาคม 2556 : สัมภาษณ์)

การดำรงชีพของชาวบ้านในช่วงนี้ปรับตัวและพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก ซึ่งสะท้อนผ่านประเภทของอาชีพที่ล้วนอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เป็นหลัก ส่วนในเรื่องของความเชื่อนั้นชาวบ้านจะมีเชื่อเรื่องเจ้าที่เจ้าทาง จะมีการกล่าวฝากนาข้าวในตอนที่ถูกเบิกทุ่งกว้างเพื่อใช้เป็นทุ่งนา หลังฤดูเก็บเกี่ยวจะทำ “กาตุรี” (เครื่องเล่น) ถวายเจ้าที่เจ้าทาง การทำนาได้รับผลผลิตที่ดีมาโดยตลอดควบคู่กับการทำกาตุรีถวายเจ้าที่เจ้าทางเรื่อยมาเป็นประจำทุกปี จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. 2505 ได้เปลี่ยนแปลงการทำกาตุรีรูปแบบเดิมที่พึ่งพาเจ้าที่ซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักการศาสนาอิสลามมาสู่การทำกาตุรีรูปแบบใหม่ดังที่นายมะเย็งได้เล่าถึงพัฒนาการของการทำกาตุรีในแต่ละช่วงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางด้านการดำรงชีพและความเชื่อในชุมชนว่า

“...จากคำบอกเล่าของคนแก่เมื่อก่อนมีเรื่องซิริก (การนับถือสิ่งอื่นร่วมกับพระเจ้า) เยอะ อย่างเช่น การทำกาตุรีที่พึ่งพาเจ้าที่ผ่านเครื่องเซ่น การผูกผ้าเป็นสีๆ ตามบ้าน แต่ช่วงหลังดีขึ้นเยอะ ซิริกแทบจะไม่มีแล้ว ลูกหลานได้เรียนศาสนาที่ปอนาะ (โรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม) เรายุคก็เรียนศาสนาที่มีสติ เลยเลิกการเซ่นไหว้เจ้าที่มาเป็นการอ่านยาซีน (บทอัลกุรอาน) ควบคู่กับการขอตออา (พรจากพระเจ้า)..”

(นายมะเย็ง วันที่ 20 ธันวาคม 2556 : สัมภาษณ์)

การทำกาตุรีของชาวบ้านมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การปลูกข้าวและทำอาชีพอื่นได้รับผลผลิตที่ดี รวมถึงการขอให้ชาวบ้านในชุมชนพ้นจากโรคภัยไข้เจ็บและภัยอันตรายต่าง ๆ การทำกาตุรีในยุคหลังทุกคนในหมู่บ้านจะร่วมมือกัน โดยการทำข้าวเหนียวมาเลี้ยงที่ทุ่งนาในวันพุธสุดท้ายของเดือนหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ

ภายในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะ มีการแลกเปลี่ยนแรงงานโดยอาศัยความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ และความสัมพันธ์ต่างตอบแทนเป็นหลัก การสะท้อนถึงวิถีชีวิตที่ต่างต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยรูปแบบของการตอบแทนในการแลกเปลี่ยนแรงงานนั้นไม่ได้อยู่ในรูปแบบของตัวเงินหรือวัตถุ แต่จะเป็นการตอบแทนในรูปแบบของการเลี้ยงอาหาร การแบ่งปันผลผลิต และการหมุนเวียนแรงงานช่วยเหลือกัน ซึ่งถือได้ว่าเป็นสัญญาใจจากคนที่เคยได้รับความช่วยเหลือควรกระทำตอบแทนเมื่ออีกฝ่ายร้องขอ อันเป็นหลักประกันความมั่นคงทางด้านแรงงานระหว่างชาวบ้านในชุมชน โดยส่วนใหญ่การแลกเปลี่ยนแรงงานจะปรากฏให้เห็นในช่วงฤดูการเก็บเกี่ยวซึ่งข้าวในนันทิงหมดจะสุกไล่เสียกัน อีกทั้งยังเป็นช่วงที่เริ่มเข้าสู่ฤดูฝนและเสี่ยงต่อการเกิดความเสียหายต่อข้าว หากมีน้ำท่วมขังที่นาก่อนเก็บข้าวได้หมด คราวเรือนที่มีที่นาลน้อยอาจจะไม่จำเป็นต้องขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน เพียงอาศัยแรงงานในครอบครัวก็สามารถเก็บข้าวได้หมดภายในวันเดียวหรือสองวัน แต่หากคราวเรือนไหนที่มีที่นาหลายแปลงต้องใช้เวลาเก็บข้าวมากกว่าที่ครอบครัวจะทำไหว ก็จำเป็นต้องอาศัยแรงงานจากเครือญาติและ

เพื่อนบ้านในชุมชนมาช่วยเก็บเกี่ยวข้าวและช่วยขนเก็บเข้าเรือนเก็บข้าว ซึ่งการช่วยเหลือกันของชาวบ้านในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะ จะพบเห็นได้ในฤดูเก็บเกี่ยวข้าวหรือการย้ายบ้านซึ่งใช้วิธียกจากอีกที่หนึ่งไปยังที่ใหม่ที่เตรียมไว้

กล่าวได้ว่าวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในยุคก่อนจะอยู่แบบ “ปากะ” (ช่วยเหลือ) กัน ใครมีเหลืออะไรก็จะแบ่งกันกินแบ่งกันใช้และช่วยเหลือกัน สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของสังคมและค่านิยมในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเวลาที่มีการจัดงาน “มาแกปูโละ” (งานเลี้ยง) คนในหมู่บ้านทั้งหมดจะช่วยกันเตรียมความพร้อมทุกด้านก่อนวันงานประมาณหนึ่งเดือน มีการตำข้าวสาร กวนตอ-ตอ (กาลาแม) ผ่าฟืน เตรียมเครื่องปรุงร่ง เก็บและปอกมะพร้าว ฯลฯ ผู้ใหญ่หรืออาวุโสที่มีประสบการณ์รับหน้าที่ปรุงอาหารในโรงเลี้ยงที่จัดแยกส่วนออกมาเพื่อใช้เป็นที่พักประกอบอาหาร ซึ่งทั้งหมดเป็นพ่อครัวที่มีฝีมือและประสบการณ์ เนื่องจากการปรุงอาหารแต่ละครั้งใช้กระทะและหม้อใบใหญ่ จึงมีเฉพาะผู้ชายเท่านั้นที่ทำหน้าที่ตรงนี้ ส่วนผู้หญิงจะทำหน้าที่ในการเตรียมอาหารใส่สำรับเป็นหลัก คนหนุ่มสาวจะรับหน้าที่ในการเตรียมสถานที่หรือดูแลความเรียบร้อยต่างๆ ซึ่งการจัดงานแต่ละครั้งสร้างความสนุกสนานให้แก่บรรดาเด็ก ๆ ในหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีการบอกเล่าอีกว่า การจัดงานมาแกปูโละในสมัยนั้นจะมีมหรสพรอยง์กุละ (หนังตะลุง) ดิเกฮูลูบือตีกา (สีละ) และมีการบือราเราะหาเยาะ (แห่ช้าง) ในงานมาโซะยาวิ (เข้าสู่ันต์) ซึ่งสำหรับคนที่ฐานะและมีเสื่อสายรายอ (เสื่อสายเจ้า) จะใช้ช้าง 3, 5 และ 7 เชือก ตามลำดับฐานะ

กล่าวสรุปได้ว่าวิถีชีวิตการดำรงชีพของชาวบ้านชุมชนชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะ ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2542 แทบจะไม่มีอะไรแตกต่างหรือมีความเหลื่อมล้ำในด้านเทคโนโลยีหรือองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ รูปแบบของการทำกินพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขาบูโดที่เป็นเสมือนเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชุมชนโดยรอบมาอย่างยาวนาน ชาวบ้านยังคงยึดวิถีการพึ่งพาอาศัยแรงงานระหว่างครัวเรือนหรือการใช้สัตว์เลี้ยงจำพวกวัว ควาย ในฤดูทำนาหรือเก็บเกี่ยวข้าวและผลผลิต โดยที่ดินเกือบทั้งหมดถูกใช้เป็นที่อยู่อาศัยและเป็นแหล่งทำกินซึ่งได้รับตกทอดมาจากบรรพบุรุษ หากผู้ใดขาดที่ทำกินชุมชนมีแนวทางช่วยเหลือโดยการให้เช่าหรือเข้ามาดูแลเรือกสวนไร่นาเพื่อแลกกับผลตอบแทนตามที่ตกลงกัน

ช่วงที่ 2 หลังปี พ.ศ. 2542: ภายหลังจากจัดตั้งอุทยานแห่งชาติบูโด - สุโขทัย จนถึงปัจจุบัน

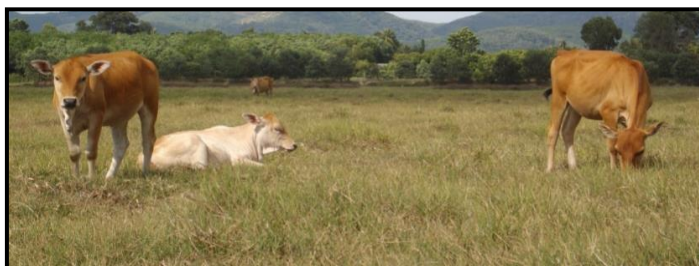
การเลี้ยงสัตว์: อาชีพเสริมเพิ่มความมั่นคงทางอาหาร

การเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะ เกิดขึ้นภายหลังจากการเข้ามาปรับพื้นที่บนเขาบูโดและที่ราบโดยรอบเป็นแหล่งทำกิน เกิดการ

จับจองและรับรู้ถึงเขตที่ดินที่แต่ละคนถือกรรมสิทธิ์ตามการยอมรับของกันและกัน การเลี้ยงสัตว์ในช่วงแรกเน้นไปที่การใช้แรงงานในภาคการเกษตรเป็นหลักพร้อมกับการเพิ่มจำนวนสัตว์เลี้ยงเพื่อการบริโภคในครัวเรือน วัวและควายถือเป็นทรัพย์สินมีค่ามีค่าต่างกันกับรถกระบะราคาแพงในปัจจุบัน เนื่องจากวัวควายเสมือนเป็นแรงงานชั้นเยี่ยมในภาคเกษตรกรรมในแง่ของการผลิต กล่าวคือ ชาวบ้านทั้งหมดใช้วัวและควายในการไถนา ย่ำโคลนในนา ลากเกวียน รวมไปถึงในการคมนาคมขนส่งในระยะแรกที่ยังไม่ถนนอย่างเป็นทางการ หากปริมาณวัวควายมีจำนวนมากพอจะผลิตเพื่อเป็นอาหารในเทศกาลหรืองานบุญภายในชุมชนมากกว่าการส่งไปขายยังพื้นที่อื่น

การเลี้ยงวัวและควายใช้พื้นที่รอบบ้านหรือทุ่งนาเป็นแหล่งอาหารสำคัญ มีบ้างที่จะต้อนวัวควายออกไปหากินยังเขาภูโตในบางครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูทำนาที่ทุ่งหญ้าธรรมชาติโดยรอบถูกแปรสภาพเป็นนาข้าวตามฤดูกาล โดยที่การถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินของชาวบ้านมิได้กันสิทธิ์บุคคลอื่นที่จะนำวัวควายเข้ามากินหญ้าที่ดินของตน ซึ่งถือเป็นการร่วมใช้ทรัพยากรในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์ในภาพรวม เนื่องจากการเลี้ยงวัวควายในช่วงนี้เน้นอาหารที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติเป็นหลัก จึงไม่พบเห็นการปลูกหญ้าที่ใช้เป็นอาหารสัตว์ตั้งที่เป็นที่นิยมในหมู่เกษตรกรในปัจจุบัน สภาพของวัวควายในหน้าแล้งที่มีหญ้าน้อยและเจ้าของมิได้พิถีพิถันในการหาแหล่งหญ้าใหม่จึงมีร่างกายผอม เห็นกระดูก โคนหางตรงสะโพกเป็นเขี้ยวบ่งบอกถึงความขาดแคลนอาหารที่สมบูรณ์ แต่วัวควายเหล่านี้กลับฟื้นฟูสภาพร่างกายได้ภายในเวลาอันรวดเร็วเมื่อได้รับหญ้าอ่อนที่แตกยอดใหม่ในช่วงหน้าฝนเป็นอาหาร

การเลี้ยงวัวควายของชาวบ้านในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลูกาสาเกาะมีทั้งการเลี้ยงแบบปล่อยฝูงสำหรับคนที่มีวัวควายหลายตัว แต่สำหรับชาวบ้านที่เลี้ยงเพียงไม่กี่ตัวจะนิยมเจาะจงเพื่อร้อยเชือกใช้เป็นตัวเชื่อมกับเชือกเส้นยาวที่ต่อกับหลักไม้เพื่อผูกวัวให้มีพื้นที่จำกัดในการหาอาหาร แต่สำหรับควายจะไม่นิยมเจาะจงจึงมีการเลี้ยงแบบปล่อยฝูงเพียงอย่างเดียว ซึ่งการเลี้ยงวัวในช่วงเวลานี้ของชาวบ้านจะมีเพียงวัวสายพันธุ์พื้นบ้านหรือวัวท้องถิ่นที่ทนต่อสภาพอากาศในพื้นที่ การผสมเทียมกับวัวต่างประเทศไม่เป็นที่นิยมหรือปรากฏให้เห็นแต่อย่างใด อันเนื่องมาจากการดูแลจัดการที่มีขั้นตอนและเสี่ยงต่อโรคในพื้นที่ได้ง่ายกว่าวัวบ้าน

ภาพประกอบ 7 วัวที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้เพื่อใช้แรงงานในภาคการเกษตรและใช้เป็นแหล่งอาหารภายในชุมชน

นอกจากวัวและควายที่ชาวบ้านเลี้ยงเอาไว้เพื่อใช้แรงงานและเป็นอาหารภายในชุมชนแล้ว แพะและแกะถือเป็นสัตว์เลี้ยงที่ชาวบ้านนิยมมีไว้ในครอบครัวเกือบทุกครัวเรือน อันเนื่องมาจากเป็นสัตว์ที่เลี้ยงง่าย กินง่าย โตเร็ว และขายพันธุ์ได้รวดเร็ว การเลี้ยงแพะและแกะจะปล่อยให้กินยอดหญ้า ยอดไม้ อยู่ภายในทุ่งนาหรือหมู่บ้าน แต่หากเป็นช่วงที่ชาวบ้านต้องขึ้นไปทำสวนบนเขาบูโตจะต้อนฝูงแพะและแกะขึ้นไปหากินบนเขาบูโตด้วยเช่นกัน เนื่องจากเพื่อสะดวกแก่การดูแลอีกทั้งบนเขาบูโตยังมียอดไม้อ่อนอันเป็นอาหารชั้นเลิศสำหรับแพะและแกะ แพะและแกะของชาวบ้านปะลุกาสาเมาะและบ้านมาแฮจะมีร่างกายอ้วนท้วนอยู่ตลอดเวลาแม้กระทั่งหน้าแล้งที่มีหญ้าน้อย อันเนื่องมาจากการเคลื่อนย้ายฝูงไปหาแหล่งอาหารที่สมบูรณ์บนเขาบูโตทำได้ง่ายและรวดเร็วกว่าฝูงวัวควาย

การเลี้ยงแพะและแกะในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะ ในช่วงเวลาดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อการบริโภคเนื้อเพียงอย่างเดียว การใช้แรงงานหรือการนำขนและหนังมาใช้ประโยชน์อย่างอื่นไม่เป็นที่นิยมและเหมาะสมกับสภาพร่างกายของสัตว์ชนิดนี้ โดยที่การเชือดแพะหรือแกะเป็นอาหารจะพบในเทศกาลสำคัญหรืองานบุญทางศาสนา มากกว่าช่วงเวลปกติ ซึ่งแกงแพะจะเป็นที่นิยมของชาวบ้านมากกว่าแกงแกะ เนื่องมาจากความเข้าใจและความนิยมที่สืบทอดกันมาในพื้นที่ การเลี้ยงแพะและแกะในช่วงนี้จึงเป็นอีกอาชีพหนึ่งของกลุ่มชาวบ้าน นอกเหนือจากการทำการเกษตรอันเป็นผลมาจากการปรับตัวตามสภาพทรัพยากรในพื้นที่จนก่อให้เกิดรูปแบบวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่ทำได้ในชุมชนรอบข้าง

การเลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นอาหารมีจำกัดอยู่แค่เพียง วัว ควาย แพะและแกะ สัตว์เลี้ยงจำพวกเป็ดและไก่ยังเป็นที่นิยมของชาวบ้านเกือบทุกครัวเรือนในชุมชนปะลุกาสาเมาะและชุมชนบ้านมาแฮ โดยรูปแบบการเลี้ยงจะเลี้ยงแบบปล่อยให้หากินอาหารเองตามธรรมชาติ กินเศษอาหารที่เหลือทิ้งจากครัว หรือแม้กระทั่งการกินข้าวปลายรวงที่เหลือจากการเก็บเกี่ยวในทุ่งนา ซึ่งการเลี้ยงในระบบโรงเรือนเชิงพาณิชย์และให้กินอาหารสำเร็จรูปมีปรากฏให้เห็นแม้แต่ครัวเรือนเดียว จึงถือเป็นการใช้ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ที่ชาวบ้านมีก่อให้เกิดแนวทางและการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด

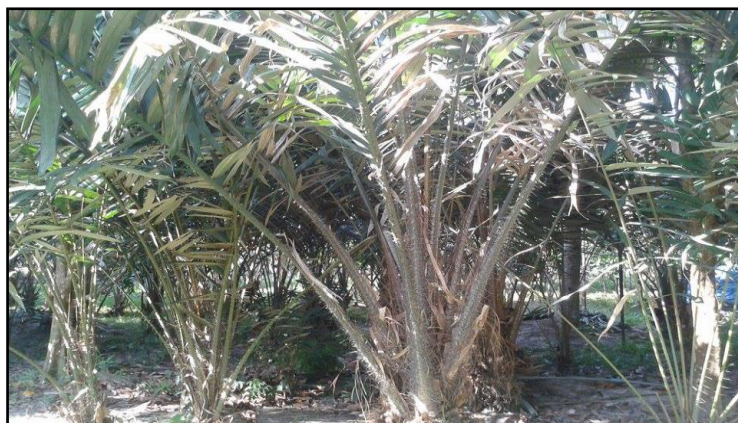
กล่าวได้ว่าการเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะเริ่มต้นจากความต้องการแรงงานในภาคเกษตรกรรมจนนำมาสู่การริเริ่มเลี้ยงวัวควายเพื่อใช้งานเป็นหลัก แต่หากในช่วงวันสำคัญหรือเทศกาลต่าง ๆ สัตว์ที่เลี้ยงเอาไว้บางส่วนจะถูกนำมาเชือดเพื่อประกอบอาหารในชุมชน การเลี้ยงสัตว์มีจำกัดอยู่แต่เพียงสัตว์ใหญ่ที่เอาไว้ใช้แรงงาน แพะ แกะ หรือสัตว์ปีกจำพวกเป็ดไก่ ได้รับความนิยมในการเลี้ยงเอาไว้เป็นอาหารและรายได้เสริมอย่างแพร่หลายในชุมชน โดยทั้งหมดเป็นการเลี้ยงแบบพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในชุมชนเป็นหลัก

การปลูกมะพร้าว ปลูกสละอินโด สวนปาล์มน้ำมัน: อาชีพเสริมเพิ่มความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

ภายหลังการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติบูโด - สุไหงปาดี ชาวบ้านชุมชนบ้านมาแฮ และชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะเริ่มตระหนักถึงความไม่คงทางด้านเศรษฐกิจจากที่เคยพึ่งพาสวนยางพาราและสวนดุซงที่เกือบทั้งหมดตั้งอยู่บนเขาบูโด ข้อจำกัดและกฎระเบียบที่ถูกตราขึ้นส่งผลให้ชาวบ้านทั้งตำบลปะลุกาสาเมาะต้องเร่งปรับตัวเพื่อกำหนดรูปแบบการดำรงชีพภายใต้บริบทที่เปลี่ยนแปลงไป การปรับตัวดังกล่าวปรากฏชัดเจนในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะ ซึ่งฉายภาพออกมาให้เห็นหลากหลายรูป ทั้งการหันไปประกอบอาชีพอย่างอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเกษตรหรือหากเป็นคนที่มีข้อจำกัดจะเลือกปรับตัวแสวงหาอาชีพเสริมที่สามารถสร้างรายได้และไม่ต้องออกจากชุมชนไปยังพื้นที่ห่างไกล

ชาวบ้านในชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะที่มีความเป็นเมืองมากกว่าชุมชนบ้านมาแฮได้รับผลกระทบจากการปรับตัวในครั้งนี้เห็นได้ชัด กล่าวคือ ชาวบ้านเริ่มให้ความสนใจงานในภาคการเกษตรน้อยลงอันเนื่องมาจากข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรและความเจริญทางด้านวัตถุที่หยิบยื่นโอกาส ทางด้านรายได้ที่มากกว่า ชาวบ้านหลายคนจึงออกไปทำงานยังพื้นที่อื่นเป็นพนักงานราชการ พนักงานเทศบาล ผู้รับเหมาก่อสร้าง ธุรกิจบริการ เปิดร้านขายของ เป็นต้น ส่วนที่ดิน สวนยางพารา หรือสวนดุซงที่ตั้งอยู่บนเขาบูโดจะให้คนอื่นเช่าหรือดูแลแทนเพื่อแลกกับรายได้บางส่วนตามที่ได้ตกลงกัน ส่วนที่ดินบนที่ลุ่มและที่ราบรอบบ้านจะปรับเป็นสวนผลไม้ สวนผักสวนครัว และสวนยางพารา ซึ่งสวนยางพาราเมื่อเทียบผลผลิตกับที่ดินบนเขาบูโดแล้วถือว่ายังน้อยกว่ากันมากในแง่ของผลผลิต แต่ถึงอย่างไรก็ตามการปรับพื้นที่รอบชุมชนเป็นแหล่งเพาะปลูกใหม่กลับปรากฏให้เห็นเด่นชัดในชุมชนบ้านมาแฮที่ชาวบ้านส่วนมากยังคงพึ่งพารายได้หลักจากภาคการเกษตร

ชาวบ้านในชุมชนบ้านมาแฮยังคงมีวิถีชีวิตที่ข้องเกี่ยวกับภาคการเกษตร แต่การปรับตัวของชาวบ้านในชุมชนเริ่มทวีมากขึ้นตามลำดับอันเนื่องมาจากการได้รับข้อมูลข่าวสาร รวมถึงบุตรหลานที่ได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนได้ออกไปประกอบอาชีพอย่างอื่นกันเป็นส่วนใหญ่ แต่ในภาพรวมโดยรอบชุมชนและวิถีการดำรงชีพยังคงมีการพึ่งพาความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนหลัก จากเดิมที่เคยพึ่งพาแต่รายได้จากสวนยางพาราและสวนดุซงบนเขาบูโด ชาวบ้านในชุมชนบ้านมาแฮได้หันมาปรับพื้นที่รอบบ้านเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น สละอินโด มะพร้าว ปาล์มน้ำมัน เป็นต้น เพื่อเป็นหลักประกันรายได้แก่ครอบครัวในยามที่มีอาชีพพึ่งพาเขาบูโดได้อีกในอนาคต

ภาพประกอบ 8 สวนสละอินโดของชาวบ้านในชุมชนบ้านมาแฮ

การปรับพื้นที่รอบบ้านมาเป็นสวนผลไม้ตามความถนัดของชาวบ้านสามารถพบเห็นได้ในชุมชนบ้านมาแฮมากกว่าชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะ สละอินโดเป็นผลไม้ที่ได้รับความนิยมจากชาวบ้านในการปลูกเพื่อสร้างรายได้แก่ครอบครัวอันเนื่องมาจากราคาขายที่เป็นแรงจูงใจ การปลูกสละอินโดของชาวบ้านนิยมปลูกเป็นแถวรอบบ้านร่วมกับต้นไม้ชนิดอื่นที่มีอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งแตกต่างกับต้นไม้ชนิดอื่นที่ไม่สามารถปลูกร่วมอยู่ภายใต้ร่มเงาของต้นไม้อื่นที่โตกว่าได้ การที่สวนสละอินโดอยู่ภายใต้การดูแลที่ง่ายของการดูแลที่ไม่ต้องเดินทางไกลอย่างการทำสวนยางบนเขาบูโด ซึ่งการดูแลต้นสละให้ติดผลจำเป็นต้องอาศัยการเอาใจใส่ในการผสมเกสรจากต้นผู้สู่ดอกที่กำลังเบ่งบานในต้นเมีย ซึ่งหากปล่อยให้มีการผสมเองโดยแมลงหรือลมตามธรรมชาติจะได้ผลน้อยหรือแทบจะไม่ได้ผลเลย แม้จะเป็นงานที่ต้องอาศัยความละเอียดปราณีตแต่เมื่อคำนึงถึงรายได้และการเป็นอาชีพที่สามารถอยู่กับบ้านได้จึงเป็นทางเลือกของการปรับตัวด้านการดำรงชีพที่น่าสนใจมากกว่าการไปรับจ้างยังต่างบ้านต่างเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกลุ่มชาวบ้านที่ค่อนข้างมีอายุมากและพลังกำลังเหลือน้อย

แม้สละอินโดจะสร้างรายได้แก่ชาวบ้านในระดับที่น่าพอใจ แต่ด้วยข้อจำกัดในเรื่องของผลผลิตที่ไม่สามารถเก็บขายได้ทุกวัน การปลูกมะพร้าวจึงถูกเลือกเข้ามาปลูกเอาไว้รอบบ้านเพื่อชดเชยรายได้ในแต่ละวัน การปลูกมะพร้าวสามารถปลูกร่วมกับสละอินโดได้ในพื้นที่เดียวกันและสามารถให้ให้ผลผลิตได้พร้อมกัน นายอิลยาสที่ผันตัวเองจากการทำสวนยางบนเขาบูโดมาปลูกสละอินโดร่วมกับมะพร้าวโดยการปรับพื้นที่สวนรอบบ้านที่รกร้างได้เล่าถึงรายได้ที่ได้รับอย่างน่าสนใจว่า

“...สละอินโดและมะพร้าวสามารถสร้างรายได้ได้ดี แต่ต้องดูแลเอาใจใส่หน่อย เพราะต้นสละมีหนาม ส่วนมะพร้าวก็ต้องใช้ลิงในการเก็บจากบนต้น ผลผลิตที่ได้จะมีแม่ค้ามารับถึงบ้าน อาชีพนี้ถือว่าทดแทนรายได้จากสวนยางบนเขาบูโดได้เป็นอย่างดี..”

(นายอิลยาส วันที่ 20 ธันวาคม 2556 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 9 สวนมะพร้าวแหล่งรายได้เสริมของชาวบ้านในชุมชนบ้านมาแฮ

แม้การปลูกสละอินโตและการทำสวนมะพร้าวจะมีมากในชุมชนบ้านมาแฮ แต่สำหรับการปลูกปาล์มน้ำมันกลับได้รับความสนใจจากทั้งชาวบ้านในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปลุกสาเมาะ ซึ่งสวนปาล์มน้ำมันจะมีการปลูกเอาไว้ที่สวนท้ายหมู่บ้านมากกว่าจะปลูกเอาไว้รอบบ้านเหมือนอย่างสละอินโตหรือมะพร้าว เนื่องจากปาล์มน้ำมันต้องใช้พื้นที่และความสมบูรณ์ของธาตุอาหารในดินมากกว่าอีกทั้งสวนปาล์มน้ำมันจำเป็นต้องใช้พื้นที่มาก ชาวบ้านที่ทำสวนปาล์มน้ำมันจึงค่อนข้างมีการถือครองที่ดินมากกว่าคนอื่น ๆ ในชุมชน ซึ่งที่ดินดังกล่าวเกือบทั้งหมดได้รับมาจากบรรพบุรุษและอีกบางส่วนได้จากการซื้อขายระหว่างชาวบ้านด้วยกัน สวนปาล์มน้ำมันทั้งหมดเจ้าของสวนเป็นผู้ดูแลเองทั้งหมดมิได้ปล่อยให้คนอื่นเช่าดังเช่นสวนยางพาราบนเขาบูโต อาจมีการจ้างแรงงานบ้างในช่วงของการตัดทะลายปาล์มหรือในช่วงของการใส่ปุ๋ยบำรุง ผลผลิตปาล์มน้ำมันที่ได้จะนำส่งโรงงานหรือหากเป็นช่วงที่ผลผลิตเป็นที่ต้องการของตลาดจะมีพ่อค้ามารับซื้อถึงในสวน รายได้จากสวนปาล์มน้ำมันถือว่าอยู่ในระดับที่น่าพอใจเมื่อเทียบกับการกรีดยางหรือการทำนาที่ให้ผลผลิตเพียงปีละครั้งและสิ้นเปลืองแรงงานมากกว่า แต่หากครอบครัวใดที่มีทั้งสวนปาล์มและสวนยางพาราถือได้ว่าเป็นคนที่มีฐานะดีในชุมชน

ภาพประกอบ 10 สวนปาล์มน้ำมันแสดงถึงฐานะและความมั่นคงในการดำรงชีพของชาวบ้าน

การทำสวนของชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะ ในอดีตก่อนการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด - สุไหงปาตี จะอยู่บริเวณเขาบูโดเป็นส่วนใหญ่ แต่หลังจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติจนกระทั่งปัจจุบัน ชาวบ้านได้หันมาทำสวนบริเวณบ้าน ตัวอย่างของการปลูกมะพร้าวและสละอินโดไว้รอบพื้นที่ว่างบริเวณบ้านผลมาจากการปรับตัวภายใต้ข้อจำกัดในการเข้าถึงความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ โดยในเบื้องต้นเป็นการปลูกเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางอาหาร จนเมื่อมีความชำนาญและรู้จักช่องทางจัดจำหน่ายจึงยกระดับมาสู่การปลูกเพื่อขายผลผลิตสร้างรายได้สู่ครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งปาล์มน้ำมันที่กลายมาเป็นรายได้ที่สร้างความมั่นคงให้แก่ชาวบ้านทดแทนการขาดหายไปของรายได้จากสวนยางพารา

การจัดการทรัพยากรในชุมชนปะลุกาสาเมาะ

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีพของชาวบ้านในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะ วิธีการดำรงชีพที่ผ่านบอกกล่าวถึงการอยู่ร่วมแบบพึ่งพากับธรรมชาติได้เป็นอย่างดี จารีตประเพณีในชุมชนสะท้อนผ่านคำสอนและวิถีปฏิบัติของการอนุรักษ์ในกระบวนการจัดการทรัพยากรในชุมชน การคำนึงถึงความคุ้มค่าและผลกระทบต่อการใช้ทรัพยากรถูกผนวกเป็นตั้งปณิธานที่ชาวบ้านยึดถือ แนวทางดังกล่าวสะท้อนผ่านวิถีคิดและแนวทางปฏิบัติ ดังเห็นได้จากการที่จะตัดต้นไม้เพื่อมาสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยจะเกิดขึ้นได้หลังจากพิจารณาแล้วว่าต้นไม้หนึ่งต้นมีความพอต่อการสร้างบ้านหนึ่งหลัง แต่หากต้นไม้มีขนาดใหญ่เกินกว่าความต้องการ จำเป็นต้องประกาศแก่เพื่อนบ้านที่มีความประสงค์จะสร้างที่อยู่อาศัยมาร่วมแบ่งปันไม้ ซึ่งถือเป็นวิถีคิดและแนวทางปฏิบัติที่ผ่านการกลั่นกรองจนตกผลึกถึงวิธีใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่าเพื่อให้เกิดการดำรงชีพที่ยั่งยืน อีกทั้งการอนุรักษ์สัตว์ป่าอันเป็นตัวชี้วัดถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรถูกผนวกพร้อมกับหลักความ

เชื่อในศาสนาอิสลามที่ชาวบ้านนับถือ เช่น การไม่ฆ่านกเงือกที่เป็นสัตว์สงวน การไม่ล่าตัวเงินตัวทอง หรือแม้กระทั่งการนำสัตว์เลื้อยคลานมาประกอบอาหาร เป็นต้น นายเปาะจิ ดือราแม ได้สะท้อนวิถีการจัดการทรัพยากรในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะ ว่า

“...เราไม่ตัดไม้ใหญ่เกินความจำเป็น แม้แต่ไม้เล็ก ๆ ก็ไม่ตัด ต้นไม้ทุกต้นมีคุณค่า มีความสำคัญต่อเราทั้งสิ้น สัตว์ป่าก็เช่นกัน เราจะไม่ล่าหรือทำร้ายสัตว์ที่ศาสนาไม่อนุญาต ..”

(นายเปาะจิ ดือราแม วันที่ 20 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ชุมชนบ้านมาแฮยังมีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนบ้านมาแฮ กองทุนการเงินอิสลาม วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกลุ่มนี้เพื่อช่วยเหลือประชาชนที่อยู่ในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนใกล้เคียงในตำบลปะลุกาสาเมาะที่ต้องการออมเงินตามหลักศาสนาอิสลาม เงินที่ได้รับจากการฝากของสมาชิกนั้นจะนำไปต่อยอดเพื่อให้ได้กำไรและคืนให้แก่สมาชิกเมื่อครบกำหนดเวลาหรือกรณีที่ต้องมีการใช้เงินอย่างเร่งด่วนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในครัวเรือน เช่น เมื่อมีสมาชิกในครัวเรือนเสียชีวิตจำเป็นต้องใช้เงินอย่างเร่งด่วน ทางออมทรัพย์จะมีเงินช่วยเหลือนอกเหนือจากที่สมาชิกได้ออมเอาไว้ และเมื่อมีความจำเป็นในกรณีจะสร้างที่อยู่อาศัยหรือสำหรับทุนการศึกษาของบุตรหลาน สมาชิกสามารถไปถอนเงินจากกลุ่มออมทรัพย์ได้ เป็นต้น

การปรับตัวของครัวเรือนเกษตรกรภายใต้ทุนของการดำรงชีพ

ความสำคัญของทุนประเภทต่าง ๆ ต่อการดำรงชีพ ไม่ว่าจะเป็นทุนมนุษย์ ทุนทางกายภาพ ทุนการเงิน ทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นที่ยอมรับของนักวิชาการด้านการพัฒนาสังคมชนบท โดยมีความเห็นว่าหากมีการจัดการทรัพยากรเหล่านี้ได้อย่างเหมาะสม จะทำให้ครัวเรือนมีทางเลือกในการปรับตัวในการดำรงชีพ เพื่อลดความเปราะบางให้ชุมชนสามารถอยู่ได้โดยไม่ลำบากและชุมชนควรมีการปรับตัวในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดภายในชุมชนที่ควรคำนึงถึงประโยชน์ของคนในชุมชนเป็นหลัก ในการศึกษาครั้งนี้ได้ขอค้นพบเกี่ยวกับการปรับตัวในการดำรงชีพของชาวบ้านในตำบลปะลุกาสาเมาะที่พยายามปรับตัวเพื่อการอยู่รอดในปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับฐานทรัพยากรเพื่อตอบสนองการดำรงชีพของคนในชุมชน โดยจะจำแนกตามประเภทของทุนดังต่อไปนี้

ทุนมนุษย์

แรงงานคนในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะ มีบทบาทที่สำคัญมากในการดำรงชีพในการประกอบอาชีพเกษตรกรและการประกอบอาชีพเสริมอื่น ๆ ของชุมชน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ขณะที่การพัฒนาความทันสมัยมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ภาคเกษตร มีการสร้างความสะดวกสบายในการคมนาคมเพื่อมุ่งเสริมประสิทธิภาพในการผลิตส่งผลดีแก่เกษตรกร

เพื่อความอยู่รอดของเกษตรกรการที่ประกอบอาชีพทำสวนยางพาราและทำนาเพียงอย่างเดียว อาจจะไม่เพียงพอต่อความต้องการของสมาชิกในครัวเรือน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องที่สมาชิกในครัวเรือน ต้องหาอาชีพเสริม พัฒนาทักษะพิเศษเพื่อสร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้นให้แก่ครัวเรือน สมาชิกจำเป็นต้อง ศึกษาเรียนรู้และพัฒนาทักษะของตนเองเพื่อให้เป็นที่ต้องการในงานด้านฝีมือหรือแรงงานจาก ภายนอกชุมชน เช่น แรงงานก่อสร้าง ช่างฝีมือแกะสลักไม้ เป็นต้น ยังไงก็ตามในชุมชนยังมี แรงงานที่ว่างงานอยู่บ้าง ทั้งในลักษณะเต็มตัวหรือแอบแฝง ที่ไม่ได้รับความสนใจจะดึงเข้ามาอยู่ ในภาคเกษตรและอาชีพอื่น บางรายต้องออกไปใช้แรงงานยังต่างประเทศเพื่อหารายได้เข้ามาสู่ ครัวเรือน

ทุนทางกายภาพ

ทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะ คือที่ดิน ที่ดินเป็นที่ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ที่หลากหลายและแปรเป็นทุนอย่างอื่นได้ ชุมชนในตำบล ปะลุกาสาเมาะมีการใช้ประโยชน์จากที่ดินยังคงเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ในอดีตจนถึง ปัจจุบันที่ดินจะถูกนำมาใช้ประโยชน์ในภาคเกษตรโดยใช้สำหรับการทำสวนยางพารา สวนผลไม้ แบบผสม (สวนดุง) การทำนาและการเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก ในปัจจุบันการใช้ที่ดินจะเพิ่มมากขึ้น ตามจำนวนการเพิ่มของประชากร เช่น การซื้อที่ดินเพิ่มเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยและการทำสวนเพื่อ ความมั่นคงของครัวเรือนในอนาคต นอกจากนั้นยังมีการเปลี่ยนที่นาเป็นการทำสวนยางหรือ สวนปาล์มแทนการทำนา โดยชาวบ้านจะซื้อข้าวสารมาใช้ในครัวเรือนแทนการทำนากินเอง แต่ก็ ยังมีชาวบ้านที่ยังไม่ละทิ้งการทำนา ตำบลปะลุกาสาเมาะมีที่ดินจำกัด การจะหาที่ดินในการสร้าง ที่อยู่อาศัยค่อนข้างลำบากมาก ราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้น ส่งผลให้คนรุ่นหลังต้องออกไปสร้างที่อยู่ อาศัยในพื้นที่อื่นซึ่งที่ดินยังมีราคาไม่สูงและเหมาะที่จะสร้างที่อยู่อาศัย ผลกระทบตรงนี้คือ สมาชิกชุมชนต้องย้ายภูมิลำเนาไปอยู่ที่อื่นแทนที่จะได้อยู่ใกล้ชิดกับเครือญาติและเป็นกำลัง แรงงานสำคัญในชุมชน

ทุนทางธรรมชาติ

การดำรงชีพของชาวบ้านในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะ แหล่ง ที่สำคัญและมีอิทธิพลคือ ทุนทางธรรมชาติที่โดยปกติการดำรงของชาวบ้านขึ้นอยู่กับทรัพยากร ต่าง ๆที่ได้รับจากธรรมชาติ เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ ทรัพยากรป่าไม้ สภาพอากาศและอัตราการ เปลี่ยนแปลงของความหลากหลายทางชีวภาพ (อาแว มะแสะ และคณะ, 2550) ชาวบ้านในตำบล ปะลุกาสาเมาะจะใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติเป็นหลักในการประกอบอาชีพ เช่น การทำนาต้อง อาศัยแหล่งน้ำฝน เนื่องจากบ้างหมู่บ้านระบบชลประทานไม่มี มีแต่บึงที่มีน้ำไม่เพียงพอในการที่ จะใช้ทำนา ดังนั้นแล้วชาวบ้านจึงต้องอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียวในการทำนา ซึ่งชาวบ้านจะมี การทำนาเพียงปีละ 1 ครั้งเท่านั้น แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของชุมชนในตำบล ปะลุกาสาเมาะอีกอย่างหนึ่งคือ ที่ดิน ที่ใช้ในการเพาะปลูก ทำสวนยาง สวนผลไม้แบบผสม (สวน ดุง) ที่เป็นเสมือนแหล่งรายได้หลักของคนในชุมชน

ทุนการเงิน

การดำเนินชีวิตประจำวันในปัจจุบันจะปฏิเสธไม่ได้เลยว่าเงินมีความสำคัญมาก สำหรับการดำเนินชีวิตของครัวเรือน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการดำรงชีพในยุคปัจจุบัน ครัวเรือนจำเป็นต้องมีเงินตราหรือเงินออมที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ในการตอบสนองความต้องการของสมาชิกในครัวเรือน ทุนการเงินไม่จำเป็นต้องเป็นตัวเงินเพียงอย่างเดียวแต่ยังมีสิ่งอื่นที่สามารถแปรสภาพให้เป็นตัวเงินได้และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีพในรูปแบบต่างๆ ได้หากเปรียบเทียบกันแล้วในอดีตนั้นเงินตราไม่ได้มีความสำคัญเท่ากับปัจจุบันนี้ เนื่องจากระบบการดำรงชีพในอดีตจะเป็นระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของกันและกันและเพื่อการยังชีพ แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปการมีระบบตลาดเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีพของครัวเรือน ครัวเรือนจึงต้องปรับตัวในการดำรงชีพที่มีเงินตราในการแลกเปลี่ยนเป็นหลัก เงินตราเปรียบเสมือนตัวกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าต่างๆ ในการดำรงชีพของครัวเรือน และในปัจจุบันได้ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในชุมชนด้วย เช่น การช่วยเหลือหรือต้องการแรงงาน จำเป็นที่จะต้องจ่ายค่าแรงงานด้วยเงินตราจะมากขึ้นแล้วแต่ผู้จ้างจะให้หรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับผู้ใช้แรงงานเรียกร้องมา

ชุมชนจึงจำเป็นต้องมีการออมและการเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อใช้ในการดำรงชีพ โดยที่ชุมชนต้องมีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ตามหลักอิสลามขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการช่วยครัวเรือนในการปรับตัวเพื่อดำรงชีพเป็นไปอย่างราบรื่นและเต็ตร้อนในอนาคต

ทุนทางสังคม

ลักษณะการเข้าถึงทุนทางสังคมเพื่อการดำรงชีพชาวบ้านในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะ ที่เป็นเสมือนจุดเริ่มต้นและแรงผลักดันที่ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลง เหตุการณ์ต่างๆ ที่ปรากฏให้เห็น เช่น การปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน การร่วมมือเครือข่ายการรวมกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่มีส่วนในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน สามารถสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนนำมาใช้ในการเข้าถึงทรัพยากร

ชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะในอดีตพื้นที่ที่ดินทำกินของชุมชนเพื่อการดำรงชีพยังไม่ได้ถูกแบ่งแยกให้แก่ลูกหลานนั้น แต่ละครัวเรือนครอบครองแค่เพียงพอต่อการดำรงชีพภายในครัวเรือน สภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน อาจเพราะในชุมชนเองมีแต่เครือญาติที่สร้างที่อยู่อาศัยติด ๆ กัน มีความรักและความสามัคคี ระบบของเงินตรายังไม่มีบทบาทต่อการดำรงชีพมากนัก สังคมภายในชุมชนมีความไว้วางใจในการช่วยเหลือกันภายในชุมชน ซึ่งชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะ มีวิถีชีวิตที่เป็นระบบเครือญาติพึ่งพาอาศัยกันและกันเป็นทุนเดิมตั้งที่นางมะเนาะได้เล่าให้ฟังว่า

“...เมื่อมีงานแต่งงานหรืองานบุญต่าง ๆ เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ชาวบ้านที่นี่จะมาอยู่กิน บ้านงานเป็นอาทิตย์ก่อนงานและอยู่ต่อจนงานเสร็จ คอยเก็บกวาดหลังงานเสร็จปัจจุบันก็ยังเป็น เช่นนั้น..”

(นางมะเนาะ วันที่ 20 มกราคม 2557 : สัมภาษณ์)

ปัจจุบันชาวบ้านในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะ บางส่วนได้ออกไปเรียนหนังสือและทำงานนอกหมู่บ้าน ซึ่งหากมองในแง่ดียังเป็นการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนปะลุกาสาเมาะและชุมชนภายนอกที่มีความพร้อมที่สามารถเกื้อหนุนชาวบ้านได้ รูปแบบของการดำรงชีพได้ดำเนินการปรับปรุงให้สร้างคุณประโยชน์ต่อชุมชนให้มากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์ความรู้ด้านการเกษตรที่ชาวบ้านพอมีพื้นฐานที่ติดอยู่แล้วเป็นทุนเดิม

4. ปัญหาและอุปสรรคของการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนตำบลปะลุกาสาเมาะ

การปรับตัวเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชาวบ้านในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะช่วงที่ 1 ก่อนมีการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติบูโด - สุไหงปาดี ปี พ.ศ. 2542 ต้องอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก ดังนั้นหากปีใดฝนแล้งหรือต้องประสบกับปัญหาน้ำท่วมในพื้นที่ผลิตที่ได้จะได้รับความเสียหายและมีปริมาณลดลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำนาข้าวที่อาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว ซึ่งการแก้ปัญหาของชาวบ้านไม่ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรม เห็นแต่เพียงการปรับตัวตามสภาพทรัพยากรธรรมชาติ ฤดูกาล หรือองค์ความรู้ที่มีเป็นต้น เช่น การออกหาปลาในฤดูตามหนองบึงดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น

ตามมุมมองของชาวบ้านในช่วงเวลาดังแต่อดีตจนถึงก่อนปี พ.ศ. 2542 แม้ความสะดวกในเรื่องการคมนาคมขนส่งจะน้อยและไม่รวดเร็วเท่ากับปัจจุบัน แต่ปัญหาในเรื่องความกังวลในความมั่นคงทางอาหาร สภาพเศรษฐกิจ หรือการเมือง แทบจะไม่มีผลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเรื่องที่ดินทำกินที่ชาวบ้านสามารถตัดป่าถางพงเอาได้ตามความต้องการหากพื้นที่นั้นไม่มีใครจับจองหรือถือกรรมสิทธิ์ในเชิงวัฒนธรรมที่ชาวบ้านเคารพและให้การเชื่อถือ แต่หากจะมองว่าชาวบ้านมีความรู้หรือมีการศึกษาน้อยตามทัศนะในปัจจุบัน ยิ่งเป็นการมองที่ออกห่างจากความเป็นจริง อันเนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวชาวบ้านมีการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาสู่คนรุ่นใหม่ในสังคมผ่านทางผู้อาวุโสที่เปรียบเสมือนผู้ประสาทวิชาการดำรงชีพแก่ชาวบ้าน ศาสตร์ทุกอย่างที่ถ่ายทอดออกมาสามารถจับต้องและใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ชาวบ้านจึงไม่มองว่าตนเองต้องความรู้หรือมองว่าการขาดความรู้แบบมุมมองของคนภายนอกจะเป็นอุปสรรคในการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของตน ซึ่งพอจะกล่าวสรุปได้ว่าการดำรงชีพของชาวบ้านชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะช่วงที่ 1 ก่อนมีการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ

บูโต - สุโขทัย ปี พ.ศ. 2542 มีความยั่งยืน หากปราศจากการรื้อฟื้นหรือการจำกัดสิทธิ์จากภายนอก แต่ความมั่นคงดังกล่าวพร้อมที่จะถูกสั่นคลอนได้ตลอดเวลาเมื่อความเจริญและวิถีชีวิตแบบคนเมืองที่เน้นความสำเร็จในรูปของเงินตรา เกียรติยศ และชื่อเสียง เข้ามามีบทบาทในการชี้นำชาวบ้านโดยขาดการเคารพในวิถีดั้งเดิมที่เปรียบเสมือนต้นทุนชีวิตของชุมชน

การสั่นคลอนวิถีชีวิตของชาวบ้านเร่งให้ชุมชนต้องปรับตัวอย่างเร่งด่วนภายใต้ นโยบายจากส่วนกลางภายหลังการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติบูโต - สุโขทัย ในปี พ.ศ. 2542 การปรับตัวในครั้งนี้เป็นภาวะบังคับที่ไม่คุ้นเคย ขาดประสบการณ์ และมีอาจหลีกเลี่ยงได้ การต่อสู้เพื่อช่วงชิงกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกินระหว่างรัฐที่มองในมุมมองของการอนุรักษ์ แต่ขาดความเคารพในวิถีชุมชนพื้นถิ่นและชาวบ้านที่รู้สึกเหมือนถูกช่วงชิงความมั่นคงและทิ้งให้เผชิญปัญหาเพียงลำพัง เกิดความยึดเยื้อ มีอาจกำหนดกรอบเวลาหรือหาข้อสรุปได้ อีกทั้งสภาวะทางเศรษฐกิจและความเป็นเมืองที่เข้ามาเปลี่ยนวิถีคิดของชาวบ้านให้มีการพึ่งพาเงินตรามากขึ้น ประกอบกับสถานการณ์ทางการเมืองและความไม่สงบในพื้นที่ชดกระหน้าซ้ำเติมให้ชาวบ้านต้องประสบกับอุปสรรคในการปรับตัวมากเกินไปที่แต่ละคนจะรับมือไหวได้

ความร่วมมือในการต่อสู้เพื่อขอคืนสิทธิ์ในที่ดินทำกินได้รับการดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่วันแรกจนถึงปัจจุบัน แม้บางช่วงเวลาต้องหยุดชะงักเนื่องจากมีปัญหาในเรื่องของแนวทางและความปรอดภัยที่พร้อมจะเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ในพื้นที่ได้ตลอดเวลา การที่ปัญหาทับซ้อนในที่ดินทำกินของชาวบ้านถูกหมักหมมมาอย่างยาวนานและซ้ำเติมด้วยภาวะเศรษฐกิจการเมือง ชาวบ้านหลายคนจึงหาทางออกด้วยการประกอบอาชีพเสริมควบคู่กับการทำการเกษตร หรือหลีกเลี่ยงจากอาชีพเดิมที่มีความคุ้นชินไปสู่อาชีพใหม่ที่สร้างรายได้ให้มากกว่าแม้จะต้องย้ายถิ่นฐานชั่วคราวหรือถาวรก็ตาม

การแก้ปัญหาด้วยการย้ายถิ่นออกจากพื้นที่ของชาวบ้านบางส่วนเป็นเพียงกระบวนการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า กล่าวคือ ชาวบ้านกลุ่มนี้ยังคงมีความผูกพันกับชุมชนและยังคงมีพ่อแม่ ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน ที่ยังคงทำหน้าที่ในการเรียกร้องอยู่ อีกทั้งชาวบ้านในพื้นที่ยังคงให้ความเคารพในกรรมสิทธิ์ของที่ดินทำกินดังที่เคยมีมาในอดีต และไม่เคยปรากฏเหตุการณ์แย่งชิงหรือยกยอกที่ดินทำกินระหว่างชาวบ้านด้วยกัน

ดังนั้นการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะ หรือชุมชนอื่นในพื้นที่อุทยานแห่งชาติบูโต - สุโขทัย หลังการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติบูโต - สุโขทัย ในปี พ.ศ. 2542 ยังคงอยู่ในช่วงของการปรับเปลี่ยนไปสู่การได้รูปแบบที่มีความมั่นคงอันเป็นผลลัพธ์จากการปรับตัวตามสถานการณ์ ทุ การเมือง เศรษฐกิจ และความเปราะบางทางสังคม การด่วนสรุปว่าการปรับตัวของชาวบ้านในครั้งนี้มีความมั่นคงหรือไม่มีความมั่นคงยังมีอาจกระทำได้อันเนื่องจากกระบวนการต่าง ๆ ยังคงอยู่ในขั้นของการกำลังดำเนินอยู่ ส่วนภาพที่เห็นนั้นเป็นเพียงแค่ฉากหนึ่งที่เป็นผลมาจากการปรับตัวมิใช่บทสรุปสุดท้ายแต่อย่างใด

5. ข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นของชุมชน

การลงศึกษาในพื้นที่วิจัยเพื่อทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจากเกษตรกรและชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในตำบลปะลุกาสาเมาะ ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้คำแนะนำเพื่อนำมาสู่การปรับเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืนภายใต้ข้อจำกัดทางด้านทรัพยากร ดังนี้

1) พื้นที่ทำกิน

ด้วยข้อจำกัดด้านการใช้พื้นที่ในภาคการเกษตรภายหลังจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาตี ส่งผลโดยตรงให้ชาวบ้านต้องเร่งปรับตัวเพื่อให้สามารถดำรงชีพได้ภายใต้ที่ดินที่ถือครอง หรืออาจกล่าวได้ว่าชาวบ้านต้องค้นหาแนวทางวิธีการในการใช้ประโยชน์จากที่ดินที่มีให้เกิดความคุ้มค่าและยั่งยืนมากที่สุด แต่จากการปรับปรุงพื้นที่รอบบ้านเพื่อใช้ในการปลูกยางพาราหรือผลไม้ นานาชนิดพบว่าคุณภาพดินไม่สมบูรณ์เพียงพอ จึงมีความจำเป็นจะต้องเร่งปรับปรุงคุณภาพของดินอย่างเร่งด่วน

การใช้พื้นที่ให้คุ้มค่าสมควรจำกัดอยู่แค่เพียงการปลูกพืชเพียงอย่างเดียว การเลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นอาหารในครัวเรือนสมควรจะได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่ ทั้งการเลี้ยงโค กระบือ แพะ แกะ เป็ด ไก่ เป็นต้น ทั้งนี้มูลได้จากการเลี้ยงสัตว์ยังสามารถนำไปผลิตเป็นปุ๋ยเพื่อนำมาใช้ในไร่สวนไม้ผล หรือใช้ในการบำรุงดินได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังมีค่าใช้จ่ายน้อยและชาวบ้านสามารถทำเองได้ หรือหากมีการส่งเสริมให้ชาวบ้านเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพหลักก็สามารถทำได้ แต่ทั้งนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องเข้ามาให้ความรู้ และหาตลาดรองรับผลผลิตอย่างเป็นรูปธรรม การทำโครงการส่งเสริมอาชีพและสลายไปเมื่อหมดงบประมาณเป็นสิ่งที่ชาวบ้านกังวล และหากจะมีโครงการเกิดขึ้นจริงสมควรให้คนในพื้นที่ที่มีการศึกษาเข้ามาดูแลมากกว่าการที่ชาวบ้านมีบทบาทเพียงการสนองตามนโยบายของหน่วยงานต่างๆ เหมือนดังที่ผ่านมา

2) อาชีพทางเลือกภายใต้ทรัพยากรที่มี

ต้นทุนของชาวบ้านที่มีไม่เท่ากันนำมาสู่การแสวงหาอาชีพที่หลากหลายนอกเหนือจากการทำงานในภาคการเกษตร แต่อาชีพที่อยู่นอกเหนือภาคการเกษตรของชาวบ้านเกือบทั้งหมดต้องใช้พลังกำลังในการหารายได้ เช่น คนงานก่อสร้าง เย็บผ้าคลุมผู้หญิง ตัดผมชาย เป็นต้น ซึ่งในยามเจ็บป่วยหรือไม่มีงานป้อนเข้ามารายได้ส่วนนี้จะหายไป ดังนั้นทางชุมชนสมควรจะพัฒนาอาชีพของชาวบ้านในการสร้างสรรค์วิถีดุติบที่มีในชุมชนมาสู่การแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า เช่น แปรรูปผลไม้ชนิดต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนเป็นผลไม้อบแห้ง ผลไม้กวน ผลไม้ดอง เป็นต้น

ส่วนชาวบ้านที่มีการศึกษาหรือได้ออกไปทำงานนอกพื้นที่และนำรายได้มาสู่ครอบครัวในชุมชนอย่างต่อเนื่อง จำเป็นต้องเข้ามาให้ความรู้แก่คนในชุมชนให้ตระหนักถึงคุณค่าของการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มวัยรุ่นที่มีเวลาและพลังกำลังแข็งแรงแต่อยู่ในภาวะที่เสี่ยงต่อ

อบายมุขและสิ่งเสพติด ทั้งนี้ชาวบ้านเชื่อว่าการซื้อแะโอกาสในการแสวงหารายได้แก่คนในชุมชนจะนำมาสู่การเกิดรูปแบบการดำรงชีพที่หลากหลายและเกื้อกูลให้ชาวบ้านที่ยังอยู่ในชุมชนสามารถมีวิถีชีวิตที่ดีและมีคุณภาพอย่างยั่งยืนได้

3) แนวทางการพัฒนาชุมชน

ชาวบ้านมีความต้องการให้แนวทางการพัฒนาชุมชนสอดคล้องกับวิถีชีวิต ประเพณีจารีต วัฒนธรรมและศาสนา โดยชาวบ้านมองว่ามัสยิดและโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามสมควรได้รับการสนับสนุนและผลักดันขึ้นเป็นสถาบันหลักควบคู่กับหน่วยงานภาครัฐ เนื่องจากทั้งมัสยิดและโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเป็นผลผลิตจากภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของชาวบ้าน และบ่งบอกถึงความเป็นตัวตนที่แท้จริงของชาวบ้านได้มากกว่าหน่วยงานของรัฐ แต่ที่ผ่านมาทั้งมัสยิดและโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามมีบทบาทแค่เพียงภาคพิธีกรรมซึ่งมีรูปแบบตายตัวและมิได้สร้างความเปลี่ยนแปลงในเชิงของการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีแก่ชุมชน

กล่าวสรุปได้ว่า การปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนในตำบลปะลุกาสาเมาะ ก่อนจัดตั้งอุทยานแห่งชาติบูโด - สุไหงปาตี ในปี พ.ศ.2542 ขึ้นอยู่กับธรรมชาติหรือสภาพทรัพยากรเป็นหลัก และเป็นการปรับตัวแบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่เร่งรีบ และอาศัยองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาทั้งหมดจากภายในชุมชน ส่งผลให้ได้รูปแบบการดำรงชีพที่มีความมั่นคงและยั่งยืน ซึ่งแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนหลังจัดตั้งอุทยานแห่งชาติบูโด - สุไหงปาตี ในปี พ.ศ. 2542 จนถึงปัจจุบันที่ต้องพึ่งพาปัจจัยจากภายนอก ทั้งในแง่ของความรู้และเครื่องมือทำกินที่ทันสมัย อีกทั้งภาวะความผันแปรทางการเมืองได้เข้ามามีบทบาทสำคัญ ซึ่งส่งผลให้การปรับตัวในช่วงนี้แตกต่างจากในอดีตที่ผ่านมาอย่างเห็นได้ชัดและมีอาจด่วนสรุปได้ว่ามีความยั่งยืนเพียงใด

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง “การปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติบูโด – สุโขทัย ภาติศึกษา: ชุมชนในตำบลปะลูลาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส” เป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการปรับตัวที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพของชาวบ้านในชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรที่ดินที่อยู่ในบริเวณเขตอุทยานแห่งชาติอุทยานแห่งชาติบูโด – สุโขทัยเป็นหลัก เนื้อหาของการศึกษาเน้นการทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของการดำรงชีพของเกษตรกรในชุมชนตำบลปะลูลาสาเมาะ ใน 2 ช่วงเวลา ตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ.2542 ก่อนการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติและภายหลังปี พ.ศ.2542 หลังจากมีการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ ทำให้ที่บ่ที่ดินทำกินของชาวบ้านในชุมชนตำบลปะลูลาสาเมาะ ส่งผลให้ต้นยางที่แก่แล้วไม่สามารถตัดโค่นและปลูกใหม่ทดแทนได้ ทำให้ชาวบ้านในตำบลปะลูลาสาเมาะต้องปรับเปลี่ยนหรือหาอาชีพเสริมอย่างอื่นในการเลี้ยงชีพ เพื่อตอบสนองความต้องการและความอยู่รอดของตนเองและครอบครัว

ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการสังเกตการณ์ (Observation) ซึ่งได้ทำการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน 15 คน ประกอบด้วย กลุ่มผู้นำชุมชนทั้งด้านการปกครองและด้านศาสนาที่มีบรรพบุรุษตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชนไม่น้อยกว่า 20 ปี และมีอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป จำนวน 5 คน กลุ่มผู้ประสบปัญหาพื้นที่ทำกินทับซ้อนจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุโขทัย ระหว่าง พ.ศ. 2542 – พ.ศ. 2556 จำนวน 5 คน และกลุ่มผู้ที่ได้ผลกระทบจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุโขทัย ระหว่าง พ.ศ. 2542 – พ.ศ. 2556 มีอายุตั้งแต่ 20 ปี ขึ้นไป จำนวน 5 คน ประกอบด้วยกลุ่มผู้เช่าสวนยางพารา สวนดุขงหรือที่ดิน 1คน กลุ่มรับจ้างทำสวน 2 คน และกลุ่มผู้ที่ต้องพึ่งพารายได้จากคนในครอบครัว เช่น คนชรา 2 คน และสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง จำนวน 17 คน ประกอบด้วยชาวบ้านทั่วไป ที่มีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนบ้านมาแฮหรือชุมชนบ้านปะลูลาสาเมาะจำนวน 12 คน และบุคคลจากหน่วยงานราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองและการพัฒนา หรือองค์กรเอกชนที่ทำงานด้านวิชาการในชุมชนบ้านมาแฮหรือชุมชนบ้านปะลูลาสาเมาะจำนวน 5 คน รวมจำนวนผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 32 คน

ข้อมูลที่ได้มาผู้วิจัยได้รวบรวมและนำมาจำแนกประเภทออกเป็น 2 ระดับคือการจำแนกข้อมูลระดับจุลภาคและการจำแนกข้อมูลระดับมหภาค จะจำแนกเหตุการณ์ก่อนมีการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติก่อนปี พ.ศ. 2542 เป็นเหตุการณ์ช่วงที่ 1 และภายหลังมีการ

ประกาศเขตอุทยานแห่งชาติตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 จนถึงปัจจุบันเป็นช่วงที่ 2 โดยวิเคราะห์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาดังกล่าว (Event Analysis) หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลทั้ง 2 มาเปรียบเทียบเพื่อใช้ในการวิเคราะห์แบบสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัย และนำเสนอผลการศึกษาซึ่งจะสรุปพร้อมข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. สรุปผลการวิจัย

1.1 บริบททั่วไปของตำบลปะลูลูกาสามะ

ตำบลปะลูลูกาสามะเป็นตำบลขนาดกลาง ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่การปกครองของอำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ตำบลปะลูลูกาสามะแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 11 หมู่บ้าน มีพื้นที่ทั้งหมด 18,775 ไร่ หรือประมาณ 30.04 ตารางกิโลเมตร ลักษณะการตั้งถิ่นฐานจะเป็นแบบกระจายตัวตามพื้นที่ราบภายในชุมชน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 8,843 คน ประชากรชาย 4,310 ประชากรหญิง 4,533 คน มีจำนวนครัวเรือน 1,106 ครัวเรือน

1.2 ทรัพยากรและระบบนิเวศของตำบลปะลูลูกาสามะ

ตำบลปะลูลูกาสามะเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ติดกับเทือกเขาบูโดและมีเขตติดต่อกับจังหวัดปัตตานีทางอำเภอสายบุรี โดยมีสะพานกอดต่อที่เป็นสะพานข้ามแม่น้ำสายบุรีกั้นระหว่างอำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาสและอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ทำเลของตำบลชุมชนปะลูลูกาสามะประกอบด้วยเทือกเขา พื้นที่ราบ และที่นา ซึ่งเหมาะแก่การทำอาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ ด้วยทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ทำให้ชาวบ้านสามารถดำรงชีพได้หลากหลาย โดยเฉพาะอาชีพเกษตรกรรมและการเลี้ยงสัตว์ นอกจากนี้ยังมีแหล่งน้ำตกปะลูลูกาสามะที่เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจภายในชุมชน

1.3 พลวัตของการดำรงชีพในตำบลปะลูลูกาสามะ

ช่วงที่ 1 ก่อนมีการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาดี ก่อนปี พ.ศ.2542 ยุคของการทำสวนยาง ทำนาและเลี้ยงสัตว์

ก่อนมีการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด สุไหงปาดี วิธีการดำรงชีพของชุมชนบ้านมาแสดและชุมชนบ้านปะลูลูกาสามะจะทำสวนยางและทำนา ในช่วงเวลานี้ชุมชนจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพและต้องอาศัยทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างมาก วิถีชีวิตเน้นการพึ่งพาตนเอง กิจกรรมในการประกอบอาชีพอาศัยสมาชิกในครัวเรือนในการผลิตเป็นหลัก ในช่วงนี้ทรัพยากรธรรมชาติมีความสมบูรณ์มาก ชาวบ้านใช้เครื่องมือแบบง่าย ๆ ในการประกอบอาชีพ นอกจากการทำเกษตรแล้วเมื่อว่างจากการทำสวนยางและทำนา ชาวบ้านจะเลี้ยงเป็ด ไก่ วัว และควาย ไว้สำหรับเป็นอาหารในครัวเรือนและเหลือไว้ขายให้แก่เพื่อนบ้าน

หรือคนในหมู่บ้านใกล้เคียง ลักษณะกิจกรรมที่โดดเด่นในช่วงหน้าแล้ง คือ การทำสวนยางและในช่วงฤดูฝนจะเป็นการทำนา

ในช่วงนี้ชาวบ้านมีพื้นที่ที่ใช้ทำการเกษตร เช่น การทำสวนยาง สวนผลไม้แบบผสม และการทำนา ไม่มากนัก พื้นที่ในการทำสวนยางและสวนผลไม้แบบผสมส่วนใหญ่จะอยู่บนเขาเท่านั้น ส่วนพื้นที่ราบในชุมชนจะเป็นที่ตั้งของบ้านเรือน และพื้นที่ลุ่มของชุมชนจะเป็นที่นา ที่ดินที่เกษตรกรเป็นเจ้าของนั้นจะได้รับมรดกมาจากบรรพบุรุษ ในแต่ละครัวเรือนจะถือครองที่ดินไม่มากนัก สวนยางและสวนผลไม้ของแต่ละครอบครัวโดยเฉลี่ยจะไม่เกิน 15 ไร่ และที่นาโดยเฉลี่ยไม่เกินครัวเรือนละ 8 ไร่ ซึ่งผู้ใดที่ถือครองที่ดินตามจำนวนนี้ก็ถือว่าเป็นคนที่มีฐานะร่ำรวยในชุมชน ครอบครัวยุคก่อนข้างลำบากจะถือครองที่ดินน้อยกว่านี้มาก หรือบางครัวเรือนก็ไม่มีที่ดินที่เป็นสวนและที่นาเลย นอกจากที่ดินเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยเพียงเท่านั้น ในการประกอบอาชีพทำนาของคนกลุ่มนี้จะใช้วิธีการเช่าหรือของแบ่งจากคนที่มียี่ที่ดิน จะมีการแบ่งผลผลิตที่ได้มาแทนการจ่ายค่าเช่าเป็นเงิน ซึ่งจะแตกต่างจากการทำสวนยางที่ต้องมีการแบ่งรายได้เมื่อมีการขายผลผลิตจากน้ำยางแล้ว ในช่วงเวลานี้การทำสวนยางและทำนาคือแหล่งรายได้หลักของชาวบ้าน การทำนาจะใช้วัวหรือควายเป็นแรงงานหลักเนื่องจากเครื่องจักรหรือรถไถนายังไม่ค่อยมีคนนำมาใช้ เนื่องจากราคาค่อนข้างสูงและไม่มีความจำเป็นหรือความต้องการจากชาวบ้านในชุมชนมากนัก อีกทั้งเมื่อถึงฤดูทำนาคนในชุมชนจะช่วยกันทำ จึงไม่มีความจำเป็นต้องพึ่งพาเครื่องจักรแต่อย่างใด

ช่วงที่ 2 ภายหลังมีการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด - สุโขทัย หลังปี พ.ศ. 2542 จนถึงปัจจุบัน ยุคของการหาอาชีพเสริมเพื่อความอยู่รอดในการดำรงชีพ

ในอดีตการเลี้ยงสัตว์ในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลูกาสาเหาะจะทำการหลังจากกลับจากสวนยางและทำนา โดยทุกครัวเรือนจะมีวัวและควายเลี้ยงไว้เพื่อเป็นแรงงาน ส่วนเปิดไก่เลี้ยงไว้สำหรับเป็นอาหารในครัวเรือน จุดประสงค์หลักของการเลี้ยงนั้นเพื่อความมั่นคงทางอาหาร การเลี้ยงวัวและควายไว้สำหรับเป็นแรงงานในการไถนาในอดีตก่อนจะมีเครื่องจักรหรือรถไถนาเข้ามาเป็นวิถีในการดำรงชีพตามปกติที่พบได้ทั่วไปในชุมชนนี้ ส่วนการเลี้ยงเปิดและไก่นั้นจะเลี้ยงแบบปล่อยไว้ได้ถุนหรือบริเวณรอบๆบ้าน นอกจากจะเลี้ยงไว้เป็นอาหารในครัวเรือนแล้ว เวลามีงานเลี้ยงเนื่องในโอกาสสำคัญต่างๆ เช่น งานบุญขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานเข้าสู่นัด (การคลิปลอวัยเพศในเพศชาย) จะใช้เปิดไก่ที่เลี้ยงไว้มาประกอบอาหารให้แขกในงานได้ร่วมรับประทาน และหากครัวเรือนใดที่เลี้ยงเปิดไก่จำนวนหลายตัวจะมีเพื่อนบ้านที่ต้องการมารับซื้อเพื่อเป็นอาหาร นอกจากนี้ยังมีตลาดรองรับ โดยเฉพาะตลาดนัดต้นไทรซึ่งเปิดและไก่ที่เลี้ยงไว้นั้นจะขายได้ราคาดี ดังนั้นชาวบ้านจึงนิยมเลี้ยงเปิดไก่ไว้เป็นอาชีพเสริมสร้างรายได้อีกทางหนึ่ง

ชาวบ้านในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเหมาะในปัจจุบันนิยมทำสวนบริเวณบ้านมากกว่าบนเขาบูโต มีการปลูกมะพร้าวและสละอินโดไว้ที่ว่างรอบๆ บริเวณบ้านที่อาศัยอยู่ วัตถุประสงค์ในการปลูกไม้ผล คือ เพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลักและเหลือจากการบริโภคจึงจะแบ่งให้เครือญาติและเพื่อนบ้าน หรือขายให้แก่คนที่เข้ามารับซื้อในหมู่บ้าน ส่วนการปลูกปาล์มน้ำมันนั้น จะปลูกในสวนที่อยู่ห่างจากบริเวณที่อยู่อาศัย และนิยมปลูกในบริเวณพื้นที่ราบ สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้เมื่อต้นปาล์มมีอายุประมาณ 3 ปี และสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ต่อเนื่องประมาณ 20-30 ปี การปลูกปาล์มน้ำมันต้องมีการดูแลอย่างใกล้ชิด จำเป็นต้องมีการตัดแต่งต้นและใส่ปุ๋ยบ่อยๆ เพื่อให้ต้นปาล์มสามารถออกผลได้ดี

1.4 การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดของชุมชนในตำบลปะลุกาสา

เหมาะ

ชาวบ้านในชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเหมาะในอดีตนั้นมีความละเอียดและรอบคอบในการใช้สอยทรัพยากร การที่จะตัดต้นไม้หนึ่งต้นเพื่อมาสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยนั้น ได้พิจารณาแล้วว่าการตัดต้นไม้หนึ่งต้นมีความเพียงพอแล้วต่อบ้านหนึ่งหลัง แต่ถ้าพิจารณาต้นไม้แล้วว่ามีขนาดใหญ่เกินกว่าบ้านหนึ่งหลัง จำเป็นที่จะต้องหาเพื่อนบ้านที่มีความประสงค์จะสร้างที่อยู่อาศัยมาร่วมด้วย นี่ถือว่าเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านในตำบลปะลุกาสาเหมาะ พื้นที่การใช้ประโยชน์ของชุมชนในตำบลปะลุกาสาเหมาะในปัจจุบันนั้นบางหมู่บ้านแทบจะหาพื้นที่ในการสร้างบ้านเรือนยากมาก ชาวบ้านที่มีที่ดินเขาจะเก็บไว้ให้ลูกหลานสร้างบ้าน การซื้อขายที่ดินในชุมชนทำได้ยากและมีราคาสูงมาก แต่สำหรับคนที่จำเป็นต้องสร้างบ้านต้องยอมซื้อที่ดินในราคาที่สูง ยิ่งหากที่ดินตั้งอยู่ในตลาดต้นไทรจะยิ่งมีราคาสูง ทางชุมชนบ้านมาแฮจึงแก้ไขปัญหาด้วยการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อจัดหาที่ดินราคาถูกที่อยู่ในพื้นที่อื่นเพื่อขายสมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์โดยจะมีการผ่อนชำระเป็นรายเดือน ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกมีที่ดินในการสร้างบ้านเรือนให้ลูกหลานต่อไปในอนาคต

ทั้งนี้การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนบ้านมาแฮเป็นการลดความเปราะบางในเรื่องของการดำรงชีพที่จะเน้นให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ คือ เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนที่ปราศจากดอกเบี้ย เป็นกองทุนจัดซื้อที่ดิน แปลงที่ดิน ที่ดินหลุดจำนองกับนายทุน ที่ดินหนี้สินจำนองกับนายทุนภายในตำบลปะลุกาสาเหมาะและตำบลข้างเคียง เพื่อให้สมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์หรือชาวบ้านที่มีที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้

1.5 การปรับตัวของครัวเรือนเกษตรกรภายใต้ทรัพยากรที่มีอย่างจำกัดใน

การดำรงชีพ

ชุมชนในตำบลปะลูงาสาเกาะในอดีตมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรที่จัดเป็นทุนในด้านต่างๆ เช่น ทุนมนุษย์ ทุนทางกายภาพ ทุนการเงิน ทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ หากมีการจัดการทรัพยากรเหล่านี้ได้อย่างเหมาะสมจะสามารถเอื้อให้ชาวบ้านนำไปใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีพ ทำให้ชาวบ้านมีทางเลือกในการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพ ชาวบ้านในตำบลปะลูงาสาเกาะถูกจำกัดสิทธิ์ในที่ดินทำกินภายหลังจากมีการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาตี ในปีพ.ศ. 2542 ซึ่งสวนยางพาราและสวนดงซังที่ได้ปลูกเป็นเวลาหลายสิบปีเริ่มมีการล้มตายและหมดอายุการใช้งานแต่ไม่สามารถเข้าไปจัดการหรือปลูกทดแทนได้ ทำให้ชาวบ้านต้องปรับยุทธวิธีในการดำรงชีพ โดยการหาอาชีพเสริมเพื่อทดแทนรายได้ที่ต้องสูญเสียไปจากอาชีพเกษตรกรรม ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนอาชีพจากเกษตรกรรมเป็นอาชีพด้านแรงงานและทักษะฝีมือแทนเพื่อความอยู่รอดของครอบครัว ซึ่งการปรับตัวของชาวบ้านแต่คนจำเป็นต้องอาศัยทุนต่างๆ คือ

ทุนมนุษย์มีบทบาทสำคัญมากในภาคการเกษตร โดยเฉพาะแรงงานในครัวเรือนที่เป็นปัจจัยหลักในการผลิต แม้ว่าในปัจจุบันจะมีเทคโนโลยีในการทำนาเข้ามาเพื่อทุ่นแรงในการผลิตแต่ก็ยังจำเป็นต้องอาศัยแรงงานคนอยู่ ส่วนการทำสวนยางพาราในปัจจุบันมักจะทำซัียงมากกว่าการทำยางแผ่น สาเหตุที่เกษตรกรไม่นิยมการทำยางแผ่น เพราะมีขั้นตอนและต้องใช้เวลาหรือกำลังคนมากกว่าการทำซัียง อีกทั้งราคายางแผ่นไม่ได้สูงกว่าซัียงมากนัก ปัจจุบันชาวบ้านนิยมขายน้ำยางให้แก่โรงงานเพื่อนำไปผลิตเป็นยางแผ่นคุณภาพดีซึ่งมีราคาสูงกว่ายางแผ่นที่ชาวบ้านทำเอง จากปัญหาที่ดินทำกินทับซ้อนกับอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาตี ทำให้ปัจจุบันชาวบ้านต้องหาอาชีพเพื่อที่จะพัฒนาเป็นอาชีพหลักในอนาคต ทั้งนี้เพื่อให้แรงงานที่มีอยู่ในชุมชนไม่ต้องออกไปหางานทำนอกชุมชนหรือประเทศมาเลเซีย

ทุนทางกายภาพ ตำบลปะลูงาสาเกาะมีถนนที่ตัดผ่านชุมชนไปยังจังหวัดยะลา และปัตตานีได้ เป็นเส้นทางหลักในการคมนาคมของภาคใต้ตอนล่างที่เชื่อมต่อกับประเทศมาเลเซียซึ่งอยู่ไม่ไกลจากตำบลปะลูงาสาเกาะมากนัก ระบบการขนส่งจะมีรถประจำทางที่วิ่งผ่านตำบลปะลูงาสาเกาะให้บริการอยู่หลายสาย เช่น ปัตตานี – นราธิวาส, หาดใหญ่ – นราธิวาส ยะลา – นราธิวาส และยะลา – สุไหงโกลก ทำให้ชาวบ้านมีความสะดวกในการคมนาคมขนส่ง

ทุนทางธรรมชาติ เป็นทุนที่สำคัญที่สุดของชุมชนในตำบลปะลูงาสาเกาะ เนื่องจากการดำรงชีพตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันต้องพึ่งพาทรัพยากรทางธรรมชาติทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพเกษตรกรรม การทำนาที่ต้องอาศัยน้ำฝน เป็นต้น

ทุนทางการเงิน เงินทุนเป็นทรัพยากรที่สำคัญมากประการหนึ่งที่ทุกครัวเรือนจำเป็นต้องใช้ในการแลกเปลี่ยนและใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการดำรงชีพ ทั้งในการใช้จ่ายการจัดการปัจจัยยังชีพที่จำเป็นต่อสมาชิกในครอบครัว การใช้จ่ายการจัดซื้อ

อุปกรณ์และเครื่องมือต่างๆ ในการประกอบอาชีพ เงินทุนเหล่านี้อาจจะได้มาจากเงินออมหรือจากทรัพย์สินที่สามารถแปลงเป็นเงินได้ เช่น ที่ดิน รถยนต์ ทองคำ เครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น หรือได้จากการหยิบยืมจากเพื่อนบ้าน ญาติสนิท หรือแหล่งที่สามารถเข้าถึงได้ ซึ่งวิถีชีวิตของชาวบ้านในตำบลปะลุกาสาเหมาะสมควรกับหลักการของศาสนาอิสลามแล้ว การกู้ยืมเงินจากเพื่อนบ้านหรือแหล่งที่สามารถเข้าถึงได้จึงปราศจากดอกเบี้ย ถือว่าเป็นการช่วยเหลือในเรื่องเงินทุนอย่างหนึ่ง แต่หากครัวเรือนใดที่ประสบกับปัญหาเงินอย่างหนักก็จำเป็นที่จะต้องขายทรัพย์สินเพื่อแลกกับเงินทุน โดยเฉพาะที่ดินอันเป็นแหล่งทำกินและเป็นที่มาของรายได้ ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อครัวเรือนในระยะยาวได้ ในชุมชนบ้านมาแฮจึงได้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อแก้ปัญหาในชุมชน ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีการออมเงินและบริการให้กู้ยืมเงินเพื่อนำไปประกอบอาชีพ

ทุนทางสังคม เป็นทุนที่เชื่อมในการเข้าถึงทรัพยากรประเภทต่างๆ ภายใต้กรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ในการเข้าถึงทรัพยากรบางประเภทจำเป็นต้องอาศัยทุนทางสังคมที่สูง เช่น การเข้าถึงแหล่งเงินทุน ที่จำเป็นต้องมีสายสัมพันธ์ที่ดีมาก่อน ไม่มีประวัติในทางที่ไม่ดีเกี่ยวกับการเงิน ทำให้ผู้ที่จะให้หยิบยืมไว้วางใจและยินดีที่จะให้กู้หรือหยิบยืมได้ เป็นต้น ซึ่งปัญหาที่สำคัญลำดับต้นๆ ของชุมชนในตำบลปะลุกาสาเหมาะ คือ ปัญหาเรื่องที่ดินทำกินที่จำเป็นต้องอาศัยทุนทางสังคมเข้ามาช่วยในการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือ เพื่อให้ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ในที่ดินที่ทับซ้อนกับอุทยานแห่งชาติ ที่ได้ประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติเมื่อปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา

การเข้าถึงแหล่งทรัพยากรของชาวบ้านในตำบลปะลุกาสาเหมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส จำเป็นต้องอาศัยทุนแต่ละประเภทเพื่อนำมาเป็นปัจจัยในการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทุนเริ่มปรากฏออกมาให้เห็นเด่นชัดภายหลังจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาดี ในปี พ.ศ. 2542 ซึ่งเกิดการทับซ้อนกับที่ทำกินของชาวบ้าน จนนำมาสู่ข้อจำกัดในการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติบนเขาบูโด ส่งผลกระทบต่อรายได้และการเข้าถึงแหล่งทุนอื่น ๆ จนนำมาสู่การต่อสู้และเรียกร้องเพื่อให้รัฐคืนกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ซึ่งในเบื้องต้นชุมชนได้แก้ปัญหาด้วยการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนบ้านมาแฮเพื่อรองรับความต้องการทางด้านเงินทุนเพื่อนำไปประกอบอาชีพ

2. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. การศึกษาการปรับตัวในการดำรงชีพพบว่า การแสวงหาปัจจัยยังชีพของชาวบ้านในชุมชนตำบลปะลุกาสาเหมาะที่ได้รับผลกระทบจากที่ดินทำกินทับซ้อนอยู่ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาดี ส่งผลให้ชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนจากกรณีดังกล่าวต้องหาอาชีพเสริม เช่น การออกไปทำงานทำที่หมู่บ้านอื่น หรือบางครัวเรือนต้องออกไปทำงานทำที่ประเทศมาเลเซีย แต่ในปัจจุบันความเดือดร้อนยังไม่มากนัก ต้นยางเก่ายังสามารถกรีดยังได้อยู่อีก

แต่ในเวลาอีก 5 ปีหลังจากนี้ต้นยางที่อยู่เขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุโขงป่าดี จะไม่สามารถกรีตได้และไม่สามารถที่จะตัดโค่นเพื่อปลูกใหม่ได้นั้น ความเดือดร้อนอย่างหนักต้องขึ้นเกิดแก่ชาวบ้านในตำบลปลุกาสาเกาะอย่างแน่นอน ดังนั้นในอนาคตชุมชนในตำบลปลุกาสาเกาะต้องมีการเตรียมการสำหรับผลที่จะเกิดขึ้นตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น การจัดการระบบออมทรัพย์ภายในชุมชนตามแบบฉบับของศาสนาอิสลาม การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดภายในชุมชนให้เกิดประโยชน์และยั่งยืนต่อไปในอนาคต การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตในพื้นที่ เป็นต้น

2. การที่ชาวบ้านยังยึดติดในเรื่องของกรรมสิทธิ์ในที่ดินของตนเองที่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติบูโด – สุโขงป่าดี นั้น ซึ่งทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องเร่งดำเนินการเรื่องการขอเอกสารสิทธิ์เพื่อให้ผู้ที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนในเรื่องที่ดินทำกินได้มีสิทธิ์ในที่ดินของตนเอง เนื่องจากที่ดินทำกินของหมู่บ้านมีไม่มาก ที่ดินทำกินส่วนใหญ่อยู่ในเทือกเขาบูโด- สุโขงป่าดีแทบทั้งสิ้น ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงหวังเป็นอย่างยิ่งจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องให้ช่วยเร่งดำเนินการ ไม่เช่นนั้นแล้วลูกหลานที่กำลังจะเติบโตขึ้นมาต้องเดือดร้อนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะรายได้หลักของครัวเรือนได้มาจากการทำอาชีพสวนยาง สวนผลไม้แบบผสมหรือสวนดงซึ่งที่ส่งให้บุตรหลานได้เรียนหนังสือ ไม่อย่างนั้นแล้วสมาชิกในครัวเรือนต้องลาออกจากการศึกษาเพื่อออกมาหางานทำเป็นการแบ่งเบาภาระให้แก่ครัวเรือน

3. เนื่องจากในปัจจุบันสถานการณ์ภาพรวมของทรัพยากรธรรมชาติในประเทศไทยได้ถูกทำลายลงเป็นจำนวนมาก หน่วยงานภาครัฐจึงจำเป็นต้องหามาตรการดูแลป้องกันการสูญเสียอันก่อให้เกิดความเสียหายมากกว่านี้ โดยการประกาศให้เป็นเขตป่าสงวนและประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติที่ดีอีกแนวทางหนึ่ง แต่ในกรณีของอุทยานแห่งชาติบูโด – สุโขงป่าดีนั้น ได้ไปทับที่ดินทำกินของชาวบ้าน ชาวบ้านจึงจำเป็นต้องเรียกร้องสิทธินั้นคืนมา เพราะที่ดินเหล่านั้นเป็นของบรรพบุรุษได้รับมรดกตกทอดกันมาเป็นระยะเวลาหลายร้อยปีมาแล้ว จึงอยากให้เจ้าหน้าที่รัฐรีบแก้ไขปัญหาตรงนี้ให้โดยเร่งด่วน เพราะจะส่งผลในการประกอบอาชีพของคนในชุมชน ที่เขาได้มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาอย่างช้านานแล้ว

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเรื่องการปรับตัวของชาวบ้านในระยะเวลาอีก 5 ปี ข้างหน้า ซึ่งจะเห็นถึงการปรับตัวในการดำรงชีพของชาวบ้านในตำบลปลุกาสาเกาะได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และศึกษาระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชน การประสบความสำเร็จของกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนในตำบลปลุกาสาเกาะ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการบรรเทาปัญหาความเดือดร้อนของชุมชน ปัญหาการดำรงชีพ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในด้านต่าง ๆ ให้ดียิ่งขึ้น

2. ควรศึกษาการส่งเสริมในการประกอบอาชีพเสริมภายในชุมชน ที่มีความเหมาะสมกับสภาพชุมชนและสอดคล้องกับทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนและชุมชน อีกทั้งยังป้องกันการออกไปหางานทำยังนอกพื้นที่และต่างประเทศ เป็นการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดีและมีความมั่นคงในรายได้

บรรณานุกรม

หนังสือภาษาไทย

คณะกรรมการการเกษตรและสหกรณ์สภาผู้แทนราษฎร. (2554). รายงานการสัมมนาเรื่อง
ที่ดินทำกินที่อยู่อาศัย หัวใจเกษตรกร. โรงแรมมิราเคิลแกรนด์ หลักสี่: กรุงเทพฯ

ชูศักดิ์ วิทยาภัก. (2543). “แนวการวิเคราะห์เชิงนิเวศวิทยาการเมือง” ในฉัตรทิพย์ นาถสุภา,
สุธิชัย หวันแก้ว, ไชยันต์ รัชชกุล, กัญญา ลีลาสัย และ ศิริพร ยอดกมลศาสตร์ (บก),
สถานภาพไทยศึกษา: การสำรวจเชิงวิพากษ์ หน้า 242-268, เชียงใหม่ สำนักพิมพ์ตรีส
วิน (ซิลค์เวอร์มบุ๊กส์).

ไชยรัฐ เจริญสินโอฬาร .(2540). ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่/ขบวนการ
ประชาสังคมในต่างประเทศ: บทสำรวจพัฒนา สถานภาพและนัยยะเชิงความคิด/
ทฤษฎีต่อการพัฒนาประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ. มหาวิทยาลัยมหิดล.

.....(2549). “นักสังคมศาสตร์บนถนนสายสิ่งแวดล้อม:จากนิเวศวิทยาวัฒนธรรม สู่
นิเวศวิทยาการเมืองและนิเวศวิทยาแห่งการปลดปล่อย” ใน อานันท์ กาญจนพันธุ์
(บก). อยู่ชายขอบมองลอดความรู้. หน้า 345-368. กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์มติชน.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2546). มิติเรื่องฐานทรัพยากรกับเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ: โครงการ
ยุทธศาสตร์นโยบายฐานทรัพยากร.

พิน นิบุรี. (2554). การพัฒนาตำบลปลุกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส.
สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส.

หนังสือภาษาอังกฤษ

Bryant, R. L. (1992). “Political Ecology: An Emerging Research Agenda in Third-
WorldStudies”. Political Geography 11.

- Escobar, A. (1996). “**Constructing Nature: Elements for a Poststructural Political Ecology**”. In Richard Peet and Michael Watts (eds.), *Liberation Ecologies*. pp. London:Routledge.
- Foucault, Michel. (1978). **History of Sexuality Vol. 1: An Introduction New York** : Vintage Books.
- Julian H. Steward. (1976). **Theory of Culture Change: The Methodology of Multilinear evolution**. Chicago: University of Illinois Press.
- Kroeber, A.L. (1923). **Anthropology : Biology & Race**. New York : A Harbinger Book Marcourt.
- (1996).**The Nature of Culture**. Chicago: University of Chicago.
- Kroeber, Alfred. (1935). **The History and Science in Anthropology**. America Anthropologist. 35: 15–22.
-(1963). **An Anthropologist Looks at**. Berkeley: University of California Press.
-(1920). **Totem & Taboo: An Ethnologic Psychoanalysis**. America Anthropologist. 22: 48–55.
- Kroeber, Alfred, and Clyde Kluckhohn. (1963). **Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions**. New York: Vintage. (Original 1952.)
- Nuemann, R. P. (1992). “**Political Ecology of Wildlife Conservation in the Mt. Meru Area of Northeast Tanzania**”. *Land Degradation and Rehabilitation* 3(3).
- Robbins, P. (2004). “**A Field Crystallizes**” in John Paul Jones (ed.), *Political Ecology*. Oxford: Blackwell.

วารสารภาษาไทย

ธโรไชยรัฐ เจริญสินโอฟาร. (2538). ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่และวาทกรรมกับการพัฒนาชุดใหม่. ฉ. ที่ 1 ปีที่ 21 (76-119). วารสารธรรมศาสตร์.

รมรัฐเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนบนวิถีแห่งความพอเพียง. (2554). สื่อพลัง. ปีที่ 19 ฉ. ที่ 2 เมษายน - มิถุนายน. ตามรอยวิถีการพึ่งพาตนเอง. กรุงเทพฯ

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2549). “การดำรงชีวิต” เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติสาขาสังคมวิทยา ครั้งที่ 3 , 15-16 ธันวาคม 2549 ณ โรงแรมมิราเคิลแกรนด์คอนเวนชั่น กรุงเทพฯ.

มูลนิธิสถาบันที่ดิน “โครงการศึกษาการถือครองและใช้ประโยชน์ที่ดินและมาตรการทางเศรษฐศาสตร์และกฎหมาย เพื่อให้การใช้ที่ดินเกิดประโยชน์สูงสุด”. (2543). สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).

ศรยุทธ เอี่ยมเอื้อยุทธและวารภรณ์ เรืองศรี. รวบรวมความวิพากษ์แนวคิดแปลงสินทรัพย์เป็นทุนถึงปัญหาการจัดการที่ดินในสังคมไทย. (2547). กรุงเทพฯ.

สำราญ สารโณ . (2544). การวิจัยและพัฒนาระบบเกษตรเพื่อปรับปรุงระบบเกษตรกรรมในเกษตรกรรายย่อย. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการเรื่อง งานวิจัยและพัฒนาระบบเกษตรในเขตภาคใต้ วันที่ 14-16 กุมภาพันธ์ 2544 ณ โรงแรมกระบี่เมอร์ไทม์ จังหวัดกระบี่.

อภิชัย พันธเสน. (2554). ธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนบนวิถีแห่งความพอเพียง. สื่อพลัง ปีที่ 19 ฉ.ที่ 2 เมษายน - มิถุนายน. ตามรอยวิถีการพึ่งพาตนเอง. กรุงเทพฯ.

อาแว มะแส บัญชา สมบูรณ์สุข มาลี สบายยิ่ง อาหามะ ดีอรามา. 2550. กระบวนการทันสมัยการปรับตัวในการดำรงชีพในชนบท. ใน 2007 Southern Thailand English Language Teaching/Culture Change Conference. 29-30 มกราคม. 76-77. โรงแรม เจบี อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. สงขลา: คณะศิลปศาสตรมหาวิทาลัยสงขลานครินทร์.

วิทยานิพนธ์

- กำไร แก้วเฮียง. (2543). การสืบทอดแนวคิดของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้. ศึกษา ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกกระบบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เชษฐา มุหะหมัด. (2554). การปรับยุทธวิธีในการดำรงชีพของชาวประมงมุสลิมขนาดเล็กใน ภาวะขาดแคลนทรัพยากร: กรณีศึกษาชุมชนชายทะเล ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. สงขลา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และ สังคม.มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ธานี คามเขต. (2551). การเข้าถึงทรัพยากรและยุทธศาสตร์ในการดำรงชีพของชุมชนใน อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ กรณีศึกษาตำบลชะอม อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี. วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธีรเบศร์ เก่งธัญญ์ชีพ. (2544). ปัจจัยที่มีผลต่อความเห็นด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของ ชุมชนโดยรอบพื้นที่อุทยานแห่งชาติน้ำตกพลิว จังหวัดจันทบุรี. ปริญญาวิทยาศาสตร มหาบัณฑิต (วนศาสตร์) สาขาการจัดการป่าไม้ ภาควิชาการจัดการป่าไม้ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นุชจรินทร์ ทับทิม.(2553). การสื่อสารอัตลักษณ์ของชุมชนวัวลาย จังหวัดเชียงใหม่ ผ่าน กิจกรรมถนนคนเดิน. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุญช่วย อรรถวรรณ. (2535). ผลกระทบของสภาพเศรษฐกิจสังคม การใช้ประโยชน์ที่ดิน และการบริโภคไม้ของราษฎรต่อการจัดพื้นที่อุทยานแห่งชาติเอราวัณ จังหวัด กาญจนบุรี. ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พงศา ศุภจรรย์วัตร. (2540). ปัญหาที่ดินทำกินบ้านหนองโนกับบ้านหนองอีดำ ตำบลหนอง โน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดี ศึกษา (เน้นสังคมศาสตร์). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- รุ่งโรจน์ แสงนอก. (2553). ยุทธศาสตร์เพื่อการดำรงชีพของครัวเรือนชาวประมงชายขอบ
ในเขตบึงทุ่งสร้าง จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ศุภสิทธิ์ ศรีสว่าง. (2545). การปรับตัวในการดำรงชีวิตของชุมชน ภายหลังจากการสร้าง
เขื่อน กรณีศึกษาหมู่บ้านภูโค้ง ตำบล เขื่อนอุบลรัตน์ อำเภอเขื่อนอุบลรัตน์ จังหวัด
ขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนาศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ศักดิ์ชาย คงนคร. (2546). การประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ เพื่อการประเมินและ
จัดการทรัพยากรที่ดินในบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรดิน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สถล บุรารักษ์. (2535). การประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในการศึกษาการใช้ที่ดิน
และความเหมาะสมของการใช้ที่ดิน กรณีศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยต่าง อำเภอแม่จัน
จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมิต ยอดพรหม. (2548). มาตรการทางกฎหมายในการมีส่วนร่วมของชุมชนบริหารจัดการ
ทรัพยากรป่าไม้. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สิริพันธ์ เชษฐตระกูล. (2550). การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและการสร้างความหลากหลาย
ของวิถีการดำรงชีพในพื้นที่ศูนย์กลางการเกษตรของภาคเหนือของประเทศไทย.
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สิริมาศ พาหุรักษ์. (2549). การพึงพิงทรัพยากรป่าไม้ของราษฎรที่อาศัยอยู่ในและรายรอบ
พื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์. ปริญญา
วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (วนศาสตร์) สาขาการจัดการป่าไม้ ภาควิชาการจัดการป่าไม้
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สันติภาพ วรรณเพิ่มพูล . (2543). ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของราษฎรบ้านโสกโขมงในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาสามหลัน จังหวัดสระบุรี. ปรินญาวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (วนศาสตร์) สาขาการจัดการป่าไม้ ภาควิชาการจัดการป่าไม้ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เสถียร จันทะ. (2552). การต่อสู้ของชุมชนในการดำรงชีพพื้นที่ชุ่มน้ำลุ่มน้ำอิงทางภาคเหนือของไทย. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

เว็บไซต์

กรมแผนที่ทหาร. 2554. ประวัติกรมแผนที่ทหาร. กองบัญชาการกองทัพไทย.

http://www.rtsd.mi.th/index.php?option=com_content&view=article&id=6&Itemid=2 (สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2556).

ประวัติอุทยานแห่งชาติบูโด-สุไหงปาตี. (ม.ป.ป.). (ออนไลน์). สืบค้นจาก

http://park.dnp.go.th/visitor/nationparkshow.php?PTA_CODE=1094
(15 มีนาคม 2554).

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี .2549. แนวคิดยุทธศาสตร์การดำรงชีพของเกษตรกร. (ออนไลน์).

สืบค้นจาก <http://www.oknation.net/blog/wgis/2008/09/23/entry-5> (10 กรกฎาคม 2554).

รีวิวไทยเทรเวล. (2555). ข้อมูลอุทยานแห่งชาติบูโด - สุไหงปาตี. รีวิวไทยเทรเวล. (ออนไลน์).

สืบค้นจาก
<http://www.reviewthaitravel.com/อุทยานแห่งชาติเทือกเขาบูโด---สุไหงปาตี/>
(สืบค้นเมื่อ 11 กรกฎาคม 2557).

ศูนย์ข้อมูลนิเวศวิทยาการเมือง. 2543. (ออนไลน์). สืบค้นจาก.

<http://www.oocities.org/thaigreens/news.html> (9 กุมภาพันธ์ 2555)

สุภัทร ฮาสุวรรณกิจ. (2553). การจัดการที่ดินที่ออกเขาบูโดอีกบทเรียนเพื่อความสมานฉันท์ ปลาย
ด้ามขวานทอง. มุขนิธิเพื่อการเยียวยาและสร้างความสมานฉันท์ชายแดนใต้.(ออนไลน์).
สืบค้นจาก

<http://www.dsrrfoundation.org/articles.html> (สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2556).

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2555). วัฒนธรรมชุมชนที่ไม่หยุดนิ่งในอนาคต อันไม่แน่นอน. กรุงเทพฯ
ธุรกิจ. (ออนไลน์). สืบค้นจาก

<http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/opinion/attachak/20121116/478233/วัฒนธรรมชุมชนที่ไม่หยุดนิ่งในอนาคต-อันไม่แน่นอน.html>

(15 กรกฎาคม 2557).

อุทยานแห่งชาติบูโด – สุไหงปาดี. 2557. อาณาจักรใบไม้สีทอง. อุทยานแห่งชาติ
บูโด- สุไหงปาดี.

<http://www.dnp.go.th/parkreserve/asp/style1/default.asp?npid=119&lg=1>

(11 กรกฎาคม 2557).

Department for International Development. 2000. **Sustainable Livelihoods Guidance**

Sheets. (online). Available : <http://www.livelihood.org/info/guidancesheets>. (10
May 2011).

Conway, T.; Moser, C.; Norton, A. and Ferrington, J. (2002). “**Rights and Livelihoods**
Approaches: Exploring Policy Dimensions”. Overseas Development

Institute:Natural Resources Perspectives 78. [Online]. Available:

<http://www.odi.org.uk/nrp/78.pdf>. (15 May 2011).

บุคลากรกรม

บุคลากรกรม

ลำดับที่	ชื่อ	วันที่สัมภาษณ์
1	นายอาหามะ	21 กันยายน 2556 , 20 ธันวาคม 2556
2	นายยูโซ๊ะ	20 ธันวาคม 2556, 5 กุมภาพันธ์ 2557
3	นายซอและฮ์	20 ธันวาคม 2556, 5 กุมภาพันธ์ 2557
4	นายอาดัม	20 ธันวาคม 2556, 5 กุมภาพันธ์ 2557
5	นายอิบรอฮีม	20 ธันวาคม 2556, 10 เมษายน 2557
6	นายไซกู	20 ธันวาคม 2556
7	นายซาเฮ	20 ธันวาคม 2556
8	นายนูฮ์	20 ธันวาคม 2556
9	นางปัทมา	20 ธันวาคม 2556
10	นางอาอีฉ๊ะ	20 ธันวาคม 2556
11	นางามีนะฮ์	20 ธันวาคม 2556
12	นายรอซีกีน	20 ธันวาคม 2556
13	นายอาบีดิง	20 ธันวาคม 2556
14	นายวันชนะ	20 ธันวาคม 2556
15	นายต่วน	20 ธันวาคม 2556
16	นางซีตีแอเซาะ	20 ธันวาคม 2556
17	นายนายมะรอดิง	20 ธันวาคม 2556
18	นางฟาตีเมาะฮ์	20 ธันวาคม 2556
19	นายแวยูโซ๊ะ	20 ธันวาคม 2556
20	นายมะรอซี	20 ธันวาคม 2556
21	นางอาซียัง	20 ธันวาคม 2556
22	นางสุไฮนี	20 ธันวาคม 2556
23	นายอาดิล	20 ธันวาคม 2556
24	นางยามีละฮ์	20 ธันวาคม 2556
25	นางนาดีละฮ์	20 ธันวาคม 2556
26	นางปาดีละฮ์	20 ธันวาคม 2556
27	นายเปาะจี	20 ธันวาคม 2556
28	นางแมะเนาะ	20 ธันวาคม 2556, 10 เมษายน 2557
29	นายรอมลี	20 ธันวาคม 2556, 10 เมษายน 2557

30	นางชัชวรา	20 ธันวาคม 2556, 10 เมษายน 2557
31	นายมะเย็ง	20 ธันวาคม 2556, 10 เมษายน 2557
32	นายอิลยาส	20 ธันวาคม 2556, 10 เมษายน 2557

ภาคผนวก

ภาคผนวก 1

**ระเบียบข้อบังคับกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนบ้านมาแฮ
(กองทุนการเงินแบบอิสลาม)
กองทุนบริหารทรัพยากรที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยตำบลปะลุกาสาเมาะ**

ภาคผนวก 1

**ระเบียบข้อบังคับกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนบ้านมาแฮ
(กองทุนการเงินแบบอิสลาม)**

**กองทุนบริหารทรัพยากรที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยตำบลปะลุกาสาเมาะ
หมวดที่ 1**

- 1.ชื่อ 1.กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนบ้านมาแฮ
- 2.สถานที่ตั้ง หรือที่ตั้งสำนักงานกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนบ้านมาแฮ บ้านเลขที่ 76 หมู่ที่ 11 บ้านมาแฮ ตำบลปะลุกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส

หมวดที่ 2 วัตถุประสงค์

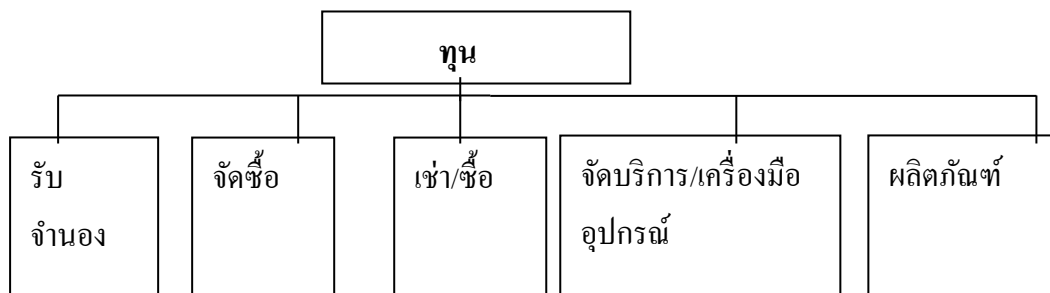
- 1.เพื่อระดมข้อคิดเห็น และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรม มีเงินออม ประหยัดใช้อย่างพอเพียง ยึดหลักระบบเศรษฐกิจพอเพียง
- 2.เพื่อรวบรวมและระดมเงินทุนเข้าหมู่บ้าน
- 3.เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิกเพิ่มรายได้
- 4.เพื่อเป็นสถาบันการเงินที่ปราศจากดอกเบี้ย ถูกตามหลักข้อบังคับของ ศาสนาอิสลาม
- 5.เพื่อเป็นสถาบันการเงิน ในการรับจ้างของหลักทรัพย์ การลงทุน รับผลกำไร
- 6.เพื่อให้เกิดกับสวัสดิการภายในกลุ่มสมาชิก
- 7.เพื่อเป็นกองทุนจัดซื้อที่ดิน แปลงที่ดิน ที่ดินหลุดจำนองกับนายทุน ที่ดิน หนี้สินจำนองกับนายทุนภายในตำบลปะลุกาสาเมาะและตำบลข้างเคียง
8. เพื่อให้สมาชิก หรือเกษตรกร ที่ดิน ไม่มีเอกสารสิทธิ์สามารถเข้าถึงทุน
- 9.เพื่อให้ลูกหนี้ สามารถไถ่ถอน ผ่อนชำระ หนี้สินกับกลุ่มออมทรัพย์ และสามารถทำหากินในที่ดินเดิมได้

หมวดที่ 3 ทุน

- 1.ออมหุ้น / ซื้อหุ้น หุ้นละ 10 บาท (คนละไม่เกิน 2,500 หุ้น/25,000 บาท ต่อ1 บัญชีสมุดคู่ฝาก)
- 2.เงินฝาก ออมอย่างน้อย 5 บาทต่อเดือน
- 3.เงินลงหุ้น ในการลงทุนกับกลุ่มการเงินอื่นๆหรือเอกชน
- 4.เงินอุดหนุน/บริจาค จากภาครัฐและเอกชน
- 5.เงินสำรองและทุนอื่นๆ

6. บั้นผลปีละ 1 ครั้ง ตรงกับวันที่ 15 เดือนมีนาคม ของทุกปี

หมวดที่ 4 การดำเนินงาน

- เปิดโอกาสให้สมาชิกช่วยเหลือตัวเอง
- ผลิตภัณฑ์
- แก้ปัญหารวมกัน
- ช่วยเหลือสมาชิก

สรุปการดำเนินงานได้ดังนี้

เพื่อเปิดโอกาสให้กับตนเองและช่วยเหลือกลุ่มสมาชิก โดยส่งเสริมสนับสนุน ในโอกาสแก้ปัญหารวมกัน ในด้านด้านผลผลิตการเกษตร การจัดซื้อ จัดบริการ และรับจ้างเป็นต้น

หมวดที่ 5 1. คุณสมบัติของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนบ้านมาแฮ

1. เป็นผู้เห็นชอบในวัตถุประสงค์ของกลุ่ม 1
2. เป็นผู้ที่มีสัญชาติไทย
3. เป็นผู้มีความประพฤติที่ดี และนิสัยดี
4. ไม่เป็นคนไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถถาวรจริง ผัน

เพื่อนไม่สมประกอบ

6. ไม่เป็นบุคคลผู้มีหนี้สินส่วนตัว

2. การเข้าเป็นสมาชิก

1. ต้องสมัครเข้ากับคณะกรรมการ โดยต้องสมาชิกรับรอง
2. ต้องเสียหรือจ่ายค่าทำเนียมแรกเข้าในอัตราคนละ 50 บาท
3. การตั้งผู้รับโอนประโยชน์ (บาท.....)
4. การดูแลสมาชิกหรือพ้นจากกลุ่ม

- ตาย
- ลาออกจากกลุ่ม (ต้องปลดหนี้ให้สมุดก่อน)
- ขาดคุณสมบัติ (ตามข้อที่ 5)

หมวดที่ 7 คณะกรรมการดำเนินงาน

1. คณะกรรมการทั้งหมด 9 คน

1. ประธาน
2. รองประธาน
3. เลขานุการ
4. เภรัญญิก
5. ประชาสัมพันธ์
6. ฝ่ายทะเบียน
7. ปากาคม
8. กรรมการ
9. กรรมการ

2. วาระคณะกรรมการ

1. วาระคณะกรรมการขึ้นอยู่กับคณะกรรมการด้วยกัน และสมาชิกกลุ่มลงมติในที่ประชุม

3. การพ้นจากตำแหน่งคณะกรรมการ

- ตาย
- ลาออก
- ถูกเชิญให้ออกจากมติที่ประชุม หรือจากสมาชิกให้ออก เนื่องจากคณะกรรมการทำตัวไม่เหมาะสม
- ที่ปกครองใหญ่ถอดออก

4. การออกเสียง

- คนละ 1 เสียง
- เสียงออกมามาก 2 ใน 3

หมวดที่ 8 ผู้จัดการและพนักงานอื่น ๆ

1. การจ้างและแต่งตั้งผู้จัดการ

หมวดที่ 9 เบิกเสร็จ

- ระเบียบทั้งหมดต้องให้คณะกรรมการเป็นผู้ออกกฎระเบียบต่าง ๆ

- สมาชิกฝากเงินได้ทุกเดือนเวลาเบิก เวลาจะเบิกต้องฝาก เวลาจะเบิกต้องฝากให้ครบภายใน 6 เดือน
- สมาชิกจะถอนหุ้นได้จะต้องให้ครบ 1 ปีก่อน แต่สมาชิกสามารถซื้อหุ้นหรือขาย
- สมมุติเงินสมทบเข้ามาทำเป็นหุ้นทั้งหมดโดยไม่จำกัด

ลงชื่อ

(นายมะสาแปอิง กาแมแล)

ตำแหน่ง ประธานกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนบ้านมาแฮ

วันที่ 23 เดือนมีนาคม 2545

ภาคผนวก 2

แบบสัมภาษณ์ เรื่อง การปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนใน
พื้นที่ของอุทยานแห่งชาติบูโด-สุโขทัย : กรณีศึกษาชุมชนในตำบลปาลุ
กาสามะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง การปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติบู
 โด-สุโขทัย : กรณีศึกษาชุมชนในตำบลปาลูกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัด
 นราธิวาส

(สถานะของผู้ให้ข้อมูล.....)

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ (Key informants)

- ชื่อ..... นามสกุล.....อายุ.....ปี
- เพศ ชาย หญิง
- ระดับการศึกษา
 สายสามัญ
 ต่ำกว่าประถม ประถม มัธยมต้น
 มัธยมปลาย ปวช./ปวส. ปริญญาตรี
 ปริญญาโท ปริญญาเอก
 สายศาสนา ระบุ.....
- อาชีพ
 รับราชการ รัฐวิสาหกิจ เอกชน
 นักเรียน/นักศึกษา แม่บ้าน ประกอบอาชีพส่วนตัว
 อื่นๆ ระบุ..... ตำแหน่ง.....
- ที่อยู่ปัจจุบัน
 บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ถนน.....ตำบล.....
 อำเภอ.....จังหวัด.....โทรศัพท์.....

 การตั้งถิ่นฐานในชุมชน.....ปี (ถ้าย้ายมาจากที่อื่น) มาจาก.....

- สถานภาพ
 โสด หย่าร้าง สมรส
 ม่าย (คู่สมรสเสียชีวิต) แยกกันอยู่
- บทบาทในครอบครัว
 ผู้นำครอบครัว แม่บ้าน ลูก
 ญาติ ผู้อาศัย อื่นๆ
- สมาชิกในครอบครัวมีจำนวน.....คน
 ชาย.....คน หญิง.....คน

9. สถานที่สัมภาษณ์

ที่บ้าน ที่อื่น (ระบุ)

10. วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์.....เวลา

.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับชุมชนบ้านมาแฮและบ้านปะลุกาสาเกาะ

1.1 ท่านรู้ประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของชุมชนหรือไม่ ถ้ารู้ประวัติเป็นอย่างไร

1.2 พื้นที่ส่วนกลางของชุมชนมีหรือไม่ กี่แห่ง อะไรบ้าง

1.3 ภายในชุมชนมีกลุ่ม องค์กรใดบ้าง (เช่น คณะกรรมการชุมชน อาสาสมัครชุมชน องค์กรบริหารส่วนตำบล กลุ่มออมทรัพย์ มีการรวมกลุ่มอาชีพหรือไม่ ถ้ามีอะไรบ้าง)

1.4 ท่านทราบหรือไม่ว่ามีชุมชนมุสลิมใดบ้างที่มีพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาร่วมกับชุมชนของท่าน

1.5 บรรพบุรุษของท่านมีถิ่นฐานดั้งเดิมมาจากที่ไหน มีความเป็นมาอย่างไร

2. พัฒนาการและรูปแบบการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านมาแฮและบ้านปะลุกาสาเกาะ

2.1 ความเป็นมาของตัวท่านและชุมชนเป็นอย่างไร การตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เป็นอย่างไร ท่านเข้ามาอาศัยนานเท่าใดแล้ว เพราะเหตุใดท่านจึงอาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนนี้

2.2 ช่วงที่ท่านอาศัยอยู่ในบริเวณนี้ทรัพยากรธรรมชาติมีสภาพเป็นอย่างไร

2.3 สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ความเชื่อ ประเพณี การประกอบอาชีพ การถือครองที่ดินและการทำเกษตรจากอดีตจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร

3. ปัญหาและอุปสรรคของการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านมาแฮและบ้านปะลุกาสาเกาะ

3.1 ท่านมีวิธีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดภายในชุมชนอย่างไร

3.2 ท่านมีวิธีในการอ้างสิทธิ์เพื่อเข้าถึงทรัพยากรบนฐานสิทธิ์ทั้งที่ถูกต้องกฎหมายและผิดกฎหมายอย่างไร

3.3 ก่อนการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติท่านทราบหรือไม่ และเตรียมตัวอย่างไร มีปัญหาใดเกิดขึ้นบ้าง

3.4 ท่านมีวิธีการหรือรูปแบบในการเข้าถึงและใช้ทรัพยากร / ทุน เพื่อการดำรงชีพอย่างไร

- ทุนมนุษย์ เช่น ทักษะ ความรู้แรงงาน สุขภาพ
- ทุนสังคม เช่น เครือข่ายความสัมพันธ์ ทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน
- ทุนธรรมชาติ เช่น ที่ดิน น้ำ ป่าไม้ สัตว์ป่า สภาพอากาศ
- ทุนกายภาพ เช่น การคมนาคม ที่อยู่อาศัย น้ำพลังงานการเข้าถึงข้อมูล
- ทุนการเงิน เช่น เงินตรา ทุนสะสมรายได้

3.5 ท่านคิดว่ารายได้ที่ได้จากการประกอบอาชีพในปัจจุบันเพียงพอต่อการดำรงชีพของท่านและครอบครัวหรือไม่ และสมาชิกในครอบครัวมีช่องทางในการหารายได้จากแหล่งอื่นอย่างไร

3.6 ท่านคิดว่ามีวิธีการหรือทางเลือกอื่นหรือไม่ ที่จะทำให้ตัวท่านและครอบครัวเกิดความยั่งยืน

ผู้สัมภาษณ์.....

ภาคผนวก 3

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความตรงของเครื่องมือวิจัย

ภาคผนวก 3

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความตรงของเครื่องมือวิจัย

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวิทย์ จันทร์เพ็ชร สถานที่ทำงาน คณะ คณะพาณิชยศาสตร์และการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตตรัง ตำบลควนปริง อำเภอเมือง จังหวัดตรัง
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ สถานที่ทำงาน คณะวิทยาการจัดการและสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พรพันธุ์ เขมคุณาศัย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

ภาคผนวก 4

กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนบ้านมาแฮ แบบสรุปเงินค่าหุ้น/เงินฝาก และผลกำไร
ประจำปี 2555 (ผลกำไร 50% เงินปันผลโดยประมาณ ร้อยละ 6.82 บาท)

กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนบ้านมาแฮ							
แบบสรุปเงินค่าหุ้น/เงินฝาก และผลกำไร ประจำปี 2555 (ผลกำไร 50% เงินปันผลโดยประมาณ ร้อยละ 6.82 บาท)							
ลำดับ	เลขที่	ชื่อ บัญชี	วันที่ซื้อหุ้น	จำนวนหุ้น	ผลกำไร	เงินฝาก	รวมผลกำไรและ
ที่	บัญชี			(บาท)	(บาท)	(บาท)	เงินฝาก(บาท)
1		เงินอุดหนุน มอ.ปัตตานี	2555	-	-	13.50	13.50
2	001	นายสะมะแอ มะลีแฉ	2555	74,060.00	5,050.06	607.95	5,658.01
3	002	นายคาเตร์ แม่เลาะ	2555	3,160.00	215.48	5,901.72	6,117.20
4	003	นายมะรุติง ลีเฮ็ง	2555	600.00	40.91	450.51	491.42
5	004	นายบาฮารูติง ลีเต็ง	2555	500.00	34.09	1,712.18	1,746.27
6	005	อาลาวียะ มะโซะ	2555	-	-	63,000.00	63,000.00
7	006	นายอัมรัม เต็งแม	2555	3,000.00	204.57	3,403.24	3,607.81
8	007	นายมะสาแปอิง กาแมแล	2555	40,050.00	2,730.96	3,404.00	6,134.96
9	008	นางมาชิตะ ลีเฮ็ง	2555	35,180.00	2,398.88	905.84	3,304.72
10	009	นายอาหามะ สาแม	2555	200.00	13.64	26.59	40.23

11	010	นายยาการิยา ลีเต็ง	2555	5,390.00	367.54	2,631.37	2,998.91
12	011	นายโซฟ มะลีแฉ	2555	16,770.00	1,143.53	2,574.58	3,718.11
13	012	นายอาหามะ ลีเฮ็ง	2555	260.00	17.73	778.37	796.10
14	013	นายอุตสาห์ ดาราม	2555	600.00	40.91	859.78	900.69
15	014	นายคอรื สาลแลแม	2555	3,260.00	222.30	5,437.99	5,660.29
16	015	นายตือเร๊ะ มะแล	2555	1,000.00	68.19	6,913.24	6,981.43
17	016	นายมะเตาฟัก และโซะ	2555	2,000.00	136.38	3,278.73	3,415.11
18	017	นายอ้นวา เซ็งมิง	2555	360.00	24.55	269.80	294.35
19	018	นายอิบรอสเฮง สือแม	2555	2,710.00	184.79	956.87	1,141.66
20	019	นางสารีพะห์ อะยูยา	2555	1,530.00	104.33	384.04	488.37
21	020	นายอับดุลเลาะ กาดง	2555	210.00	14.32	124.70	139.02
22	021	นายนาอิม ตือราม	2555	1,000.00	68.19	35.75	103.94
23	022	นายติละ มะลีแฉ	2555	19,000.00	1,295.59	1,113.46	2,409.05
24	023	นางเมธิณี สนิ	2555	2,240.00	152.74	1,660.96	1,813.70
25	025	นายดอรอแม ลีเฮ็ง	2555	-	-	2,042.76	2,042.76

26	026	นายรอชาลี เซ็งมิง	2555	25,000.00	1,704.72	1,801.93	3,506.65
27	027	นายอาหามะ เจ๊ะนา	2555	7,630.00	520.28	400.27	920.55
28	028	นายอาหามะกูซูเฟียน สาและ	2555	710.00	48.41	742.83	791.24
29	029	ดช.รุตาน มะลีแเว	2555	20,550.00	1,401.28	3,320.39	4,721.67
		รวม		266,970.00	18,204.36	114,753.35	132,957.71
		ขอยกมาจากหน้าที่ 1		266,970.00	18,204.36	114,753.35	132,957.71
30	030	นายฮาฟี สาแม	2555	80.00	5.46	80.47	85.93
31	031	นางสีตีบีเตาะห์ เปาะลาเตะ	2555	-	-	700.00	700.00
32	032	นายอับดุลเลาะ ปูเตะ	2555	3,670.00	250.25	7.05	257.30
33	033	ดช.ตะห์กิน มะลีแเว	2555	33,730.00	2,300.01	361.10	2,661.11
34	034	จำเอกอายุบ กาแมแล	2555	4,870.00	332.08	8.98	341.06
35	035	นางแอสาะ หลง	2555	12,600.00	859.18	1.00	860.18
36	036	ดช.ซูลกิฟลี ลีเฮ็ง	2555	9,970.00	679.84	505.15	1,184.99
37	037	นายสามะแอ สามะ	2555	9,480.00	646.43	500.36	1,146.79
38	038	ด.ญ.จัลวาล์ อูแม	2555	2,650.00	180.70	4,360.00	4,540.70

39	039	ชมรมฟุตบอลบ้านมาแฮ	2555	30.00	2.05	26.00	28.05
40	00	ดช.ริฎวาน เปาะลาเตะ	2555	50.00	3.41	83.90	87.31
41	042	ดช.ซุลพัดีลี สาแลแม	2555	10,180.00	694.16	4,625.02	5,319.18
42	043	ด.ญ.นูรีซัน ปาทาน	2555	13,530.00	922.59	1,902.52	2,825.11
43	045	นายยาห์ยา อะยูยา	2555	31,000.00	2,113.85	5.50	2,119.35
44	046	ด.ช.มุดัซซัน ลีเฮ็ง	2555	-	-	787.08	787.08
45	047	นายกุจิ สาและ	2555	100.00	6.82	547.45	554.27
46	048	ด.ญ.ฟารมี ลีเฮ็ง	2555	-	-	1,438.42	1,438.42
47	049	ด.ช.อับดุลการิม เต็งแม	2555	2,500.00	170.47	10,252.18	10,422.65
48	050	ว่าง		-	-	-	-
49	051	นายอับดุลการิม สามะ	2555	3,300.00	225.02	1,042.70	1,267.72
50	052	นายอับดุลเลาะ สามะ	2555	7,000.00	477.32	822.35	1,299.67
51	053	ด.ญ.นุรอิมาน มะลีแเว	2555	17,850.00	1,217.17	435.45	1,652.62
52	054	น.ส.รอปีอาดง จิ	2555	20.00	1.36	33.10	34.46
53	055	ด.ช.ฮารฟัน ลีเฮ็ง	2555	-	-	200.00	200.00

54	056	นายมะบาศารี สนิ	2555	100.00	6.82	26.39	33.21
55	057	นางมีเนาะ ลีเฮ็ง	2555	620.00	42.28	550.78	593.06
56	058	นางยาเราะ กาแมแล	2555	2,000.00	136.38	5,084.45	5,220.83
57	059	ด.ญ.อุสนา ลีเฮ็ง	2555	-	-	863.33	863.33
		รวม		432,300.00	29,478.01	150,004.08	179,482.09
		ขอยกมาจากหน้าที่ 2		432,300.00	29,478.01	150,004.08	179,482.09
58	060	นายอับดุลลาเตะ มะแล	2555	-	-	93.77	93.77
59	061	นายมะเฟาซัน เจ๊ะดาโอ๊ะ	2555	110.00	7.50	3,165.10	3,172.60
60	062	นายมะยูโซะ อุแม	2555	28,210.00	1,923.61	5,773.20	7,696.81
61	063	ว่าง	2555	-	-	-	-
62	064	ด.ญ.บิสมี่ มะแล	2555	-	-	1,300.00	1,300.00
63	065	ดช.มุฮัมมัดกุฮาดาฟี สาและ	2555	20.00	1.36	36.99	38.35
64	066	ด.ญ.อารีนา เจ๊ะมะ	2555	-	-	241.90	241.90
65	067	ดช.อัสมันต์ มาแจ	2555	500.00	34.09	1,302.86	1,336.95
66	069	ดช.ไพซอน มะแซ	2555	100.00	6.82	3,156.48	3,163.30

67	070	ดช.อุสมาน มะแซ	2555	100.00	6.82	1,464.98	1,471.80
68	071	นายอับดุลอาซิด วันลาเตะ	2555	-	-	7,620.05	7,620.05
69	072	นางเจะแย กามแมแล	2555	10,000.00	681.89	248.53	930.42
70	073	ดช.ฟีดอน ปาทาน	2555	9,700.00	661.43	1,900.45	2,561.88
71	074	ตญ.นุรุลฮูดา สาแลแม	2555	6,410.00	437.09	3,919.88	4,356.97
72	075	นายบักรี ละ	2555	1,000.00	68.19	304.45	372.64
73	076	ว่าง	2555	-	-	-	-
74	078	ตญ.อินซ์ ลือแม	2555	560.00	38.19	574.14	612.33
75	080	นายรุสดี สาเมาะ	2555	390.00	26.59	894.53	921.12
76	081	นางมารีเยาะ ยูโซ๊ะ	2555	100.00	6.82	133.98	140.80
77	082	นางซารีซะ ตูแกบือซี	2555	-	-	7,500.00	7,500.00
78	083	นางพาริตะ อาลี	2555	100.00	6.82	49.98	56.80
79	084	นางวิลาวัย สะแม	2555	-	-	30.00	30.00
80	085	นางตือเมาะ ตาเละ	2555	1,750.00	119.33	293.23	412.56
81	086	นางซีตีปีเตาะ เซ็งมิง	2555	1,370.00	93.42	1,166.67	1,260.09

82	087	นส.รอธิหมะ สาเมาะ	2555	50.00	3.41	99.49	102.90
83	088	นายมะกาเซะ แวเต็ง	2555	20.00	1.36	219.60	220.96
84	089	นายมามู เจ๊ะเต็ง	2555	20.00	1.36	971.60	972.96
85	090	นายสาการิยา สะแมเซ็ง	2555	40.00	2.73	1,033.18	1,035.91
		รวม		492,850.00	33,606.84	193,499.12	227,105.96
		ขอยกมาจากหน้าที่ 3		492,850.00	33,606.84	193,499.12	227,105.96
86	091	นายอับดุลมานะ สือมา	2555	1,000.00	68.19	226.72	294.91
87	092	นายสาละ และ ชาเร็ง	2555	1,170.00	79.78	469.53	549.31
88	093	นายยุสุรี แม่เลาะ	2555	20.00	1.36	19.60	20.96
89	094	นายอับดุลรอมนัน มานะ	2555	-	-	22.12	22.12
90	095	นายอัสมีง แม่เลาะ	2555	4,650.00	317.08	5,316.57	5,633.65
91	096	นายกามารูติง อาบ๊ะ	2555	50.00	3.41	49.49	52.90
92	097	ด.ญ.อารีฟา อะยูยา	2555	29,690.00	2,024.52	3,635.18	5,659.70
93	098	ด.ญ.อารีชา อะยูยา	2555	29,690.00	2,024.52	3,635.18	5,659.70
94	099	นายบือราเฮง มิง	2555	50.00	3.41	11.04	14.45

95	100	นายฮาบิบ สะแมเซ็ง	2555	100.00	6.82	360.33	367.15
96	101	นส.ยามีละห์ ลีเฮ็ง	2555	30,510.00	2,080.44	8.90	2,089.34
97	102	นางแยนะ จี	2555	10,100.00	688.71	172.43	861.14
98	103	นายรอชะ มะลีแวง	2555	52,400.00	3,573.09	8,227.33	11,800.42
99	104	นายรอสลี กาทง	2555	150.00	10.23	138.65	148.88
100	105	นางยารียะ อะยูยา	2555	600.00	40.91	100.00	140.91
101	106	นางสุไรยห์ กาแมแล	2555	5,840.00	398.22	2,478.39	2,876.61
102	107	ดช.อัสรี กาแมแล	2555	27,950.00	1,905.88	6,834.56	8,740.44
103	108	ด.ญ.อัสรีนา กาแมแล	2555	27,550.00	1,878.60	9,421.05	11,299.65
104	109	ดช.ซุลกิฟลี อะยูยา	2555	200.00	13.64	500.00	513.64
105	110	ดช.ลูกมัน เจ้เนา	2555	3,420.00	233.21	580.71	813.92
106	111	ดช.ซุฟวาน เจ้เนา	2555	4,390.00	299.35	649.72	949.07
107	112	นส.สุรีนา ลีเฮ็ง	2555	100.00	6.82	240.44	247.26
108	113	นายอาซาฮาน แมเลาะ	2555	950.00	64.78	778.95	843.73
109	114	นส.ซารีพะ และโชะ	2555	950.00	64.78	4,227.29	4,292.07
110	115	นางเจะโมง สาละ	2555	25,000.00	1,704.72	2,573.90	4,278.62
111	116	ดญ.สุ้มยยะห์ เจ้เนา	2555	4,190.00	285.71	707.10	992.81
112	117	ดญ.ซุฟฟียะห์ เซ็งมิง	2555	3,650.00	248.89	806.99	1,055.88
113	118	ดญ.อามีนะห์ เซ็งมิง	2555	3,170.00	216.16	802.57	1,018.73
		รวม		760,390.00	51,850.06	246,493.86	298,343.92

		ยอดยกมาจากหน้าที่ 4		760,390.00	51,850.06	246,493.86	298,343.92
114	119	ดช.อาลีฟ เยะตูแก	2555	50.00	3.41	87.42	90.83
115	120	ดช.อิรฟาน ลียะ	2555	-	-	200.00	200.00
116	121	นายอาหาหมัด สนิ	2555	100.00	6.82	277.64	284.46
117	122	นส.มาสนะห์ เต็งแม	2555	-	-	20,000.00	20,000.00
118	123	นายลาเตะ เซ็งมิง	2555	8,100.00	552.33	5,958.86	6,511.19
119	124	ว่าง	2555	-	-	-	-
120	125	นางพอดีเมาะ บาเกาะ	2555	-	-	57.84	57.84
121	126	นางดีเมาะ ตือราแม	2555	-	-	7.70	7.70
122	127	ดช.ฮากีม ปูเต๊ะ	2555	1,770.00	120.69	104.18	224.87
123	129	นางแปเอาะ กาดง	2555	4,630.00	315.71	2,203.20	2,518.91
124	130	นส.ฮาวอ แลแวง 2	2555	25,000.00	1,704.72	893.60	2,598.32
125	131	นายอาลี ลีเฮ็ง	2555	75,000.00	5,114.16	1,000.00	6,114.16
126	133	ว่าง	2555	-	-	-	-
127	134	ดญ.อาชียะห์ ลือมา	2555	1,000.00	68.19	198.36	266.55
128	135	นายอัลดุลเลาะ เลาะแซ	2555	6,700.00	456.86	607.80	1,064.66
129	136	ดญ.นุรชัยดาณี มะลีแวง	2555	12,000.00	818.27	451.49	1,269.76
130	137	นส.ฮารีเมาะ มาหามะมูนา	2555	-	-	50.00	50.00
131	138	นายอาหามะ เจะมะ	2555	-	-	10.00	10.00

132	140	ตญ.พาดีลา กาแมแล	2555	-	-	838.00	838.00
133	141	ตญ.โซฟียา กาแมแล	2555	-	-	5,338.00	5,338.00
134	142	ตญ.ชอลีสะห์ เจ้เนา	2555	2,240.00	152.74	402.51	555.25
135	144	ตญ.ซูลฟา ลีเฮ็ง	2555	1,850.00	126.15	3,528.07	3,654.22
136	145	นายอัสมาร ตาเท	2555	38,830.00	2,647.77	2,760.86	5,408.63
137	146	ตญ.กาสมานี มะแซ	2555	100.00	6.82	3,260.38	3,267.20
138	147	นส.รอสียา เจะโซะ	2555	-	-	550.00	550.00
139	148	นายซิมูเลาะห์ อูแม	2555	50.00	3.41	2,528.67	2,532.08
140	149	นายชมหลี มามะ	2555	150.00	10.23	4,998.20	5,008.43
141	150	ว่าง	2555	-	-	-	-
		รวม		937,960.00	63,958.35	302,806.64	366,764.99
		ขอยกมาจากหน้าที่ 5		937,960.00	63,958.35	302,806.64	366,764.99
142	151	ว่าง	2555		-	-	-
143	152	นส.แอสาะ แลแเว(4)	2555	66,400.00	4,527.73	3,168.25	7,695.98
144	153	ว่าง	2555		-	-	-
145	154	นส.ยามีละห์ ลีเฮ็ง(2)	2555	35,650.00	2,430.93	652.25	3,083.18
146	155	ว่าง	2555		-	-	-
147	156	นางรอกีมะ มะลีแเว	2555	130,820.00	8,920.46	855.40	9,775.86
148	157	นางนุรนิง เต็งแม	2555	-	-	2,500.96	2,500.96
149	158	นายอับดุลอาซิด วันลาเตะ(2)	2555	-	-	150,000.00	150,000.00

150	159	มัสยิดชีออรูดีนมาแฮ	2555	-	-	79.00	79.00
151	160	นายฮาซัน ดาราแม	2555	18,290.00	1,247.17	907.14	2,154.31
152	161	นางมือแย และ	2555	-	-	573.08	573.08
153	162	นส.พาดิเมาะ เปะแต	2555	-	-	859.50	859.50
154	163	ว่าง	2555	-	-	-	-
155	164	นายมะรือวัน จะปะกียา	2555	10,000.00	681.89	4,857.24	5,539.13
156	165	ดช.อาหามะสะพรอน สามีเมาะ	2555	10,190.00	694.84	207.66	902.50
157	166	ตญ.อาเราะห์มาณี อาแว	2555	31,100.00	2,120.67	3,850.96	5,971.63
158	167	นายดอเลาะ ตาเห	2555	28,020.00	1,910.65	269.84	2,180.49
159	168	เครือญาติ ดาราแม	2555	4,000.00	272.76	2,639.44	2,912.20
160	170	นางลีตีฮาวอ รือสะ	2555	68,810.00	4,692.07	6,509.49	11,201.56
161	171	ว่าง	2555	-	-	-	-
162	172	นส.อานะห์ กาแมแล	2555	-	-	20,100.00	20,100.00
163	173	นางบีเตาะ อาแซ	2555	-	-	100.00	100.00
164	174	นางมะมะ ดาราแม	2555	-	-	11,100.00	11,100.00
165	175	ดช.ซารีฟ อาลี	2555	19,440.00	1,325.59	2,129.65	3,455.24
164	176	ดช.วิลตาน มะเต็ง	2555	4,000.00	272.76	922.90	1,195.66

167	177	ตญ.นุรอัยณี เต็งแม	2555	1,100.00	75.01	4,943.52	5,018.53
168	178	นายกนิ ลีเฮ็ง	2555	50,000.00	3,409.44	100.00	3,509.44
169	179	นางแยนะ หลงปี	2555	50,000.00	3,409.44	100.00	3,509.44
		รวม		1,465,780.00	99,949.75	520,232.92	620,182.67
		ขอยกมาจากหน้าที่ 6		1,465,780.00	99,949.75	520,232.92	620,182.67
170	180	ว่าง	2555		-	-	-
171	181	ว่าง	2555		-	-	-
172	182	นายฮิลมีย์ กุลาม	2555	100.00	6.82	30,550.78	30,557.60
173	183	นายอุสมาน ยะ	2555		-	50.00	50.00
174	184	ดช.มุฮัมมัดฟัยรุส กะเต็ง	2555	10,270.00	700.30	68.30	768.60
175	185	ตญ.อัสรินดา กาแมแล	2555	9,170.00	625.29	9,511.03	10,136.32
176	186	นส.ฮัมดียะห์ ลงซูซา	2555		-	1,000.00	1,000.00
177	187	นายอับดุลเลาะ ละ	2555		-	120.00	120.00
178	188	นางเจะบุงอ วาเต็ง	2555	25,000.00	1,704.72	35,518.01	37,222.73
179	189	ตญ.นัจมีย์ อาลี	2555	12,930.00	881.68	2,128.34	3,010.02
180	190	นายอาบัส ดาราแม	2555	6,750.00	460.27	603.62	1,063.89

181	191	นายมะวีเป็ง ธีรา	2555	-	-	110.00	110.00
182	192	นายอาหามะ จี	2555	-	-	20.00	20.00
183	193	นางสุวาลี ลีเฮ็ง	2555	-	-	-	-
184	194	ตญ.นุรฮูดา เต็งนิ	2555	4,000.00	272.76	9.88	282.64
185	195	ตญ.ยารอนะห์ มิง	2555	40,070.00	2,732.32	7,263.38	9,995.70
186	197	นส.ฟาดีละ นิสาแย	2555	-	-	1,700.00	1,700.00
187	198	นายอาหามะ เต็งนิ	2555	40.00	2.73	1.45	4.18
188	199	นายมะนาวี สะลี	2555	-	-	942.00	942.00
189	200	นางลมัย แลแมแล	2555	20,000.00	1,363.78	63,320.83	64,684.61
190	201	ว่าง	2555	-	-	-	-
191	202	นส.อายียะห์ มะลีแเว	2555	-	-	100.00	100.00
192	203	ดช.บัพฟี ลีเฮ็ง	2555	20,000.00	1,363.78	45,777.24	47,141.02
193	204	นายสมาแอ เจ๊ะมะ	2555	-	-	7,000.00	7,000.00
194	205	นางเจะบุงอ วาเต็ง(2)	2555	65,000.00	4,432.27	28,772.46	33,204.73
195	206	ดช.บुरฮัน เจ๊ะนา	2555	1,110.00	75.69	406.59	482.28

196	207	นายมะเพาซี มะโซ๊ะ	2555	52,000.00	3,545.82	27,787.29	31,333.11
197	208	นางคอลลีเยาะ ลอมา	2555	100.00	6.82	213.94	220.76
		รวม		1,732,320.00	118,124.78	783,208.06	901,332.84
		ขอยกมาจากหน้าที่ 7		1,732,320.00	118,124.78	783,208.06	901,332.84
198	209	ตญ.อาลียา ลีเต็ง	2555	100.00	6.82	113.94	120.76
199	210	นส.อิสมะห์ ลีเต็ง	2555	100.00	6.82	113.94	120.76
200	211	นส.อามีน่า ลีเต็ง	2555	100.00	6.82	213.94	220.76
201	212	นส.มัสณีย์ ลีเต็ง	2555	-	-	1,312.80	1,312.80
202	213	นส.นาอีละห์ เปาะลาเตะ	2555	-	-	1,650.00	1,650.00
203	214	ดช.อับดุลฮาริส ปูเต๊ะ	2555	1,155.00	78.76	200.75	279.51
204	215	นางสะปีเยาะ หลงปี	2555	-	-	700.00	700.00
205	216	นายอาดีนัน เจ๊ะแย	2555	100.00	6.82	69.68	76.50
206	217	ว่าง	2555	-	-	-	-
207	218	นายเจ๊ะเต็ง มะแล	2555	30,990.00	2,113.17	5,258.49	7,371.66
208	219	นางแมฆอ มะแล	2555	31,100.00	2,120.67	5,256.63	7,377.30

209	220	นายมัสนัน สาและ	2555	2,000.00	136.38	2,963.45	3,099.83
210	221	นางกะลុង ลีเต็ง	2555	100.00	6.82	113.94	120.76
211	222	ตญ.อิลฮาม ลีเต็ง	2555	100.00	6.82	13.94	20.76
212	223	ดช.อินฟาน ลีเต็ง	2555	100.00	6.82	13.94	20.76
213	224	นายอิมรอน ลีเต็ง	2555	100.00	6.82	113.94	120.76
214	225	ดช.อารวาน แมละ	2555	7,860.00	535.96	522.65	1,058.61
215	226	ตญ.โอมี่ มลายา	2555	10,260.00	699.62	1,668.16	2,367.78
216	227	นางวาทมะ มะลีแวง	2555	25,000.00	1,704.72	5,978.10	7,682.82
217	228	ดช.มุฮัมมัดซาบีดี วาเต๊ะ	2555	1,000.00	68.19	439.36	507.55
218	229	นายสุไลมาน มาเล๊ะ	2555	-	-	101.45	101.45
219	230	นางสาอีตะห์ สามะ	2555	500.00	34.09	500.00	534.09
220	231	นางแมะยา วาจิ	2555	-	-	48,000.00	48,000.00
221	232	ตญ.รุวัยดา กะเต็ง	2555	9,790.00	667.57	109.85	777.42
222	233	ว่าง	2555		-		-
223	234	นายยาหัยยา อะยูยา(2)	2555	99,720.00	6,799.78	6,601.26	13,401.04

224	235	ว่าง	2555		-		-
225	236	นางคอลลีเยาะ สารีปายา	2555	-	-	96,267.83	96,267.83
		รวม		1,952,495.00	133,138.25	961,506.10	1,094,644.35
		ขอยกมาจากหน้าที่ 8		1,952,495.00	133,138.25	961,506.10	1,094,644.35
226	237	ตญ.อิฟตีซาม อะยูยา	2555	3,100.00	211.39	501.45	712.84
227	238	นายดอเลาะ ยาลี	2555	-	-	200.00	200.00
228	239	ตญ.สุไฮดา มะแซ	2555	-	-	1,297.00	1,297.00
229	240	นางยะหะรอ เซ็งมิง	2555	-	-	18,000.00	18,000.00
230	241	ตช.ฟักรุดิน วันลาเตะ	2555	-	-	3,070.00	3,070.00
231	242	ตช.ฟาเดล มะลีแเว	2555	5,000.00	340.94	521.62	862.56
232	243	นส.อาแอสะ มะแซ	2555	16,500.00	1,125.11	7,242.48	8,367.59
233	244	นส.อาชียะ มะแล	2555	-	-	100.00	100.00
234	245	นางแยนะ มะแล	2555	10,000.00	681.89	-	681.89
235	246	ตช.อับดุลร์มาน สนิ	2555	800.00	54.55	856.09	910.64
236	247	ตญ.นุรอัยณี สนิ	2555	800.00	54.55	800.09	854.64
237	248	ตญ.นุรอัยฟา สนิ	2555	800.00	54.55	65.09	119.64
238	249	ว่าง	2555	10,000.00	681.89	-	681.89

239	250	นางฮาสิทธิ์ เตชะ	2555	5,000.00	340.94	726.80	1,067.74
240	251	ดญ.นาอีหมีะ ชีมา	2555	3,000.00	204.57	464.08	668.65
241	252	ดช.ซูลพัคัลัน ชีมา	2555	3,000.00	204.57	464.08	668.65
242	253	นายมะลีดิพ หลง	2555	-	-	200.00	200.00
243	254	ดญ.นุรอติกะห์ เยะตุแก	2555	3,500.00	238.66	1,684.76	1,923.42
244	255	ดญ.นุรอซียี เยะตุแก	2555	4,310.00	293.89	2,150.66	2,444.55
245	256	ดช.มุฮัมมัด เยะตุแก	2555	3,500.00	238.66	284.76	523.42
246	257	นางกะลือซง ลาแมแล	2555	-	-	4,800.00	4,800.00
247	258	น.ส.ซีตีฮายา อาแว	2555	-	-	4,500.00	4,500.00
248	259	นางแมะเดาะ ดาราแม	2555	117,070.00	7,982.86	3,601.81	11,584.67
249	260	นายอารง กาแมแล	2555	300.00	20.46	450.00	470.46
250	261	ดญ.จัลวาศีย์ อูแม	2555	6,300.00	429.59	6,192.56	6,622.15
251	262	ดญ.จัลวาณีย์ อูแม	2555	4,820.00	328.67	4,622.15	4,950.82
252	263	นางเจ๊ะหมีะ สุลหลงละ	2555	1,000.00	68.19	2,581.36	2,649.55
253	264	นายอาแว สุลหลงละ	2555	1,000.00	68.19	2,581.36	2,649.55
		รวม		2,152,295.00	146,762.36	1,029,464.30	1,176,226.66
		ยอดยกมาจากหน้าที่ 9		2,152,295.00	146,762.36	1,029,464.30	1,176,226.66

254	265	นางซารีหะ ตือราแม	2555	1,000.00	68.19	1,081.36	1,149.55
255	266	นายชอตรี ลงซูซา	2555	-	-	50.00	50.00
256	267	นส.รอมือเลาะ สนิ	2555	-	-	10,893.54	10,893.54
257	268	นายมะหะมะลัตฟี ตะมอซา	2555	500.00	34.09	40.68	74.77
258	269	นางกลางง เซ็งมิง	2555	830.00	56.60	67.53	124.13
259	270	นส.ลาตีพะ แบเลาะ	2555	-	-	6,000.00	6,000.00
260	271	นางมั้งนะห์ วาจิ	2555	-	-	40.00	40.00
261	272	นายมาหามะนูวา สาลี	2555	-	-	100.00	100.00
262	273	นายบะห์รุตดีน เต็งนิ	2555	-	-	50.00	50.00
263	274	นส.นาบีละห์ เต็งนิ	2555	-	-	300.00	300.00
264	275	ว่าง	2555	-	-	-	-
265	276	ดช.อาบัส ตีมุง	2555	-	-	1,200.00	1,200.00
266	276	นายมะ หลง	2555	-	-	20,000.00	20,000.00
267	277	นายนุรดีง ตือราแม	2555	-	-	100.00	100.00
268	278	ตญ.ญานิศา สั้งจันทร์	2555	-	-	780.00	780.00
269	279	นายมะกอเซ็ง ยูนู	2555	-	-	780.00	780.00
270	280	นายไพชู ยูนู	2555	-	-	780.00	780.00
271	281	นส.ฮูดาห์ แซ่มิง	2555	-	-	780.00	780.00
272	282	นางมีเนาะ เจ๊ะเซ็ง	2555	-	-	780.00	780.00
273	283	ตญ.ณัฐนิชา ยูนู	2555	-	-	1,765.00	1,765.00

274	284	นายดอแม็ง เซ็ง	2555	-	-	20.00	20.00
275	285	นายกะหัดี สาแม	2555	-	-	20.00	20.00
276	286	นส.สีตีมีเนาะ ฮาแวง	2555	-	-	31,000.00	31,000.00
277	288	นายหาแวง แวงเต็ง	2555	-	-	16,000.00	16,000.00
278	289	นส.มัสเต๊ะ มะยูนู	2555	51,000.00	3,477.63	4,850.00	8,327.63
279	290	นส.ปัทมา แซแม	2555	2,000.00	136.38	-	136.38
280	291	นางสุภาวดี นีวัฒนานนท์	2555	-	-	100.00	100.00
		รวม หุ่นอายุครบ 6 เดือน		2,207,625.00	150,535.25	1,127,042.41	1,277,577.66
		ขอยกมาจากหน้าที่ 10		2,207,625.00	150,535.25	1,127,042.41	1,277,577.66
281	024	ตญ.อิลวานีย์ ตะเซ็ง	20/1/2556	-	-	800.00	800.00
282	041	นายอชัย(ฮาซัน) ปาทาน	6/2/2556	-	-	1,000.00	1,000.00
283	044	นางสาวนอรินอ เจ๊ะมะ	7/1/2556	-	-	700.00	700.00
284	068	ต.ญ.ชูลีตา ยูโซ๊ะ	6/1/2556	-	-	13,000.00	13,000.00
285	077	นายสะแม เจแม	15/1/2556	2,000.00	-	1,500.00	1,500.00
286	079	น.ส.ไสนุง สาแม	4/11/2555	-	-	5,000.00	5,000.00
287	128	นายยะปา สามานาซีลา	13/12/2555	-	-	3,000.00	3,000.00
288	132	นางนีเซ สุหลง	11/3/2556	-	-	500.00	500.00
289	139	นายมะตอลา ชูและ	10/12/2555	-	-	150.00	150.00
290	143	นายมะเย็ง ยะโก้	15/1/2556	200.00	-	50.00	50.00
291	169	ตช.อาซุวาน หลง	21/3/2556	15,000.00	-	12,028.56	12,028.56

292	196	นางกาเหาะ บูแวน	11/12/2555	-	-	20,400.00	20,400.00
293	287	นางนุรีชัน ยะโกะ	18/3/2556	4,250.00	-	-	-
		รวมที่ยังไม่ครบ 6 เดือน		21,450.00	-	58,128.56	58,128.56
		รวมทั้งหมด		2,229,075.00	150,535.25	1,185,170.97	1,335,706.22
สรุป					-		
		ผลกำไรปี 2555		304,341.00	บาท		
		เงินค้างค่าเช่าปี 2555		-	บาท		
	รวม			304,341.00	บาท		
		จ่ายเงินซากาต 2.5%		3,270.50	บาท		
		คงเหลือ		301,070.50	บาท		
		การแบ่งสัดส่วนเงินปันผลและผลกำไรทั้งหมด					
		1. ผลกำไรสมาชิก 50%		150,535.25	บาท		
		2. สะสมเข้ากองทุนกลุ่ม 20%		60,214.10	บาท		
		3. เงินสาธารณประโยชน์ 30%		90,321.15	บาท		
		4. ผลกำไร เงินกองทุนกลุ่มและสาธารณฯ		20,125.00	บาท		
		5. ค่าสมัคร เข้ากองทุนกลุ่มฯ		1,870.00	บาท		
		รวมผลกำไรทั้งหมด		323,065.50	บาท		

